

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” นี้ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวม แนวคิด ทฤษฎี และทิศทางการศึกษา โดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพ

๒.๑.๑ ความหมายของประสิทธิภาพ

๒.๑.๒ ทฤษฎีประสิทธิภาพ

๒.๑.๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพ

๒.๑.๔ การวัดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการ

๒.๒.๒ ลักษณะของการจัดการ

๒.๓.แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม

๒.๓.๑ ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

๒.๓.๒ หลักการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Centered Instruction)

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับด้านบุคลากร

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับด้านเทคนิคและวิธีการสอน

๒.๕.๑ ความหมายของเทคนิคและวิธีการสอน

๒.๕.๒ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธวิธีในการสอน

๒.๕.๓ แนวคิดเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับด้านสื่ออุปกรณ์การสอน

๒.๖.๑ ความหมายของสื่ออุปกรณ์การสอน

๒.๖.๒ สื่ออุปกรณ์การสอนของพระพุทธเจ้า

๒.๖.๓ สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับด้านสภาพแวดล้อม

๒.๗.๑ ความหมายและแนวคิดของสภาพแวดล้อม

๒.๗.๒ อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางการเรียน

๒.๗.๓ การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน

๒.๘ การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๒.๙ ลักษณะของอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑๐.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพ

๒.๑๐.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการ

๒.๑๐.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม

๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพ

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพ จากนักวิชาการ และนักบริหารจัดการหลายท่านได้แสดงทัศนะคติเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพแตกต่างกันออกไป ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของประสิทธิภาพ

นักวิชาการทั้งหลาย ได้ให้ความหมายของคำว่า **ประสิทธิภาพ** ไว้ดังนี้

จอห์น ดี. มิลเล็ท (John D. Millet) ให้นิยามว่า ประสิทธิภาพ หมายถึง ผลการปฏิบัติงานที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ และได้รับผลกำไรจากการปฏิบัติงาน ซึ่งความพึงพอใจ หมายถึงความพึงพอใจในการบริการให้กับประชาชนโดยพิจารณาจาก

๑) การให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน (equitable service)

๒) การให้บริการอย่างรวดเร็วทันเวลา (timely service)

๓) การให้บริการอย่างเพียงพอ (ample service)

๔) การให้บริการอย่างต่อเนื่อง (continuous)¹

รัตนะ บัวสนธิ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ประสิทธิภาพของโครงการ” ไว้ว่า หมายถึงการดำเนินงานของโครงการนั้นๆบรรลุไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดให้ โดยใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานน้อยที่สุดหรือประหยัดที่สุดโดยได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่า²

ธงชัย สันติวงศ์ กล่าวว่า ในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพนั้นทำได้เพียงใดอยู่ที่ปัจจัย ๓ ประการที่ผสมผสานอยู่ด้วยกัน ความพยายาม คือ ขนาดของกำลังความพยายามของพนักงานที่ทุ่มเทให้กับงานของกลุ่ม จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับลักษณะของงานที่ออกแบบว่า เป็นงานที่ท้าทายความสามารถหรือไม่ ให้อิสระในการตัดสินใจหรือไม่เป็นต้น ๒) ทักษะความรู้ หมายถึง ทั้งทักษะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและความรู้ที่จะเอาไว้วางใจงาน และรวมไปถึงการมีทักษะและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเข้ากับคนเพื่อการทำงานด้วย ทักษะและความรู้นี้เองที่จะทำให้มีประสิทธิภาพเข้ากันได้และรวมพลังกันเพื่อการทำงานได้ ๓) กลยุทธ์ที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนางานให้ดีขึ้นตลอดเวลาและประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นได้เสมอ³

¹ Mill, John D., *Management in the public service*, (New York : Mcgraw-Hill, 1954), p.4.

² รัตนะ บัวสนธิ์, *การประเมินผลโครงการวิจัยเชิงปริมาณ*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอมแพ็คท์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๖๕.

³ ธงชัย สันติวงศ์, *องค์การและการจัดการทันสมัยยุคโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙๖.

อภิรักษ์ จันตะนี ได้อธิบายถึง “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน” (Efficiency) ว่าหมายถึง การปฏิบัติงานหรือการดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้หรือได้ผลสำเร็จของงานรวมทั้งการสำเร็จเสร็จสิ้นตรงเวลา และบรรลุตามจุดมุ่งหมายของกิจกรรม⁴

สมใจ ลักษณะ ได้กล่าวว่า “บุคคลที่มีประสิทธิภาพในการทำงาน” คือบุคคลที่ตั้งใจปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ ใช้กลวิธีหรือเทคนิคในการทำงานที่จะสร้างผลงานได้มากเป็นผลงานที่มีคุณภาพเป็นที่น่าพอใจ⁵

อลงกรณ์ มีสุทธา และสมิต สัมฤทธิ์ ได้กล่าวว่า “เครื่องมือที่ใช้ในการวัดประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน” มีอยู่ ๔ แบบด้วยกัน คือ ๑)ใบกำหนดหน้าที่งาน คือ แบบฟอร์มที่กำหนดหน้าที่ว่าบุคคลตำแหน่งใดมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบอะไรบ้าง ๒)มาตรฐานการปฏิบัติงาน คือ เกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการวัดผลการปฏิบัติงาน โดยลักษณะของมาตรฐานการปฏิบัติงานอาจจะบ่งชี้ลักษณะของการปฏิบัติงานในเชิงปริมาณ คุณภาพ ระยะเวลา ค่าใช้จ่าย

และพฤติกรรมได้ ๓)แบบประเมินผลการปฏิบัติงาน คือ เอกสารที่ออกแบบขึ้นเพื่อบันทึกและประมวลข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพนักงานว่าได้ทำอะไรเป็นผลสำเร็จบ้าง ทำได้มากน้อยเพียงใด ๔)ระเบียบปฏิบัติงานบุคคลว่าด้วยการประเมินผลการปฏิบัติงาน⁶

เสถียร อักษรชู ได้กล่าวว่า องค์กรหรือหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นมานั้น ย่อมต้องการให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งความคาดหวังของหน่วยงานคือความต้องการคนที่มีประสิทธิภาพในการทำงาน และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ จึงต้องมีการจูงใจในการทำงาน และใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้เพิ่มสูงขึ้นตามความต้องการของสถานศึกษา ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องนำยุทธวิธีในการปรับเปลี่ยนการบริหารงานให้เป็นการบริหารงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ที่จะให้ผู้บริหารจะต้องนำเอาหลักความรู้ความสามารถมาพัฒนาการวางแผนงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องมีความสามารถด้านการติดต่อสื่อสาร ที่สามารถสื่อความหมายได้รวดเร็ว ทันสมัย และผู้บริหารจะต้องมีความสามารถด้านการแก้ปัญหาที่จะประสบได้เป็นอย่างดี เพื่อแก้ปัญหาหรือทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นมีความรุนแรงน้อยลง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารงาน⁷

⁴ อภิรักษ์ จันตะนี, การใช้แนวคิดและทฤษฎีเพื่ออ้างอิงในการทำวิจัยธุรกิจ, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

⁵ สมใจ ลักษณะ, การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร : คณะวิทยาการจัดการสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๓), หน้า ๗-๘.

⁶ ออลกรณ์ มีสุทธา และสมิต สัมฤทธิ์, การประเมินผลการปฏิบัติงาน แนวความคิด หลักการ วิธีการ และกระบวนการ, (กรุงเทพมหานคร : ส.เอเชียเพรส, ๒๕๓๙), หน้า ๕๓.

⁷ เสถียร อักษรชู, การจัดสวัสดิการของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, (กรุงเทพมหานคร : กองการเจ้าหน้าที่ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓-๒๔.

วิรัช สงวนวงศ์วาน ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพการบริหารงาน จะเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จก้าวหน้า หรือความล้มเหลวขององค์กร ผู้บริหารที่เชี่ยวชาญจะเลือกการบริการที่เหมาะสมกับองค์กรของตน และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด⁸

จิรโชค (บรรพต) วีรสัย และเพื่อนๆ ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพหมายถึงผลงานที่ได้มีสูงกว่าทรัพยากรทางการบริหาร ประกอบด้วยผู้ปฏิบัติงานซึ่งได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ หรือเทคโนโลยีทางการจัดการบริหาร ที่ใช้ในการบริหารงานและผลงานที่ปรากฏออกมาเป็นที่พึงพอใจของประชาชน⁹

สมยศ นาวิการ ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานขององค์กรนั้นได้เกิดจากอิทธิพลของปัจจัย ๗ ประการ คือ

๑.กลยุทธ์เกี่ยวกับการกำหนดภารกิจ การพิจารณาจุดอ่อนจุดแข็งภายในองค์กร

๒.โครงสร้าง คือ โครงสร้างขององค์กรที่มีความเหมาะสม จะสามารถมีส่วนช่วยในการปฏิบัติงานได้

๓.ระบบ คือ ระบบขององค์กรที่จะบรรลุเป้าหมาย

๔. แบบ คือ แบบของการบริหารของผู้บริหารเพื่อบรรลุเป้าหมาย

๕. บุคลากรผู้ร่วมองค์กร

๖. ความสามารถ

๗. ค่านิยม คือ ค่านิยมร่วมของคนในองค์กร¹⁰

จากแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพ สามารถสรุปได้ว่า ประสิทธิภาพ (Efficiency) คือ ผลของการปฏิบัติงานของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกัน แม้จะปฏิบัติงานในตำแหน่งเดียวกันก็ตาม เป็นผลมาจากสภาพทางร่างกาย จิตใจ ระดับการศึกษา ความรู้ ความสามารถ ความถนัดต่างๆ โดยมีปัจจัยที่สนับสนุน คือ การอบรม การให้ความรู้ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้อีกทางหนึ่งด้วย ส่วนประสิทธิภาพการปฏิบัติในทางสังคมศาสตร์ หมายถึง ปัจจัยนำเข้าซึ่งพิจารณาถึง ความพยายาม ความพร้อม ความสามารถ ความคล่องแคล่ว ในการปฏิบัติงานโดยพิจารณาเปรียบเทียบกับผลที่ได้รับ คือการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยใช้เวลาในการดำเนินงานทันเวลาหรือเสร็จก่อนเวลาที่กำหนดไว้ และสิ้นเปลืองทรัพยากรน้อยที่สุด

⁸วิรัช สงวนวงศ์วาน, อ่างใน พรชัย เชื้อชูชาติ, “ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์การโรงเรียนกับประสิทธิผลของโรงเรียนเทศบาลในเขตพื้นที่พัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๖).

⁹จิรโชค (บรรพต) วีรสัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์ และสุรพันธ์ ทับสุวรรณ. **รัฐศาสตร์ทั่วไป** พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๕๓๒.

¹⁰สมยศ นาวิการ, อ่างถึงใน คทาวิธ พรหมายน. “ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔).

๒.๑.๒ ทฤษฎีประสิทธิภาพ

นักวิชาการทั้งหลาย ได้กล่าวถึงแนวความคิด ทฤษฎีประสิทธิภาพ ไว้ดังต่อไปนี้

ลีลา สนานุเคราะห์ ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพทางการจัดการ หมายถึง ความสามารถที่จะวางแผนหลักและวิธีการทำงานเพื่อให้ได้ผลงานออกมาสูงที่สุด เป็นที่พอใจแก่ผู้รับบริการ องค์กรและ ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรนั้นๆด้วย กล่าวคือ นอกจากผลงานที่ได้ต้องมีปริมาณและคุณภาพสูงแล้วยังต้องคำนึงถึงความพอใจของผู้ผลิตและผู้ใช้สินค้า หรือบริการนั้นๆ ประกอบด้วยประสิทธิภาพอาจเขียนเป็นสูตรได้ดังนี้

$$E = (O-I) + S$$

ในเมื่อ E = Efficiency คือ ประสิทธิภาพของงาน
 O = Output คือ ผลผลิตหรือผลงานที่ได้รับออกมา
 I = Input คือ ปัจจัยนำเข้าหรือทรัพยากรทางการบริหารที่ใช้ไป
 S = Satisfaction คือ ความพึงพอใจในผลงานที่ได้รับ

ประสิทธิภาพประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. คุณภาพของงาน (Quality)
๒. ปริมาณของงาน (Quantity)
๓. เวลา (Time)
๔. วิธีการ (Methods)
๕. ค่าใช้จ่าย (Costs)¹¹

อับราฮัม ซาเลนนิค และเพื่อนๆ (Zaleanick and Others) ได้กล่าวว่า ในการปฏิบัติงานให้ได้ผลดีหรือเปล่านั้น ผู้ปฏิบัติงานจะต้องได้รับการตอบสนองความต้องการทั้งภายในและภายนอก (Internal and External Needs) หากได้รับการตอบสนองแล้วย่อมหมายถึงการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

ความต้องการภายนอกได้แก่

๑. รายได้หรือค่าตอบแทน
๒. ความมั่นคงปลอดภัยในการปฏิบัติงาน
๓. สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี
๔. ตำแหน่งหน้าที่
๕. รักษาระเบียบวินัยในการทำงาน
๖. ปฏิบัติงานด้วยความยุติธรรม
๗. ทำงานต้องเชื่อถือได้มีความฉะฉานมีสมรรถนะภาพและมีการลงทะเบียนเป็นหลักฐาน
๘. งานควรมีลักษณะแจ้งให้ทราบถึงการดำเนินงานอย่างทั่วถึง
๙. งานสำเร็จทันเวลา

¹¹ลีลา สนานุเคราะห์, องค์กรและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐), หน้า ๒๗.

๑๐.ผลงานได้มาตรฐาน

๑๑.การดำเนินงานสามารถยึดเป็นมาตรฐานได้

๑๒.กำหนดมาตรฐานสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการทำงาน

๑๓.ให้บำเหน็จรางวัลแก่งานที่ดี

ความต้องการภายในได้แก่

๑.ความต้องการได้รับการยอมรับจากหมู่คณะ

๒.ความต้องการแสดงความรู้สึเกี่ยวกับภารกิจรักภักดี ความเป็นเพื่อนและความรัก

๓.ความต้องการในศักดิ์ศรีของตนเอง¹²

แคทซ์ และ คาห์น (Kartz and Kahn) ซึ่งเป็นนักทฤษฎีที่ศึกษาองค์การในระบบเปิด (Open System) ได้เสนอแนวคิดโดยได้ทำการศึกษาในเรื่องของปัจจัยที่มีความสำคัญต่อประสิทธิภาพในการทำงาน ได้ให้ความหมายว่า ประสิทธิภาพ คือ ส่วนประกอบต่อประสิทธิภาพผลขององค์กรนั้น ถ้าจะวัดจากปัจจัยนำเข้าเปรียบเทียบกับผลผลิตที่ได้นั้น จะทำให้การวัดประสิทธิภาพคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ประสิทธิภาพขององค์กร หมายถึง การบรรลุเป้าหมายขององค์กรนั้นๆปัจจัยต่างๆ คือ การฝึกอบรมประสบการณ์ ความรู้สึผูกพัน ซึ่งเป็นความสำคัญต่อประสิทธิภาพขององค์กรด้วย¹³

จอห์น เบคเกอร์ และนูฮัวเซอร์ (John Becker & Nuhauser) ได้เสนอตัวแบบจำลองเกี่ยวกับประสิทธิภาพขององค์กร (Model of Organization Efficiency) โดยได้กล่าวว่าประสิทธิภาพขององค์กร นอกจากจะพิจารณาถึงทรัพยากร เช่น คน เงิน และ วัสดุอุปกรณ์ ที่เป็นปัจจัยนำเข้า และผลผลิตขององค์กร คือ การบรรลุเป้าหมายแล้ว องค์กรในฐานะที่เป็นองค์กรระบบเปิด (Open System) ยังมีปัจจัยประกอบอื่นๆอีก ดังแบบจำลองสมมุติฐานดังต่อไปนี้

๑) หากสภาพแวดล้อมในการทำงานขององค์กรมีความซับซ้อนต่ำ (Low Task Environment Complexity) หรือมีความแน่นอน (Certainty) มีการกำหนดระเบียบในการทำงานทุกงานขององค์กรอย่างละเอียดแน่ชัด จะนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพขององค์กร มากกว่าองค์กรที่มีสภาพแวดล้อมในการทำงานยุ่งยากซับซ้อนสูง (High Task Environment Complexity) หรือมีความไม่แน่นอน (Uncertainty)

๒) การกำหนดระเบียบปฏิบัติชัดเจน เพื่อเพิ่มผลผลิตการทำงานที่มองเห็นได้ด้วยมีผลทำให้ประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นด้วย

๓) ผลการทำงานที่มองเห็นได้ สัมพันธ์ในทางบวกกับประสิทธิภาพ

¹²วิศรุต มีแก้ว, “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน : ศึกษาเฉพาะกรณีสถานีตำรวจสังกัดตำรวจภูธร จังหวัดอุบลราชธานี”. วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒).

¹³Kartz and Kahn, *The social Psychology of Orgnaization*, (New york : John Wiley & Sons, 1987), p.121.

๔) หากพิจารณาควบคู่กัน จะปรากฏว่าการกำหนดระเบียบปฏิบัติอย่างชัดเจนและผลการ
ทำงานที่มองเห็นได้ มีความสัมพันธ์มากขึ้นต่อประสิทธิภาพมากกว่าค่าตัวแปรแต่ละตัวตามลำพัง¹⁴

เฮิร์ซเบิร์ก (Hertzberg) ได้เสนอแนวคิดโดยการนำเอาการบริหารงานแบบวิทยาศาสตร์
และความสำคัญระหว่างผู้ปฏิบัติงานมาศึกษาร่วมกัน เพื่อให้ได้ปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้บุคคล
ปฏิบัติงานได้อย่างสบายใจและมีประสิทธิภาพ ได้ศึกษาวิจัยถึงทัศนคติของบุคคลที่พอใจในการทำงาน
และไม่พอใจในการทำงาน พบว่า บุคคลที่พอใจในการทำงานนั้นประกอบด้วยปัจจัยดังนี้

- ๑) การที่สามารถทำงานได้บรรลุผลสำเร็จ
- ๒) การที่ได้รับการยกย่องนับถือเมื่อทำงานเสร็จ
- ๓) ลักษณะเนื้อหาของงานที่น่าสนใจ
- ๔) การได้รับความรับผิดชอบมากขึ้น
- ๕) ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน
- ๖) การที่ได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถในการทำงาน¹⁵

ดิน ปรัชญพฤทธิ ได้กล่าวถึง ประสิทธิภาพ ไว้ดังนี้ ประสิทธิภาพ (Efficiency) คือการ
สนับสนุนให้มีวิธีการบริหารที่จะได้รับผลดีมากที่สุด โดยสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดนั่นก็คือการลด
ค่าใช้จ่ายทางด้านวัสดุและบุคลากรลงในขณะที่พยายามเพิ่มความแม่นยำตรงความเร็วและความ
ราบเรียบของการบริหารให้มากขึ้น¹⁶

เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การเปรียบเทียบ
ทรัพยากรที่ใช้ไป (Input) จากผลที่ได้จากการทำงาน (Output) ว่าดีขึ้นอย่างไรแค่ไหนในขณะที่
ทำงานตามเป้าหมายขององค์กรคงเดิม¹⁷

สรุปได้ว่า จากแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับประสิทธิภาพในการดำเนินการจัดการทางสังคมศาสตร์
ของนักวิชาการทั้งหลาย จะพิจารณาถึงความรู้ ความสามารถ ความพร้อม ความพยายาม ความ
คล่องแคล่วในการบริหาร/จัดการ โดยพิจารณาเปรียบเทียบจากผลที่ได้รับ คือความพึงพอใจของ
ผู้ร่วมงานหรือผู้มารับบริการหรือได้ปฏิบัติหน้าที่จนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้รับมอบหมายงาน หรือ
บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ตามนโยบายขององค์กรนั้นๆ ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล การที่
บุคลากรสามารถปฏิบัติงานให้บรรลุผลรวดเร็วทันต่อระยะเวลาที่กำหนด และใช้ทรัพยากรบุคคล/
วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่จำกัดอย่างประหยัดและสามารถปฏิบัติงานให้สำเร็จตามเป้าประสงค์ขององค์กร
นั้นๆ ภาพแห่งความสำเร็จก็จะมีขึ้น

¹⁴พรณาสีทิ กิจเจริญถาวรชัย, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสหกรณ์การเกษตร จำกัด ที่มีผลต่อการ
ตัดสินใจเลือกใช้บริการและความพึงพอใจของสมาชิกสหกรณ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” วิทยานิพนธ์
บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา), ๒๕๕๓).

¹⁵Hertzberg, *Motivation Moral and Money*, (New York : Psychology Co., 1968), p. 24.

¹⁶ดิน ปรัชญพฤทธิ, *ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

¹⁷เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง, *การบริหารรัฐกิจ แนวคิด หลักการ และการปฏิบัติ*, (ขอนแก่น : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๗.

๒.๑.๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพ

นักวิชาการทั้งหลายได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพไว้ ดังต่อไปนี้

โทมัส เจ ปีเตอร์ (Thomas J. Peters) ได้กล่าวว่า ปัจจัยทางการบริหารที่สำคัญมีอย่างน้อย ๗ ประการ ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) อำนาจหน้าที่ (Authority) เวลา (Time) กำลังใจในการทำงาน (Will) และความสะดวกต่างๆ (Facilities) โดยได้ความสำคัญไปที่อำนาจและการใช้เวลาที่เหมาะสม คือ

๑. กลยุทธ์ (Strategy) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการกำหนดภารกิจ การพิจารณาจุดอ่อนและจุดแข็งภายในองค์กร โอกาสและอุปสรรคภายนอก

๒. โครงสร้าง (Structures) โครงสร้างและขนาดองค์กรที่เหมาะสมจะช่วยให้การปฏิบัติงาน

๓. ระบบ (System) ระบบขององค์กรที่จะบรรลุเป้าหมาย

๔. แบบ (Styles) รูปแบบของการบริหารของผู้บริหารเพื่อบรรลุเป้าหมายองค์กร

๕. บุคลากร (Staff) ผู้ร่วมปฏิบัติงานในองค์กร

๖. ความสามารถ (Skill)

๗. ค่านิยม (Shared Values) ค่านิยมร่วมของคนในองค์กร¹⁸

ปีเตอร์สัน และ โพลแมน (Peterson and Plowman) ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑). คุณภาพของงาน (Quality) จะต้องมีความสูง หรือผู้ผลิตและผู้ใช้ประโยชน์คุ้มค่าและมีความพึงพอใจ

๒). ปริมาณงาน (Quantity) ปริมาณของงานที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นไปตามความคาดหวังของหน่วยงาน

๓). เวลา (Time) คือเวลาที่ใช้ในการดำเนินงานจะต้องเหมาะสมกับคุณภาพและปริมาณของงาน รวมทั้งจะต้องเป็นไปตามกำหนดและสถานการณ์ด้วย

๔). วิธีการ (Method) ในการดำเนินงานจะต้องอยู่ในลักษณะที่ถูกต้องและเหมาะสม

๕). ค่าใช้จ่าย (Costs) ในการดำเนินงานทั้งหมดจะต้องเหมาะสมกับงานและวิธีการคือ จะต้องลงทุนน้อยและได้ผลกำไรมากที่สุด¹⁹

สันทา เลาห์นัท ได้อธิบายว่า การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพของทีมจะมีลักษณะพอสรุปได้ ดังนี้

๑. สมาชิกมีความเข้าใจในบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มเป็นอย่างดี

๒. สมาชิกมีความเข้าใจในลักษณะของทีมและบทบาทของทีมที่มีต่อการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กร

๓. สมาชิกทุกคนมีการสื่อสารถึงกันและกันโดยสะดวกและคล่องตัว

๔. สมาชิกทุกคนต่างสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี

¹⁸ชาเลียง พุ่มพรม, “ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการด้านงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕).

¹⁹พระมหาสมชาย ตุ่นพันธ์, “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานองค์การสงฆ์ไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๒).

๕. สมาชิกแต่ละคนต่างเข้าใจกระบวนการทำงานของกลุ่มเข้าใจพฤติกรรมและพลวัตกลุ่มที่ช่วยให้กลุ่มทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด

๖. ทีมมีแนวทางการทำงานและการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพทั้งระดับกลุ่มและระหว่างกลุ่ม

๗. ทีมสามารถใช้ความขัดแย้งให้เกิดประโยชน์มากกว่าที่จะเป็นการทำลาย

๘. สมาชิกให้ความร่วมมือ มีการประสานงานอย่างดีระหว่างสมาชิกในกลุ่มและลดการแข่งขันซึ่งดีซึ่งเด่นซึ่งจะนำไปสู่ความเสียหายของกลุ่มและองค์กร

๙. ทีมมีการเพิ่มประสิทธิภาพและสมรรถนะภาพของทีมโดยประสานกับทีมอื่น

๑๐. สมาชิกทุกคนมีความเคารพในหน้าที่ของแต่ละคน มีการกำหนดหน้าที่ให้แก่งานและกัน

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพ คือ ความรู้ ความสามารถ ทักษะและนำกลยุทธ์วิธีมาใช้แก้ปัญหาหรือนำมาประยุกต์ใช้ของผู้บริหาร/หรือจัดการ และต้องใช้กระบวนการของกลุ่มหรือทีมงานให้มีประสิทธิภาพ ใช้กระบวนการสื่อสาร สร้างกระบวนการทำงานในกลุ่ม จึงจะทำให้เกิดความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจ สนับสนุนช่วยเหลือกันและกันในการดำเนินกิจการงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๔ การวัดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

วิรัช สวงวงศ์วาน ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพการบริหารงานจะเป็นเครื่องชี้วัดความเจริญก้าวหน้า หรือความล้มเหลวขององค์กรผู้บริหารที่เชี่ยวชาญจะเลือกการบริการที่เหมาะสมกับองค์กรของตน และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด²⁰

อลงกรณ์ มีสุทธา และสมิท สัณณูกร ได้กล่าวว่า เครื่องมือที่นิยมในการวัดประสิทธิภาพการปฏิบัติงานมีอยู่ ๔ แบบด้วยกัน คือ

๑. ใบกำหนดหน้าที่งาน คือ แบบฟอร์มที่กำหนดหน้าที่ว่าบุคคลในตำแหน่งใดมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบอะไรบ้าง

๒. มาตรฐานการปฏิบัติงาน คือ เกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้การวัดผลการปฏิบัติงาน โดยลักษณะของมาตรฐานการปฏิบัติงานอาจจะบ่งชี้ลักษณะของการปฏิบัติงานในเชิงปริมาณ คุณภาพ ระยะเวลา ค่าใช้จ่าย และพฤติกรรมได้

๓. แบบประเมินผลการปฏิบัติงาน คือ เอกสารที่ออกแบบขึ้นเพื่อบันทึกและประมวลข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพนักงานว่าได้ทำอะไรเป็นผลสำเร็จบ้าง ทำได้มากน้อยเพียงใด และทำได้ดีเพียงใด

๔. ระเบียบการปฏิบัติงานบุคคลว่าด้วยการประเมินการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน ของบุคคลเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการแสดงพฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้วัดผลการปฏิบัติงานของบุคคล จึงเป็นการวัดผลการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สามารถวัดได้ด้วยการกำหนด

²⁰วิรัช สวงวงศ์วาน, อ่างใน อรรถวุฒิ ตัญญาวิทย์. **ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของข้าราชการ**. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔).

ตัวเลขมีการพิจารณาตามเกณฑ์ต่างๆ โดยการแบ่งประเภทของพฤติกรรม ตลอดจนการเทียบอัตราส่วนพฤติกรรม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ วิธี คือ

๑. การวัดด้วยวิธีอัตราส่วน หมายถึง การกำหนดตัวเลขให้กับพฤติกรรมโดยอาศัย ความรู้สึกเป็นเกณฑ์ การกำหนดคำตอบหรือตัวเลข ไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์มาตรฐานทั่วไปแต่จะเป็นไปตามความรู้สึกของผู้สังเกตแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นการตอบผิดหรือถูก มีมาตราวัดเป็นระดับต่างๆ ๔ ระดับ คือ

๑.๑) มาตราวัดประเภท

๑.๒) จัดอันดับ

๑.๓) อันตรภาค

๑.๔) อัตราส่วน

๒. การวัดโดยวิธีปรนัย หมายถึง การกำหนดตัวเลขให้กับพฤติกรรมตามหลักเกณฑ์ภายนอกที่แน่นอน ไม่ว่าจะเป็นกำหนดโดยใครก็ตามจะมีค่าเหมือนกันหมด ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๔ วิธี คือ

๒.๑) วัดความถี่

๒.๒) วัดเวลา

๒.๓) วัดความแรง

๒.๔) วัดระยะทาง

สรุปได้ว่า การวัดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน เป็นการบริหารจัดการประเมินถึงการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์กรนั้นๆ ที่เกิดจากพฤติกรรมในการดำเนินงาน จะสังเกตได้จากพฤติกรรมซึ่งได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและใช้ควบคุมการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับวัดประสิทธิภาพที่นิยมแพร่หลายอยู่ ๒ แบบ คือ การวัดด้วยวิธีอัตราส่วน ได้แก่การกำหนดตัวเลขให้กับพฤติกรรม อาศัยความรู้สึกเป็นเกณฑ์ ซึ่งเป็นไปตามความรู้สึกของผู้สังเกตแต่ละคน และการวัดโดยวิธีปรนัย คือ การกำหนดตัวเลขให้กับพฤติกรรมตามหลักเกณฑ์ภายนอกที่แน่นอน ดังนั้นการวัดผลของการปฏิบัติงานหรือการดำเนินงานในทุกส่วนของหน่วยงานในองค์กร เพื่อให้แต่ละส่วนงานมีขั้นตอนและแบบแผนที่เป็นระบบ เพื่อสะดวกในการดำเนินงานโดยมีองค์ประกอบเป็นต้นว่า การกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารบุคคล การสั่งการ การประสานงาน การรายงานผล และการงบประมาณ กระบวนการเหล่านี้ควรนำมาปฏิบัติในองค์กรจะทำให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ

จากการประมวลแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการจัดการ จากนักวิชาการของไทย และต่างประเทศ ที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดการ ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการ

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “จัดการ” หมายถึง “สั่งงาน, ควบคุมงาน, ดำเนินงาน” เมื่อเป็นเช่นนี้ คำว่า การบริหารและการจัดการจึงมีความหมายใกล้เคียงกันโดยหนึ่ง พจนานุกรมได้บัญญัติว่า การบริหาร คือการปกครอง การดำเนินการ และการจัดการ ทั้งสองคำรวมเรียกว่า การบริหารและการจัดการ มีความหมายร่วมหรือมีคำที่มี

ความหมายคล้ายคลึงกันที่พจนานุกรมได้บัญญัติไว้ คือการดำเนินการ หรือการดำเนินงาน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงขอสรุปลงบนพื้นฐานของความหมายที่ระบุดูที่พจนานุกรมว่า คำว่าการบริหารและการจัดการมีความหมายใกล้เคียงกัน ซึ่งหมายถึง การดำเนินงาน การจัดการ ใช้คำในภาษาอังกฤษว่า “Management” ได้มีผู้ให้นิยามความหมายของคำว่า การจัดการ ดังต่อไปนี้

เฮอริกริแกน (Hellriegel) ได้กล่าวว่า “Management” หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น²¹

โจนส์ และ จอร์จ (Jones & George) ได้กล่าวว่า การจัดการ หมายถึง การวางแผนการจัดโครงสร้างองค์การ การนำ และการควบคุมในด้านบุคลากรและทรัพยากรอื่นๆ ในการบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทรัพยากรขององค์การรวมถึงสินทรัพย์ เช่นเครื่องจักร วัตถุดิบ เงินทุน เทคโนโลยี บุคลากร เป็นต้น²²

การจัดการ คือ ศิลปะของผู้บริหารในการจัดระบบการทำงานโดยใช้คนและทรัพยากรต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ²³

การจัดการ คือ กระบวนการนำเอาวัสดุอุปกรณ์และมนุษย์มาใช้ให้เกิดประโยชน์และได้ผลตามวัตถุประสงค์ ซึ่งประกอบไปด้วย การจัดองค์การ การสั่งการ การประสานงาน และการประเมินผลของความสำเร็จ²⁴

การจัดการ คือ เทคนิค หรือศิลปะในการที่จะสั่งการ และจูงใจบุคคลในองค์การทำงานตามวัตถุประสงค์ขององค์การ²⁵

การจัดการ คือ กระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ การควบคุมธุรกิจในด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากรและระบบสื่อสารให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์²⁶

ตุลา มหาพสุธารนนท์ ได้กล่าวว่า นักวิชาการด้านการจัดการไม่นิยมให้คำจำกัดความการจัดการหรือการบริหาร เนื่องจากมีขอบข่ายและความหมายที่กว้างเกินกว่าจะนิยามด้วยประโยคสั้นๆ เพียงไม่กี่ประโยคได้ คำนิยามที่นักวิชาการในสมัยก่อนนิยมได้แก่คำจำกัดความขององค์ประกอบข้างต้น (บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน) โดยดูว่ากิจกรรมใดบ้างที่เข้าข่ายลักษณะงานตามภารกิจของการจัดการ อย่างไรก็ตามนักวิชาการด้านการจัดการในปัจจุบันมีความเห็นเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่าควรให้นิยามความหมายของ การจัดการหรือการบริหาร เพื่อใช้เป็นแนวทางร่วมกันในการอธิบายขอบข่ายของลักษณะการจัดการ แม้จะไม่

²¹Don Hellriegel, **Management**, (Third Edition : Addison-Wesley Publishing Company, lmc.,1982), p. 6.

²²Gareth R. Jones & Jennifer M. George, **Contemporary Management**, 3th ed., (New Jersey : Mc Graw –Hill, 2003), p. 5.

²³John A. Pearce and Richard B.Jr. Robinson, **Management**, (New York : Random House, 1985), p. 4.

²⁴Beach, Dales, **Personnal : The Management of People at Work**, 4th ed., (New York : Macmillan Publishing, 1980), p. 5.

²⁵James D. Moony อ้างจาก James H. Jr Donnally, James L. Gibson and John M. Ivancevich, **Management**, 6th ed., (New York : Business Publications, 1987), p. 90.

²⁶Rickey E. Griffin, **Business**, (New Jersey : Prentice-Hall International, 1989), p. 103.

สามารถอธิบายได้ครอบคลุมหรืออธิบายได้เพียงบางส่วนเท่านั้นก็ตาม ก็เป็นสิ่งที่ควรกระทำเพื่อให้
เกิดความกระจ่างชัดเพิ่มขึ้น²⁷

วิเชียร วิทยอุดม ได้กล่าวว่า ถึงแม้ว่าการเป็นบริหารหรือผู้นำและการจัดการมักมีการใช้สลับ
ที่กันได้อยู่เสมอๆ ความหมายของคำทั้งสองนี้ไม่เหมือนกันเลยทีเดียว ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้อง
เข้าใจว่าอะไรเป็นสิ่งที่ทำให้การทำงานของจัดการเด่นชัดแตกต่างไปจากการเป็นผู้บริหารหรือผู้นำ
การจัดการสามารถใช้สลับเปลี่ยนที่กันกับการเป็นผู้บริหารหรือผู้นำได้ ตัวอย่าง เช่น ที่บริษัทสายการ
บิน Southwest Airlines เป็นสถานการณ์ที่เห็นได้ชัดในกรณีนี้ Herb Kelleher เป็นเจ้าแห่งการ
เป็นผู้บริหารหรือผู้นำ เขายังได้มีการแสดงหน้าที่ของการจัดการเป็นส่วนใหญ่ โดยเขาได้ทำหน้าที่ใน
การวางแผนงานที่มั่นคง ติดตามอย่างใกล้ชิดของต้นทุนสินค้า และคอยตรวจตราสิ่งสำคัญๆให้อยู่ใน
มาตรฐานในวงการอุตสาหกรรมการบินอย่างสม่ำเสมอด้วยทำให้ต้นทุนของค่าโดยสารต่ำกว่าสายการ
บินอื่นๆในลักษณะของการบริหารแบบครบวงจร ซึ่งในบางโอกาสเขาได้เปลี่ยนบทบาทจากการเป็น
ผู้จัดการมาเป็นผู้บริหารหรือผู้นำ หรือเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้บริหารหรือผู้นำ มาเป็นผู้จัดการก็ได้
ในเวลาใกล้เคียงกัน²⁸

ทองหล่อ เดชไทย ได้กล่าวว่า การบริหารเป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการ
ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นบรรลุวัตถุประสงค์ที่
กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคล และยังเสนอว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” นั้น
บางครั้งอาจใช้แทนกันได้ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ห้วงผลขั้นสุดท้ายอย่างเดียวกัน คือความสำเร็จของ
งาน การบริหาร ใช้มากในการบริหารรัฐกิจ ส่วน การจัดการ ใช้มากในทางธุรกิจ หรืออาจกล่าวว่
การบริหาร มุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผนส่วน การจัดการ เป็นการนำเอานโยบายและ
แผนไปดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้²⁹

มนัส บุญวงศ์ และคณะ ได้กล่าวว่า การจัดการ หมายถึงการดำเนินการหรือกระบวนการใดๆ
ของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป เพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ร่วมกันโดยคำนึงถึงการจัดสรร
ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดมีองค์ประกอบดังนี้คือ ๑) มีเป้าหมาย (Goal) ที่ชัดเจน
๒) มีทรัพยากรในการบริหาร (Management Resources) ที่มีการจำกัด ๓) มีการประสานงานกัน
ระหว่าง (Coordinate) ๔) มีการแบ่งงานกันทำ (Division)³⁰

สมคิด บางโม มีความเห็นว่า การจัดการ คือ ศิลปะในการใช้ คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ ของ
องค์การและนอกองค์การ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพมีองค์ประกอบที่

²⁷ ตูลา มหาพสุธานนท์, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : พี เอ็น เค แอนด์ สกายพริ้นติงส์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๔๒.

²⁸ วิเชียร วิทยอุดม, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : ธนธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒-๓.

²⁹ ทองหล่อ เดชไทย, **หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณะสุข**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

³⁰ มนัส บุญวงศ์และคณะ, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : วังอักษร, ๒๕๓๘), หน้า ๙.

สำคัญ คือ ๑) การจัดการเป็นศิลปะในการใช้คนทำงาน ๒) การจัดการต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐาน คือ คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และ การจัดการ ๓) การจัดการเป็นการดำเนินงานของกลุ่มบุคคล³¹

พัชรี ชมพุดำ ได้ให้ความหมายไว้ว่า **การจัดการ (Management)** หมายถึง การดำเนินการในการวางแผนตัดสินใจ การจัดองค์การ การนำ การควบคุมทรัพยากรพื้นฐานขององค์การ อันได้แก่ ทรัพยากรการเงิน สินทรัพย์ถาวร ข้อมูลและทรัพยากรมนุษย์ เพื่อที่จะช่วยให้องค์การบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล³²

สมพงศ์ เกษมสิน ได้ให้ความหมายของ **การจัดการ** ว่า หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุ สิ่งของและการจัดการ มาประกอบกันตามกระบวนการบริหาร เช่น POSDCORB Model ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ³³

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวถึง **การจัดการ** ว่า “**การจัดการ** โดยทั่วไปหมายถึง การปฏิบัติงาน กิจกรรมขั้นตอนทั้งหลายหรือกระบวนการที่นักบริหารนำมาใช้ในหน่วยงาน การบริหารมีลักษณะผสมผสานกันของทั้งศาสตร์และศิลป์”³⁴

เฮอร์เบิร์ต ซีม่อน (Herbert A. Simon) ได้กล่าวว่า **การจัดการ** หมายถึงศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆได้รับการกระทำโดยเป็นผลสำเร็จ โดยที่ผู้บริหารมักจะไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติ แต่ผู้บริหารเป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว”³⁵

คุกและฮันซาคเกอร์ (Cook & Hunsaker) ได้กล่าวว่า **การจัดการ (Management)** หมายถึง การปฏิบัติหรือการดำเนินงานด้านการสั่งการ การจัดองค์การ และการพัฒนาบุคลากร เทคโนโลยี และเงินทุนไปใช้ในระบบการดำเนินงานที่มีการจัดหาบริการและสินค้าไปสู่ผู้อื่น³⁶

กริฟฟิน (Griffin) ได้กล่าวว่า **การจัดการ** หมายถึง การรวมกิจกรรมที่เกิดขึ้นในองค์การ ได้แก่ การวางแผนและการตัดสินใจ การจัดองค์การ การสั่งการและการควบคุมที่มุ่งเน้นในการจัดการด้านทรัพยากร ซึ่งได้แก่ทรัพยากรมนุษย์ การเงิน การปฏิบัติการ ข้อมูลสารสนเทศ เป็นต้นที่มีการบรรลุผลถึงวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล³⁷

ปีเตอร์ ดรักเกอร์ (Peter Drucker) ให้ความหมายว่า **การจัดการ** คือศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น³⁸

³¹ สมคิด บางโม, **หลักการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙.

³² พัชรี ชมพุดำ, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แมคกรอ-ฮิล, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

³³ สมพงศ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : หจก. เกษมสุวรรณ, ๒๕๑๔), หน้า ๑๓-๑๔.

³⁴ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่นและไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, ๒๕๕๕), หน้า ๔๐.

³⁵ Herbert A. Simon, **Public Administration**, 14th ed. (New York : Alfred A. Knopf, 1971), p.3.

³⁶ Curtis W. Cook, & Philip L. Hunsaker, **Management and Organization Behavior**, 3th Ed. (New Jersey : McGraw-Hill, 2001), p 5.

³⁷ Ricky W. Griffin, **Management**, 6th ed., (Boston : MA Houghton Mifflin Company, 1999), p.7.

³⁸ Peter Drucker , อ้างถึงในสมคิด บางโม, **หลักการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒๘.

เออร์เนสต์ เดล (Ernest Dele) ได้กล่าวว่า **การจัดการ** คือกระบวนการจัดองค์การและการใช้ทรัพยากรต่างๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า³⁹

แฮร์โรลด์ คูนตซ์ (Harold Koontz) ให้ความหมายของ **การจัดการ** ว่า หมายถึงการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลายได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของเป็นอุปกรณ์การดำเนินการนั้น⁴⁰

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ จากความหมายของนักวิชาการข้างต้นทำให้ **สรุปได้ว่า** การจัดการ หมายถึง การดำเนินงานหรือปฏิบัติงานที่หน่วยงานและบุคลากรของหน่วยงานนำมาใช้เพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์หรือจุดหมายปลายทางที่ได้กำหนดไว้ค่านี้นส่วนใหญ่ใช้ในหน่วยงานและบุคลากรของเอกชนแต่ทุกวันนี้ ได้มีการนำค่านี้นี้เข้ามาปรับใช้ในการบริหารภาครัฐด้วยการจัดการที่เป็นระบบโดยการนำเอา คน เงิน วัสดุ และเทคโนโลยีมาทำงานร่วมกันอย่างมีระบบระเบียบ มีแผน มีกระบวนการจัดทำเกี่ยวกับระบบคน ระบบงาน และระบบการใช้ปัจจัยทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มีหลักการ เพื่อให้การปฏิบัติการกิจต่างๆขององค์การ เกิดประสิทธิผล และประสิทธิภาพ

๒.๒.๒ ลักษณะของการจัดการ

องค์การเป็นการรวมตัวกันของบุคคลซึ่งเป็นสิ่งที่มีชีวิตที่เกิดขึ้นในสังคมทุกแห่งเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการนำความสามารถของบุคคลจากการรวมตัวกันขึ้นนั้น เพื่อปฏิบัติหน้าที่ด้านต่างๆจนบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ ในขณะที่บุคคลคนเดียวไม่สามารถทำได้โดยลำพัง สำหรับการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายตามที่องค์การกำหนด ดังนั้นองค์การจำเป็นที่จะต้องมีการรวบรวมทรัพยากรต่างๆ มีการจัดแบ่งอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบให้แก่บุคคล มีการนำวิธีการบริหารจัดการมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการประสานทรัพยากรและการร่วมมือกันของบุคลากรให้เป็นไปอย่างเหมาะสม นอกจากนี้องค์การจะประสบความสำเร็จเพียงใดจึงขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารในองค์การนั้นด้วย

จากการที่องค์การประกอบด้วยบุคลากรที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและปัจจุบันแนวโน้มทางการจัดการได้ให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์มากขึ้น จนเกิดแนวความคิดใหม่ในการออกแบบองค์การที่มีการมอบอำนาจให้บุคลากรมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดโอกาสในการเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน ทำให้ผู้บริหารจะต้องกำหนดโครงสร้างองค์การและมีการประสานทรัพยากรต่างๆร่วมกันอย่างรอบคอบ แม้ว่าองค์การจะมีการแบ่งโครงสร้างออกเป็นแผนกแต่ละองค์การขนาดใหญ่ในปัจจุบัน ได้พยายามที่จะประสานกิจกรรมการปฏิบัติงานในรูปแบบที่เป็นแนวนอน(Matrix) โดยใช้ทีมงานของบุคลากรในหน้าที่ต่างๆเพื่อมาทำงานร่วมกันในโครงการ ขอบเขตระหว่างแผนกหรือระหว่างองค์การจะสามารถยืดหยุ่นได้ เพื่อให้้องค์การสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายและสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว เช่น ความร่วมมือกับคู่แข่งใน

³⁹ สมคิด บางโม, **หลักการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด ๒๕๓๙), หน้า ๒๙.

⁴⁰ สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

รูปแบบพันธมิตร โดยการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีร่วมกันเพื่อสร้างรายได้เปรียบให้เกิดกับองค์กรของตน เป็นต้น

โดยธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน มีความต้องการที่จะเห็นความเจริญก้าวหน้าและมีอนาคตที่ดียิ่งขึ้นจากการทำงานในองค์กรซึ่งการที่บุคลากรเข้ามาทำงานอยู่ในองค์กรนั้น สิ่งที่บุคลากรคาดหวังได้แก่ ชื่อเสียง เงินเดือน ตำแหน่งงาน โอกาสของความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น แต่ปัญหาที่ผู้บริหารต้องพิจารณา คือ องค์กรสามารถตอบสนองต่อสิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้กับบุคลากรทุกคนได้ตามที่คาดหวังหรือไม่ เนื่องจากองค์กรเป็นที่รวมของบุคลากรหลายคนดังนั้นปัญหาจึงอยู่ที่ว่า จะทำอย่างไรที่จะทำให้บุคลากรมีความพึงพอใจในผลประโยชน์และทำงานเต็มความสามารถ จนเกิดผลดีต่อองค์กรมากที่สุด อย่างไรก็ตามความต้องการส่วนบุคคล เช่น เงินเดือน ตำแหน่งงานเป็นต้นกับความต้องการขององค์กรได้แก่ผลกำไรต้นทุนที่ต่ำเป็นต้น มักจะเกิดความขัดแย้งกันอยู่เสมอจนไม่สามารถบรรลุถึงความต้องการของทั้งสองฝ่าย ดังนั้นการจัดการของค่าตอบแทนของฝ่ายทรัพยากรมนุษย์จึงมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ในการบริหาร และ การจัดการ มีสิ่งที่สำคัญหลายประการที่ผู้บริหารควรคำนึงถึง ดังนี้

กลยุทธ์ (Strategy) หมายถึง แผนดำเนินการหลักที่มีการระบุถึงสภาพว่าจะต้องดำเนินการตามภารกิจอะไรบ้าง มีการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ต้องการ มีการสร้างรายได้เปรียบเชิงการแข่งขัน และการลดข้อเสียเปรียบเชิงการแข่งขันขององค์กรให้น้อยลง

ทรัพยากร (Resource) หมายถึง ทรัพยากรที่ผู้บริหารต้องเกี่ยวข้องและให้ความสำคัญด้วยการจัดหาและจัดสรรอย่างเพียงพอและเหมาะสม ซึ่งทรัพยากรดังกล่าวประกอบด้วยทรัพยากรมนุษย์ เงินทุน วัสดุ และการจัดการ หรือที่เรียกโดยย่อว่า 4M's (Man Money Material and Management)

นโยบาย (Policies) หมายถึง กรอบการปฏิบัติหรือแนวทางอย่างกว้างๆ ที่องค์กรกำหนดขึ้นเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผน การตัดสินใจ และการกำหนดกลยุทธ์อย่างเหมาะสมและสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อเชื่อมโยงกันอย่างสอดคล้อง

ประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง ความสามารถขององค์กรในการบริหารงานจนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ในเวลาที่กำหนดและมุ่งเน้นการบริหารที่ต่อเนื่องและระยะยาว

ประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง ปริมาณหรือจำนวนทรัพยากรที่ใช้ในการปฏิบัติงานที่มีการใช้อย่างประหยัดจนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ ทรัพยากรดังกล่าวประกอบด้วยการใช้จำนวนทรัพยากรมนุษย์ เงิน ทุน วัสดุ วัตถุดิบ เครื่องจักร เวลา เป็นต้น

เป้าหมาย (Goal) หมายถึง สิ่งที่ต้องการต้องการให้เกิดขึ้นและเป็นความต้องการอย่างกว้างๆ ขึ้น เช่น ความพึงพอใจของลูกค้า การเพิ่มผลกำไรให้สูงขึ้น การลดต้นทุนจากการดำเนินงานเป็นต้น ซึ่งองค์กรจะมีกำหนดในเชิงคุณภาพหรือรูปบรรยาย

ระบบ (Systems) หมายถึง ความเกี่ยวข้องที่มีความสัมพันธ์กันและรวมกันของส่วนย่อยต่างๆ ที่ผู้บริหารไม่สามารถแบ่งระบบออกเป็นส่วนย่อยในการทำงานอย่างเป็นเอกเทศได้ดังนั้นหากนำเอาส่วนย่อยออกไปจะทำให้ระบบการปฏิบัติต้องหยุดชะงักไปด้วย⁴¹

⁴¹ ธีระวัฒน์ ปันนิตามัย, การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๔๓), หน้า ๖๒-๖๓.

วัตถุประสงค์ (Objective) หมายถึง ผลสุดท้ายจากการดำเนินกิจกรรมหรือการดำเนินการที่ได้รับช่วงเวลา และองค์การจะมีการกำหนดในเชิงปริมาณและผลผลิตที่ต้องการซึ่งวัตถุประสงค์ที่ต้องการดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับภารกิจ หรือนโยบายขององค์การด้วย

ภารกิจ (Mission) หมายถึง เจตนาหรือเหตุผลที่มีความสำคัญที่องค์การต้องดำเนินการหรือปฏิบัติ ซึ่งภารกิจจะมีการกำหนดในด้านต่างๆ ได้แก่ ภารกิจด้านลูกค้า ภารกิจด้านสังคม และภารกิจด้านการแข่งขันที่มีความแตกต่างไปจากองค์การอื่นๆ

วิสัยทัศน์ (Vision) วิสัยทัศน์ หมายถึง การระบุสิ่งที่องค์การต้องการหรือให้เป็นผลในอนาคต ซึ่งเป็นการกำหนดเป้าหมายในระยะยาว เช่น ๕-๑๐ ปีข้างหน้าที่มีความสำคัญต่อองค์การเป็นอย่างสูง เช่น ความเป็นเลิศ ความมั่นคง ความเจริญเติบโต ความอยู่รอดในระยะยาว

ลักษณะของการจัดการ ในองค์การมีลักษณะที่สำคัญหลายประการ ได้แก่ การจัดการ มีลักษณะของความเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การจัดการเป็นภารกิจที่มีจุดมุ่งหมาย แต่ไม่อาจวัดได้โดยตรง การจัดการเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความสำเร็จในด้านวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย การจัดการเป็นเรื่องของการแข่งขันสำหรับรายละเอียด มีดังต่อไปนี้⁴²

๑. การจัดการ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การจัดการเป็นศาสตร์เนื่องจากผู้บริหารมีการใช้องค์ความรู้ที่เชื่อถือได้ในการจัดการที่สามารถอ้างอิงถึงหลักการทางวิชาการความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวข้องและเป็นหลักการที่ผู้บริหารสามารถนำไปใช้ได้อย่างกว้างขวาง และเกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ส่วนการจัดการเป็นศิลป์ หมายถึง บุคลากรจะต้องทราบว่ามีแนวทางใดที่สามารถบรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ ศิลปะของการจัดการเป็นทักษะที่ได้มาจากการศึกษาประสบการณ์ และความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ทางการจัดการ จะเห็นได้ว่าศิลปะแห่งการจัดการต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ซึ่งขึ้นอยู่กับความเข้าใจ ดังนั้นการสร้างสมดุลระหว่างศาสตร์และศิลป์ทางการจัดการจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่ต้องมีการใช้ควบคู่ไปแยกกันไม่ออก

๒. การจัดการ เป็นกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมาย แต่จุดมุ่งหมายดังกล่าวไม่อาจวัดได้โดยตรงในเชิงปริมาณ ซึ่ง การจัดการ จะเป็นการพยายามของผู้บริหารที่มุ่งเน้นการบรรลุเป้าหมายเฉพาะด้านที่แสดงออกมาในรูปของวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ทั้งนี้โดยมีความพยายามของกลุ่มบุคลากรเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์โดยธรรมชาติของการจัดการ แล้วการจัดการเป็นสิ่งไม่มีตัวตนหรือเป็นนามธรรมที่ไม่อาจมองเห็นหรือวัดได้โดยตรง แต่สามารถวัดได้จากผลการปฏิบัติงานที่แสดงออกมา เช่น ความพึงพอใจของลูกค้า ความสามารถในการลดต้นทุน การเพิ่มผลกำไร คุณภาพในด้านสินค้าและบริการที่สูงขึ้น เป็นต้น

๓. การจัดการ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับความสำเร็จของเป้าหมาย ผู้บริหารจะพยายามค้นหาแนวทางในการจัดการ หรือวิธีการที่อาศัยความพยายามจากผู้ที่เกี่ยวข้องในอันที่จะปฏิบัติงานให้เป็นไปในแนวทางที่กำหนดไว้ล่วงหน้าและเกิดผลดีที่สุดต่อองค์การ ส่วนผลการปฏิบัติที่เกิดขึ้นว่าสามารถบรรลุความสำเร็จหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับบุคลากรว่า มีความเข้าใจถึงการปฏิบัติได้ดีเพียงใด นอกจากนี้ การจัดการ ยังมีจุดหมายในการที่จะทำให้บุคลากรสามารถปฏิบัติในสิ่งที่สำคัญและจำเป็น และสร้างความมั่นใจว่าความพยายามของบุคลากรจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้

⁴²มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, การพัฒนาองค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗-๑๘.

๔. การจัดการ เป็นกิจกรรมของการแข่งขัน ลักษณะการจัดการในปัจจุบันและอนาคตได้ถูกกล่าวถึงในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่ผู้บริหารจะใช้ในการบริหารที่มุ่งสู่ความเป็นเลิศ และสามารถแข่งขันกับผู้อื่นได้ การจัดการ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษา วิเคราะห์สภาวะแวดล้อม การกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดกลยุทธ์ และนโยบายในทุกระดับขององค์การที่มีความเหมาะสมและสอดคล้อง และมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้น การจัดการ จึงต้องคำนึงถึงการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพเป็นสำคัญ

สรุปได้ว่า ลักษณะของการจัดการในองค์การเป็นลักษณะที่สำคัญหลายประการ การจัดการมีลักษณะเป็นศาสตร์ทางวิชาการที่ผู้บริหารสามารถนำไปใช้อย่างกว้างขวาง และเป็น ศิลป์เพราะบุคลากรสามารถทราบได้ว่าจะดำเนินงานโดยวิธีใดให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ออกวางไว้ และในการจัดการมีหลักที่สำคัญ คือการดำเนินหลักการวางแผน กลยุทธ์ ทรัพยากร นโยบาย ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เป้าหมาย ระบบ วัตถุประสงค์ ภารกิจ และมีวิสัยทัศน์ กว้างไกลไปในวันข้างหน้า การจัดการจึงเป็นศิลปะของการใช้บุคคลอื่นทำงานให้แก่องค์การ โดยสนองความต้องการ ความคาดหวัง และจัดโอกาสให้เขาเหล่านั้นมีความเจริญในการทำงาน

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม

จากการทบทวนผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน จากความคิดเห็นของนักวิชาการที่หลากหลาย ผู้ศึกษาวิจัยจึงประมวลเนื้อหาโดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

โครงสร้างการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย การศึกษาของคณะสงฆ์เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่พระภิกษุและสามเณร โดยคณะกรรมการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาซึ่งได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้ผิดไปจากพระบาลีในพระไตรปิฎก ซึ่งปัจจุบันประกอบด้วยการศึกษาหลักสูตรต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แบ่งออกเป็นหลักสูตรของภิกษุและสามเณร มีทั้งหมด ๓ ระดับ ซึ่งได้แก่ หนวदनักรัทธิมนต์ชั้นตรี หนวदनักรัทธิมนต์ชั้นโท และหนวदनักรัทธิมนต์ชั้นเอก โดย (ก.พ) เทียบวิทยฐานะให้หนวदनักรัทธิมนต์ชั้นตรีให้เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนต้น นักรัทธิมนต์ชั้นโทเท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย และในปัจจุบันนักรัทธิมนต์ชั้นเอกเทียบเท่ากับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม. ๓) และหลักสูตรพระปริยัติธรรมมี ๓ ระดับ ซึ่งได้แก่ หนวดธรรมศึกษาชั้นตรี หนวดธรรมศึกษาชั้นโท และหนวดธรรมศึกษาชั้นเอก เป็นต้น

๒) หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มี ๔ ระดับ ได้แก่ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ ๙ (ป.ธ. ๓-ป.ธ. ๙) กระทรวงศึกษาธิการเทียบความรู้ให้ตามประกาศลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ ให้เปรียญธรรม ๓ ประโยค เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้น (แต่ปัจจุบันมีการปรับวุฒิให้สูงขึ้น) และเปรียญธรรม ๕ ประโยคที่สอนวิชาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมหรือแผนกบาลี หรือหรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญไม่น้อยกว่า ๑ ปีมีเวลาสอนไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ชั่วโมง เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนเปรียญธรรม ๙ ประโยค มีวิทยฐานะเทียบเท่าชั้นปริญญาตรี ตามมาตรา ๔ (๑) พ.ศ. ๒๕๔๗

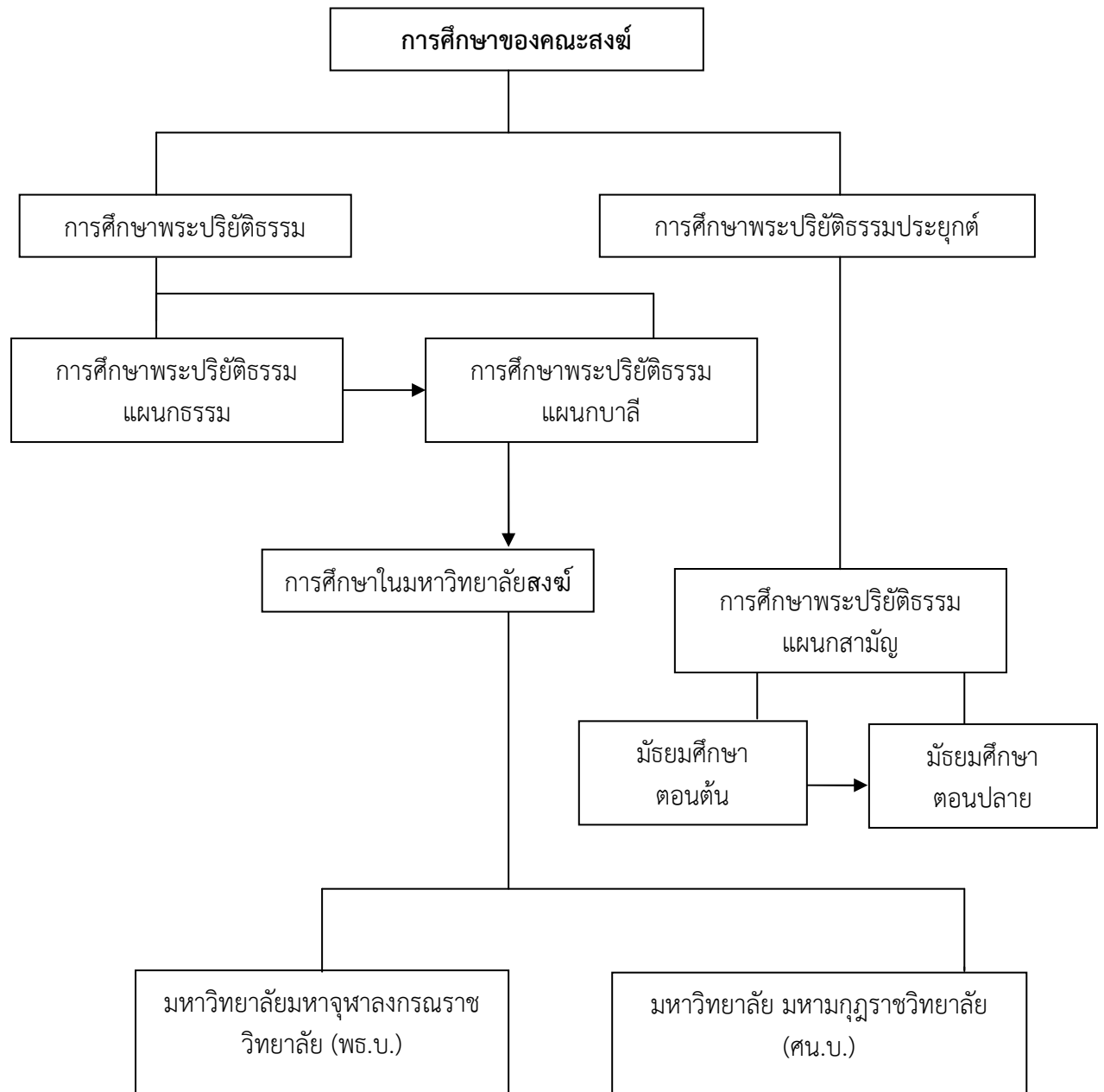
๓) หลักสูตรปริญญาตรี (พธ.บ.) ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย (ศน.บ.) ซึ่งกำหนดให้ศึกษาทุกคณะต้องศึกษาวิชาแกนพระพุทธศาสนาจำนวน ๓๐

หน่วยกิต ประกอบด้วยวิชาภาษาบาลี พระไตรปิฎกศึกษา พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ธรรมประยุกต์ ธรรมปฏิบัติและศาสนปฏิบัติ โดยหลังจากจบการศึกษาแล้วต้องปฏิบัติศาสนกิจสนองงานมหาวิทยาลัยในเพศบรรพชิตอีก ๑ ปีจึงจะได้รับปริญญาบัตร

๔) หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกำหนดให้เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนปฏิบัติ ภาษาบาลี พระธรรมวินัยเป็นวิชาบังคับแก่น ๓๖ หน่วยกิตในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ ๒๑ หน่วยกิตในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย รวมเป็น ๕๗ หน่วยกิต

หลักสูตรทั้ง ๔ ประเภท สามารถจำแนกได้ ๒ กลุ่ม กล่าวคือกลุ่มหลักสูตรที่ศึกษาเฉพาะวิชาพระพุทธศาสนา ได้แก่หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จัดเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรม กลุ่มที่ ๒ เป็นหลักสูตรที่ศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาพร้อมกับวิชาสามัญอื่นๆ ได้แก่ หลักสูตรมหาวิทยาลัยสงฆ์และหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ จัดเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมประยุกต์ ซึ่งจะได้แสดงดัง **แผนภาพที่ ๒.๑** ดังนี้⁴³

⁴³ กรมการศาสนา, **การพัฒนา รูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๔๒), หน้า ๙๘-๑๐๖.

แผนภาพที่ ๒.๑ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยโดยภาพรวม

ตารางที่ ๒.๑ หลักสูตรนักธรรมชั้นตรีและธรรมศึกษาชั้นตรี

นักธรรม		ธรรมศึกษา
รายวิชา	แบบเรียน	
๑. เรื่องความแก่กระทั้ธรรม	พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม๑	- เรื่องความแก่กระทั้ธรรมธรรม และตำนานใช้หลักสูตรนักธรรม ชั้นตรี
๒. ธรรม	นวโกวาทแผนกธรรมวิภาค และคิหิปฏิบัติ	
๓. ตำนาน	-พุทธประวัติ ๑-๒-๓ -ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช(ปุสฺสเทว)	- วินัยใช้หนังสือเบญจศีล เบญจธรรม อุโบสถศีลของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรเถร)
๔. วินัย	- นวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ - วินัยมุข เล่ม ๑	

ตารางที่ ๒.๒ หลักสูตรนักธรรมชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นโท

นักธรรมศึกษา		ธรรมศึกษา
รายวิชา	แบบเรียน	
๑. เรียงความแก้กระทู้ธรรมให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศนาโวหาร ยกสุภาษิตขึ้นมาอ้าง ๒ แห่ง ไม่ให้ซ้ำกันเรียงเชื่อมความให้สืบเนื่องติดต่อกันสนิท	- พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒	
๒. ธรรม แก้ปัญหาธรรม วิภาคพิสดารออกไป	- ธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒	
๓. ตำนานแก้ปัญหออนุพุทธประวัติ	- อนุพุทธประวัติ และพุทธประวัติอันกล่าวเฉพาะประวัติพระสาวกสังคิตติกา, - ปฐมสมโพธิพระนิพนธ์ของพระสงฆราช (ปุสฺสเทว) - ศาสนาพิธี เล่ม ๒ ขององค์การศึกษา	
๔. วินัย แก้ปัญญาวินัยพิสดารออกไป	- วินัยมุข เล่ม ๑-๒	

ตารางที่ ๒.๓ หลักสูตรนักธรรมชั้นเอกและธรรมศึกษาชั้นเอก

นักธรรม		ธรรมศึกษา
รายวิชา	แบบเรียน	
๑. เรียงความแก้กระทู้ธรรมให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศนาโวหารขึ้นมาเอง ยกสุภาษิตขึ้นมาอ้าง ๓ แห่ง ไม่ให้ซ้ำกัน เรียงเชื่อมความให้สับสนเนื่องติดต่อกันสนิท	- พุทธศาสนาสุภาษิต เล่ม ๓	ใช้หลักสูตรนักธรรมชั้นเอกเว้นวินัย
๒. ธรรม ปัญหาธรรมโดยปรมัตตเทศนา	- ธรรมวิจารณ์ส่วนปรมัตต ปฏิบัติและสังสารวัฏ สมถ กรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน มหาสติปัฏฐาน ศิริมานนทสูตร	
๓. ดำเนินแก้ปัญหายุทธยานุพุทธประวัติกับข้อธรรมในท้องเรื่องนั้น	- พุทธประวัติ ๑-๒-๓ - ปฐมสมโพธิพระนิพนธ์ของ พระสังฆราช (ปุสสเทว) - พุทธานุพุทธประวัติ - อนุพุทธประวัติ - พระปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม พระปรมาภิไธยชิโนรส	
๔. วินัยแก้ปัญหาวินัยมีสังฆกรรม เป็นต้น	- วินัยมุข เล่ม ๓	

ที่มาของแผนภาพ และตาราง⁴⁴

การศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กำหนดเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีมาตั้งแต่สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผู้เข้าสอบเปรียญตรีคือประโยค ๑-๒-๓ ต้องสอบผ่าน นักธรรมชั้นตรีก่อน ผู้เข้าสอบเปรียญโท คือประโยค ๔,๕ และ๖ ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นโทก่อน และผู้เข้าสอบเปรียญเอก คือประโยค ๗,๘ และ๙ ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นเอกก่อน ดังนั้น

⁴⁴ สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง, รายงานการวิจัยการศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรมการศาสนา : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

ตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมาพระภิกษุ และสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมจึงต้องศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม และแผนกบาลีควบคู่กัน

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ไทยต้องบริหารจัดการไปตามโครงสร้างของคณะสงฆ์ตามลำดับขั้นตอนที่กำหนดไว้ สำหรับพระภิกษุผู้บวชใหม่หรือพระนวกะ เพื่อให้เป็นแบบแผนเดียวกันทั่วประเทศ มหาเถรสมาคมมีมติให้วัดทุกวัดจัดการเรียนการสอนโดยนำหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีมาใช้โดยอนุโลม และให้อยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นผู้กำหนดการสอบและประกาศผลการสอบซึ่งเรียกว่า การสอบพระนวกะ ส่วนการสอบพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือนักธรรมสนามหลวง แม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้กำหนด⁴⁵

๒.๓.๑ ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

นักวิชาการ และครูอาจารย์ทั้งหลาย ได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายวิธีการไว้ ดังต่อไปนี้

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ระบุว่า ครูผู้สอนและผู้จัดการศึกษาต้องสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและการเรียนรู้ต่างๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้อย่างสร้างสรรค์ความรู้ของตน การจัดการเรียนรู้ตามหลักการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากมุ่งปลูกฝังด้านปัญญาพัฒนาการคิดของผู้เรียนให้สามารถมีความคิดในทางสร้างสรรค์อย่างมีวิจารณญาณแล้วยังมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าในตนเอง เข้าใจตนเองเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาที่ขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสมโดยเฉพาะเรื่องความขัดแย้งทางความคิดและการกระทำของตัวบุคคล องค์กรและสังคมเน้นการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์และหาทางแก้ไข โดยเฉพาะศาสนาและวัฒนธรรมเป็นกรณีพิเศษ โดยการเรียนรู้ในสาระต่างๆ นั้นผู้สอนต้องจัดการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

- ๑) มีกระบวนการและวิธีที่หลากหลาย
- ๒) ต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางร่างกาย และสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจและความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง
- ๓) ควรใช้รูปแบบ หรือวิธีการที่หลากหลาย
- ๔) เน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริง
- ๕) การเรียนรู้ด้วยตนเอง
- ๖) การเรียนรู้ร่วมกัน
- ๗) การเรียนรู้จากธรรมชาติ
- ๘) การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
- ๙) การเรียนรู้แบบบูรณาการ
- ๑๐) การเรียนรู้คู่คุณธรรม
- ๑๑) ใช้กระบวนการจัดการ
- ๑๒) ใช้กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

⁴⁵ สถิติผลการสอบธรรมสนามหลวงของสนามหลวงแผนกธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา ,๒๕๔๔), หน้า ๑.

๑๓) ใช้กระบวนการคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปสอดแทรกในการเรียนการสอน
ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

๑๔) ใช้การบูรณาการเนื้อหาและกระบวนการต่างๆ ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ในลักษณะองค์
รวม

๑๕) ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ⁴⁶

ลัดดา ศิริพันธ์ ได้กล่าวว่า ความหมาย และแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน
ของครูมี ๔ ประการ คือ

๑) พร้อมให้ความช่วยเหลือและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ (Wittiness) คือความสามารถที่ครู
เดินรอบๆห้องเรียนตลอดเวลาเข้ามามีส่วนร่วมในสถานการณ์ได้ทันทีแต่ต้องหลีกเลี่ยงการขัดจังหวะ
การเรียนการสอน

๒) การทำงานหลายๆงานได้พร้อมกันในเวลาเดียวกัน (Overlapping) คือความสามารถที่ครู
จะทำกิจกรรมมากกว่าหนึ่งกิจกรรมในเวลาเดียวกัน เช่นการจัดการเรียนเป็นกลุ่มหรือเฉพาะบุคคล

๓) ความลื่นไหลในระหว่างการจัดการเรียนการสอน (Momentum During lessons) คือ
ความสามารถที่ครูจัดบทเรียนที่ทำให้นักเรียนชนะอุปสรรคและปัญหา และให้นักเรียนเห็นถึงการ
เตรียมความพร้อมของครูผู้สอน

๔) ให้งานหลากหลายและท้าทาย (Challenge and Various Assign Ments) คือ
ความสามารถที่ครูจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายท้าทายความสามารถของนักเรียน

ระบบการเรียนการสอน คือ การจัดองค์ประกอบของการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กัน
เพื่อสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้

การสอน หมายถึง การจัดสถานการณ์ (Situation) สภาพการณ์ (Activities) เพื่อช่วยส่งเสริม
ให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ (Experience) ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเรียนรู้ (Learning) ได้ง่ายขึ้น
นอกจากนั้นการสอนยังส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความงอกงามในด้านกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา
รวมทั้งความสามารถด้านอื่นๆที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตไปในทางที่ดีขึ้น จนสามารถ
ดำรงชีพได้อย่างราบรื่นเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ซึ่งถือว่าเป็นจุดสูงสุดของการศึกษานั้นเอง
การสอนมีความหมาย ๒ นัย คือ

๑) ความหมายอย่างแคบ การสอน หมายถึงการกระทำโดยเป็นการอบรมสั่งสอนนักเรียนตาม
สถานศึกษาทั่วไป

๒) ความหมายอย่างกว้าง การสอน หมายถึงการจัดสภาพการณ์ การจัดสถานการณ์
หรือจัดกิจกรรมอันเป็นการวางแผนที่จะทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนนี้ดำเนินไปด้วยความสะดวก
รวมทั้งการเรียนที่จัดเป็นแบบฉบับต่างๆหรือจัดกิจกรรมอื่นๆเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ไม่มี
พิธีรีตรอง⁴⁷

⁴⁶ กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร
: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

⁴⁷ ลัดดา ศิริพันธ์, “การศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอน กลุ่มสาระงานอาชีพและเทคโนโลยีช่วงชั้น
ปีที่ ๔ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต,
(มหาวิทยาลัยสุราษฎร์ธานี, ๒๕๔๘).

ธีรยุทธ พิงเทียร ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนให้สมบูรณ์ มีคุณภาพให้บังเกิดผลต่อผู้เรียนนั้นจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นตัวจักรที่สำคัญ หรือนักการศึกษานิยมเรียกว่า ผู้เรียนสำคัญที่สุดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การกำหนดจุดหมาย สาระกิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาคนและชีวิต ให้เกิดประสบการณ์ การเรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน ครูผู้สอนจะต้องมีความเข้าใจในระบบการศึกษา ก่อนจะจัดการเรียนการสอนได้ดี เพราะระบบการศึกษามีส่วนประกอบหลายส่วน แต่ละส่วนต่างมีหน้าที่ที่ต้องทำงานประสานกันอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งทำให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ คุณภาพของการศึกษา จึงขึ้นอยู่กับว่าในแต่ละส่วนประกอบได้ทำหน้าที่ของส่วนประกอบนั้นๆอย่างมีประสิทธิภาพเพียงใดตลอดจนประสิทธิภาพในการประสานงานกันในการจัดการเรียนการสอนในกลุ่มครูผู้สอน เพราะบางรายวิชาในกลุ่มสาระการเรียนรู้ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันถ้าครูผู้สอนจัดระบบการศึกษาไปในทิศทางเดียวกัน⁴⁸

ชาญชัย ยมดิษฐ์ ได้กล่าวว่า การสอน เป็นหน้าที่ของครู ถึงแม้ว่าสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลง และมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างมากมาเพียงใดก็ตาม แต่ความสำคัญและความจำเป็นของครูก็ยังคงมีอยู่ เนื่องจากครู คือผู้ที่ก่อและพัฒนาการโดยรอบด้านขึ้นในตัวของผู้เรียนก็ยังคงมีอยู่ เนื่องจากครูคือผู้ก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาการโดยรอบด้านขึ้นในตัวของผู้เรียน ดังนั้นภารกิจหลักของครูคือการสอน หรือการให้การศึกษาโดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดในการที่จะทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ครูจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งต่อคุณภาพการศึกษา⁴⁹

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอน ครูจะต้องคำนึงถึงความสนใจ ความต้องการและแรงจูงใจที่จะทำให้ผู้เรียนพัฒนาเต็มศักยภาพ รู้จักคิด วิเคราะห์ มีส่วนร่วม และรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะเห็นว่าการปฏิรูปการศึกษามุ่งเน้นสภาพการศึกษาเป็นสำคัญ ดังนั้นครูซึ่งเป็นตัวประกอบหลักจะต้องมีความรู้ความสามารถ และเข้าใจระบบการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางอย่างดี

ทิศนา ขมณี ได้กล่าวว่า หลักการในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรมีคุณสมบัติดังนี้

๑) ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้โดยเป็นผู้สร้าง (Construct) ความรู้ด้วยตนเอง ทำความเข้าใจ สร้างความหมายของสาระข้อความรู้ให้แก่ตนเองและค้นพบข้อความรู้ด้วยตนเอง

๒) ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ต่อกันและกันและได้เรียนรู้จากกันและกันได้ แลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ ความคิดและประสบการณ์แก่กันและกันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

๓) ช่วยให้ผู้เรียนมีบทบาท มีส่วนร่วม (Participation) ในกระบวนการเรียนรู้ให้มากที่สุด

๔) ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ กระบวนการ (Process) ควบคู่ไปกับผลงาน (Product)

⁴⁸ธีรยุทธ พิงเทียร, **การพัฒนาวิชาชีพครู**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๓.

⁴⁹ชาญชัย ยมดิษฐ์, **เทคนิคและวิธีการสอนร่วมสมัย**, (กรุงเทพมหานคร : หลักพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๖-๗๐, ๘๘-๙๔, ๑๐๖-๑๐๗.

๕) ช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง (Application)⁵⁰

สมน อมรวิวัฒน์ ได้เสนอว่า สมบัติที่พื้ที่นำจะนำไปใช้เป็นพื้นฐานของการจัดการศึกษาไทย ได้แก่ วัฒนธรรม ปัญญาธรรม และเมตตาธรรม และได้เสนอยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาไว้ในอนาคตไว้ดังนี้

- ๑) การจัดสาระและกระบวนการเรียนรู้ ต้องมีส่วนที่เป็นแกนหลัก และส่วนที่ยืดหยุ่น
- ๒) การจัดโครงสร้างของสาระและกระบวนการเรียนรู้ ต้องตั้งอยู่บนฐานของสังคมไทย และเหมาะสมกับเด็กที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย
- ๓) สาระความรู้ที่เป็นสาระหลักเพื่อความเป็นมนุษย์ได้แก่ ทักษะ และกระบวนการ สื่อความหมาย การแสวงหาความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการวิทยาศาสตร์ กระบวนการสังคม กระบวนการทำงาน สุขภาพและบุคลิกภาพ ศิลธรรมและสุนทรีย์ภาพ ศิลปะวิทยาการทั้ง ๘ ประการนี้ ถือเป็นแก่นแท้ของศักยภาพมนุษย์
- ๔) สาระประกอบ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ประเทศชาติ และเป็นพลโลกที่สร้างสรรค์ ได้แก่ ประสบการณ์เกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ทรัพยากร เทคโนโลยี และความเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ
- ๕) กระบวนการเรียนการสอน ครูควรลดบทบาทในการบอก อธิบาย และใช้เครื่องมือช่วยสอนมากขึ้น เช่น สไลด์ทัศน์อุปกรณ์ ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ใช้ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้สื่อมวลชน ใช้แหล่งวิทยาการหลากหลาย⁵¹

วิชัย ตันศิริ ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนการสอน ควรมุ่งเน้นการแสดงความคิด การฝึกให้ผู้เรียนได้มองกว้างและมองไกลหรืออาจจะเรียกว่าความเข้าใจในระดับมหภาค และสามารถวิเคราะห์แยกแยะได้ในระดับจุลภาค คือสอนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาพรวมกับภาพย่อยนอกจากนั้น ยังต้องมีการปรับกระบวนการวัดผลควบคู่ไปด้วย การทดสอบควรเป็นแบบที่เปิดโอกาสหรือส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความคิดของตนเองมากขึ้น การตั้งคำถามแบบปลายเปิด การจัดทำโครงการ การรายงาน การเขียนเรียงความ การวิเคราะห์หรืออภิปรายปัญหา เหล่านี้ล้วนเป็นวิธีการที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะดังกล่าว⁵²

รุ่ง แก้วแดง ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษา ประกอบด้วยกระบวนการหลัก ๒ กระบวน คือ กระบวนการเรียนรู้กับกระบวนการสอน ซึ่งกระบวนการสอนจะต้องเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ท่านได้วิเคราะห์ให้เห็นสภาพของการเรียนการสอนจะต้องเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียนการสอนที่ควรปรับเปลี่ยนไปจากอดีตดังนี้

- ๑) ที่ผ่านมาโดยทั่วไป โรงเรียนมีการสอนมากกว่าการเรียน ครูมีบทบาทในการทำกิจกรรมต่างๆมากกว่าผู้เรียน ดังนั้นควรมีการปฏิวัติระบบการเรียนการสอนให้ผู้เรียน

⁵⁰ ทิศนา ขัมมณี, เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องหลักในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง, ๒๕๓๙. (เอกสารอัดสำเนา)

⁵¹ สมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศิรินธร, ๒๕๓๓), หน้า ๔๐๘-๔๑๔.

⁵² วิชัย ตันศิริ, โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต : แนวคิดและบทวิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕๙-๑๖๐.

๒) เป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนสภาพจากห้องสอนเป็นห้องเรียนและโรงเรียน

๓) ที่ผ่านมา โรงเรียนส่วนใหญ่ยังจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยไม่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แต่กลับยึดตัวครู หลักสูตร เนื้อหาวิชา สื่อ และการวัดผลเป็นหลัก การมุ่งเน้นเนื้อหาทำให้ผู้เรียนไม่ได้พัฒนาสมอง ไม่ได้ใช้ความคิด และไม่ได้สร้างความรู้ด้วยตนเอง เป็นเหตุให้ผู้เรียนขาดความสามารถในการคิดและการสร้างความรู้ด้วยตัวเอง เป็นเหตุให้ผู้เรียนขาดความสามารถในการคิดและการสร้างความรู้ด้วยตนเองครูจึงควรปฏิวัติการเรียนรู้ โดยเปลี่ยนบทบาทของตนจากการถ่ายทอดความรู้ มาเป็นการสนับสนุนส่งเสริมช่วยเหลือและอำนวยความสะดวก ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเอง

๔) ที่ผ่านมา การเรียนส่วนใหญ่จะเป็นการเรียนแบบแยกส่วน แยกเป็นรายวิชาขาดการเชื่อมโยงความรู้เข้าด้วยกัน และการเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ ดังนั้นการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน จึงควรมีลักษณะที่บูรณาการมากขึ้น เปลี่ยนจากการเรียนรายวิชาเป็นการเรียนแบบองค์รวมเพราะจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้แบบองค์รวมที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของตนได้

๕) ที่ผ่านมา การเรียนสร้างความเครียดและความทุกข์ให้แก่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ไม่ดีต่อการเรียนรู้ ขาดความใฝ่รู้ ดังนั้นจึงควรมีการปฏิวัติกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้ตามความสนใจมากขึ้น มีความสุข สนุกกับการศึกษาเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

๖) ที่ผ่านมา ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทเป็นผู้รับความรู้จากครู ผู้เรียนไม่มีโอกาสได้ฝึกฝนการเรียนรู้ด้วยเอง จึงขาดความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะขาดการเรียนรู้กระบวนการในการแสวงหาความรู้ ดังนั้นครูจึงควรฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๗) ที่ผ่านมา การเรียนรู้ถูกจำกัดอยู่ในห้องเรียนเท่านั้น การเรียนรู้ที่แท้จริงนั้นไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในห้องเรียนเสมอไป ครูควรเปิดโอกาสและกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย การเรียนแบบใหม่เป็นการเรียนตลอดเวลา เป็นการเรียนตามความพร้อม ผู้เรียนสามารถเรียนได้ทุกเวลา เรียนที่ไหนก็ได้ และสอบที่ไหน เมื่อไรก็ได้⁵³

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กล่าวว่า ในด้านการเรียนรู้นั้น มี ๓ ระดับ คือ การจำ-การรู้จัก-การเรียนรู้แจ้ง การรู้จำ เกิดขึ้นจากการจดจำสิ่งที่ครูบอกหรือสอน การรู้จัก เกิดจากการรู้จักคิด ไตร่ตรอง หาเหตุผลหรือการเชื่อมโยงข้อมูลและปรากฏการณ์ต่างๆเป็นการเรียนรู้ ส่วนการเรียนรู้แจ้งนั้น เกิดจากการค้นพบความรู้ หรือสร้างความรู้ขึ้นโดยตัวผู้เรียนเอง เป็นการเรียนรู้ที่มีความเข้าใจแจ่มแจ้ง ท่านได้เสนอแนะว่า การเรียนรู้ที่ดีนั้น ควรเป็นการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการ ซึ่งหมายถึง การเรียนรู้ที่

⁵³ รุ่ง แก้วแดง, *ปฏิวัติการศึกษาไทย, ทำไป-เรียนไปเพื่อให้รู้จริง*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน วชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๙๐-๑๑๗.

เป็นไปอย่างครบกระบวนการตั้งแต่การรู้จำ – การรู้จัก – การรู้แจ้ง มิใช่เป็นการเรียนรู้ระดับการจำเท่านั้น⁵⁴

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้กล่าวว่า การศึกษาควรมุ่งสร้างสรรค์พัฒนาคน ผ่านทางการยกระดับอุดมการณ์ทางการศึกษาของประชาชน ๓ ขั้น ซึ่งได้แก่

ขั้นที่ ๑ การศึกษาเพื่อ อัตตา คือการศึกษาเล่าเรียนวิชาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ซึ่งหากผู้เรียนได้เรียนรู้จนเกิดความซาบซึ้งและเห็นคุณค่าของวิชาความรู้และนำความรู้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตการทำงานของตนและสังคมส่วนรวม ก็จะเป็นสิ่งดีแต่มีปรากฏว่า ผู้เรียนนำความรู้ความสามารถไปใช้เพื่อประโยชน์ของตนและเอาเปรียบคนอื่นที่ไม่มีความรู้มากขึ้น จึงเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมความเห็นแก่ตัวของคนในสังคม

ขั้นที่ ๒ การศึกษาเพื่อ ชีวา คือการศึกษาที่มุ่งสร้างลักษณะชีวิตที่ดีงาม และคนที่สมบูรณ์แบบ ตั้งมั่นอยู่ในหลักคุณธรรม จริยธรรม และมีความเข้าใจในความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง อยู่ร่วมกับผู้อื่นและสร้างสรรค์ประโยชน์ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ขั้นที่ ๓ การศึกษาเพื่อปวงประชา คือการศึกษาเพื่อยกระดับจิตใจผู้เรียนให้สูงขึ้น ปลดปล่อยความเห็นแก่ตัว เสียสละ และสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมมากขึ้น เป็นการศึกษาที่ขัดเกล่าให้บุคคลสามารถเป็นผู้นำที่รับใช้ปวงชนได้อย่างแท้จริง⁵⁵

ทิตนา แคมณี ได้อธิบายว่า หลักการจัดการเรียนการสอนโดยยึดครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher Centered Instruction) การจัดการเรียนการสอนในลักษณะที่ครูเป็นศูนย์กลางนั้น ยึดครองอำนาจในการเรียนรู้ของผู้เรียนมาเป็นเวลานาน ซึ่งหากจะพิจารณาตามวิวัฒนาการของทฤษฎีหลักการและแนวคิดทางการศึกษาควรจะหมดอำนาจไปนานแล้ว แต่ในความเป็นจริงในประเทศไทยการเรียนการสอนในลักษณะที่ครูเป็นศูนย์กลางยังหาหมดอำนาจไม่ ยังคงครองอำนาจอยู่อย่างเหนียวแน่น ในที่นี้จะได้นำเสนอหลักการเรียนการสอนทางตรง (Direct Instruction) ดังนี้

๑) การจัดเนื้อหาสาระอย่างเหมาะสม เป็นไปตามลำดับขั้นตอน หรือลำดับของมโนทัศน์จากขั้นที่เป็นพื้นฐานไปสู่ขั้นที่สูงซับซ้อนขึ้นจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาสาระนั้นได้ดี

๒) การตรวจพื้นฐานความรู้เดิมที่ผู้เรียนจำเป็นต้องใช้ในการทำความเข้าใจความรู้ใหม่ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ จะช่วยให้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้ดีและรวดเร็วขึ้น

๓) การนำเสนอเนื้อหาสาระอย่างกระชับ ชัดเจน โดยมีตัวอย่างประกอบรวมทั้งการให้ผู้เรียนซักถาม จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เร็ว

๔) การฝึกปฏิบัติใช้ความรู้หรือทักษะที่เรียนรู้ เป็นสิ่งจำเป็น การฝึกปฏิบัติช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ข้อมูล หรือทักษะ สู่การกระทำ และช่วยทำให้เกิดความเข้าใจในข้อความรู้นั้นลึกซึ้งขึ้น

๕) การได้รับข้อมูลป้อนกลับ หรือทราบผลการปฏิบัติของตนเอง จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดเรียนรู้ และสามารถปรับปรุงการปฏิบัติของตนให้อยู่ในระดับที่ต้องการ

⁵⁴ ซัยอนันต์ สมทวณิช, **Plearn เพลิน-เล่น-เรียน**, (กรุงเทพมหานคร : วชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓-๘.

⁵⁵ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **ลักษณะชีวิตสู่ความสำเร็จ ๑**, (กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมิ์เดีย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

๖) การฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ช่วยให้เกิดทักษะความชำนาญ⁵⁶

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนเป็นวิธีเชิงระบบ สามารถพิสูจน์และทดสอบได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และวิธีการเชิงระบบในขณะที่กระบวนการจัดการในเชิงการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลตามขั้นตอนการดำเนินการข้างต้น ดังนั้นกระบวนการจัดการเรียนการสอนจึงหมายถึงวิธีการหรือกลวิธีในการใช้ความพยายามของครูที่จะดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามขั้นตอนที่วางแผนไว้ให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล โดยในกระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้นต้องบูรณาการส่วนต่างๆอย่างเหมาะสมและกลมกลืนกับหลักการ ทฤษฎี ความก้าวหน้าทางวิชาการ ผู้เรียน ผู้สอน สื่อ รูปแบบวิธีการ ศิลปะการสอน การวัดและการประเมินผล ตลอดจนปัจจัยสภาพแวดล้อม และทรัพยากรที่มีอยู่ในช่วงเวลาขณะที่สอนได้อย่างดี

๒.๓.๒ หลักการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Centered Instruction)

บทบาทของผู้เรียนในการเรียนการสอน โดยจัดการเรียนการสอนยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดสภาพการณ์ของการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัว (Active Participation) ทั้งในด้านกาย ด้านสติปัญญาอารมณ์ และสังคมในกิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้โดยมีบทบาทดังกล่าวมากกว่าผู้สอน ซึ่งหลักการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สามารถแบ่งได้เป็น ๔ แบบดังต่อไปนี้

แบบเน้นตัวผู้เรียน

ก) การจัดการสอนตามเอกัตภาพ (Individualized Instruction) หมายถึง การจัดสภาพการเรียนรู้ การสอนให้แก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยการคำนึงถึงภูมิหลัง สติปัญญา ความสามารถความถนัด แบบการเรียนรู้ ความสนใจและความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน ทั้งนี้ผู้สอนจำเป็นต้องมีการวินิจฉัยผู้เรียนและทดสอบผู้เรียนก่อนเรียนและใช้ผลการวินิจฉัยในการวางแผนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล ผู้เรียนจะดำเนินการเรียนรู้ตามแผนและประเมินผลการเรียนรู้ของตน โดยมีผู้สอนให้ความช่วยเหลือและเก็บข้อมูลการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นรายบุคคล และใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนการเรียนรู้ของผู้เรียนต่อไป

ข) การจัดการเรียนรู้โดยผู้เรียนนำตนเอง (Self Directed Learning) การจัดการเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนนำตนเอง หมายถึง การให้โอกาสของตน การตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ การเลือกวิธีเรียนรู้ การแสวงหาแหล่งความรู้ การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการประเมินตนเองโดยครูอยู่ในฐานะกัลยาณมิตร ทำหน้าที่กระตุ้นให้คำปรึกษาผู้เรียนในการวินิจฉัยความต้องการ กำหนดวัตถุประสงค์ ออกแบบแผนการเรียนรู้ และจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ แหล่งข้อมูล รวมทั้งร่วมเรียนรู้ไปกับผู้เรียนและติดตามประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วย

⁵⁶ ติศนา แคมณี, ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (พิมพ์ครั้งที่ ๑๔), กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

แบบเน้นความรู้ ความสามารถ

ก) การจัดการเรียนรู้แบบรู้จริง (Mastery Learning) หมายถึง กระบวนการในการดำเนินการให้ผู้เรียนทุกคน ซึ่งมีความสามารถและสติปัญญาแตกต่างกัน สามารถเกิดการเรียนรู้อย่างกำหนดไว้ทุกข้อ โดยผู้สอนวิเคราะห์เนื้อหาสาระและกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้อย่างละเอียดและเป็นไปตามลำดับขั้น การวางแผนการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่มที่มีความต้องการเหมือนกัน ให้สนองตอบความถนัดที่แตกต่างกันของผู้เรียน โดยการแสวงหาวิธีการสื่อ หรือให้เวลาในการเรียนรู้แตกต่างกันตามความสามารถของผู้เรียน ผู้เรียนมีการดำเนินการเรียนรู้ตามแผนภายใต้การดูแลและการช่วยเหลือของผู้สอนไปทีละวัตถุประสงค์จนสามารถบรรลุผล โดยมีการประเมินผลว่าผู้เรียนรู้จริงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดจึงสามารถไปเรียนตามวัตถุประสงค์ต่อไปได้ หากผู้เรียนยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ผู้สอนจะต้องแสวงหาวิธีการ สื่อ หรือนวัตกรรม ต่างๆมาช่วยจนผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ครบทุกวัตถุประสงค์

ข) การจัดการเรียนการสอนแบบรับประกันผล (Verification Teaching) หมายถึงการจัดการสภาพการณ์ของการเรียนการสอนที่ผู้สอนกำหนดวัตถุประสงค์ที่สามารถพิสูจน์ทดสอบได้ว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่กำหนดไว้หรือไม่ ซึ่งมีหลักการดังนี้

(๑) ผู้เรียนทุกคนมีศักยภาพในการเรียนรู้และสามารถประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้ได้ หากได้รับความช่วยเหลือตามปัญหาและความต้องการของเขา

(๒) การที่ผู้สอนมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนสามารถพิสูจน์ทดสอบได้ (Verifiable) และแจ้งให้ผู้เรียนได้รับความคาดหวังของตน ผู้เรียนจะเรียนรู้อย่างมีเป้าหมายและพยายามที่จะปฏิบัติตนให้ได้ตามความคาดหวัง

(๓) การทดสอบช่วยให้ผู้สอนได้ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียน การช่วยเหลือผู้เรียนเป็นรายบุคคลตามปัญหาความต้องการของเขา จะช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้

ค) การจัดการเรียนการสอนแบบเน้นมโนทัศน์ (Concept Based Instruction) หมายถึง การดำเนินการอันจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายโดยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ (experience) ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในเรื่องที่เรียนรู้ก่อนๆ อันมีหลักการดังนี้

(๑) การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนที่ยึดมโนทัศน์หรือความคิดรวบยอดเป็นหลัก เป็นการเน้นการเรียนรู้ความคิดเชิงนามธรรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดการเรียนรู้ได้มาก และยั่งยืนกว่าการเรียนรู้รูปธรรม

(๒) การจัดการเรียนการสอนที่ยึดมโนทัศน์หรือความคิดรวบยอดจะช่วยให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการในการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความจำเป็นในการเรียนรู้

(๓) การยึดมโนทัศน์หรือความคิดรวบยอดเป็นหลักจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบองค์รวม และมองเห็นความสัมพันธ์ของข้อมูล ความรู้ต่างๆ แทนที่จะเรียนรู้เพียงข้อเท็จจริงเท่านั้น

(๔) การจัดการเรียนการสอนโดยยึดมโนทัศน์หรือความคิดรวบยอดเป็นหลักจำเป็นต้องใช้วิธีการและกระบวนการในการเรียนการสอนที่ซับซ้อนมากกว่าการเรียนรู้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ซึ่งช่วยให้ผู้สอนพัฒนาทักษะในการสอนและผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่หลากหลายและซับซ้อน

แบบเน้นประสบการณ์

ก) การจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) หมายถึง การดำเนินการอันจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายโดยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ (Experience) ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในเรื่องที่เรียนรู้ก่อนๆ อันมีหลักการดังนี้

(๑) ผู้สอนมีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning experience) ที่เป็นรูปธรรมในเรื่องที่เรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้ลงไปประสบด้วยตนเอง

(๒) ผู้เรียนมีการสะท้อนความคิด (Reflect) และอภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ประสบมา หรือเกิดขึ้นในสถานการณ์การเรียนรู้

(๓) ผู้เรียนมีการสร้างความคิดรวบยอด/หลักการ/สมมติฐานจากประสบการณ์ที่ได้รับ

(๔) ผู้เรียนมีการนำความคิดรวบยอด/หลักการ/สมมติฐานต่างๆ ที่สร้างขึ้นไปทดลองหรือประยุกต์ใช้สถานการณ์ใหม่ๆ

(๕) ผู้สอนมีการติดตามผล และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนผลการทดลอง/ประยุกต์ใช้ความรู้ เพื่อขยายขอบเขตของการเรียนรู้ หรือปรับเปลี่ยนความคิด/หลักการ/สมมติฐานต่างๆ ตามความเหมาะสม

(๖) ผู้สอนมีการวัดและประเมินผล โดยใช้การประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองของผู้เรียน ประกอบการประเมินผลของผู้สอนด้วย

ข) การจัดการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม (Service Learning) หมายถึง การดำเนินการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการให้นักเรียนเข้าไปมีประสบการณ์ในการรับใช้สังคมฯ อันมีหลักการดังนี้

(๑) ผู้เรียนมีการกำหนดขอบเขตของการศึกษาชุมชน เพื่อเรียนรู้ในเรื่องที่กำหนด

(๒) ผู้เรียนมีการศึกษาความต้องการของชุมชนและเลือกกิจกรรมที่จะรับใช้สังคม

(๓) ผู้เรียนมีการวางแผนรับใช้สังคมในกิจกรรมที่เลือก

(๔) ผู้เรียนมีการจดบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติการรับใช้สังคม

(๕) ผู้เรียนมีการวิเคราะห์เหตุการณ์และสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างปฏิบัติการรับใช้สังคม และมีการคิดพัฒนา และสร้างข้อสรุปเป็นความคิดรวบยอด/หลักการ/สมมติฐาน

(๖) ผู้เรียนมีการนำความคิดรวบยอด/หลักการ/สมมติฐานที่ได้ไปทดลองใช้ หรือนำไปประยุกต์ใช้ในสภาพการณ์ใหม่ๆ

(๗) ผู้สอนมีการติดตามผลการนำความรู้/ความคิด/หลักการ/สมมติฐานไปใช้ส่งเสริมผู้เรียน แลกเปลี่ยนผลการนำไปใช้ และอภิปรายหาข้อสรุป ความรู้ ความคิดใหม่ๆ หรือปรับเปลี่ยนความคิดตามความเหมาะสม

(๘) ผู้สอนมีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ โดยใช้ผลการประเมินการเรียนรู้ของตนเองของผู้เรียน ประกอบกับการประเมินผลของผู้สอนด้วย และการวัดและประเมินผลจะต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเรื่องที่เรียนรู้มิใช่วัดผลการรับใช้สังคม

ค) การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Learning) อันมีหลักการดังนี้

(๑) การเรียนรู้เรื่องใดๆ ก็ตามย่อมมีความสำคัญกับบริบทของเรื่องนั้นๆ การเรียนรู้โดยคำนึงถึงบริบทแวดล้อมเป็นการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับความเป็นจริง จึงสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

(๒) สภาพการณ์จริง ปัญหาจริง เป็นโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งทุกคนจะต้องเผชิญ ดังนั้น การให้ผู้เรียนได้เผชิญกับสภาพการณ์จริง ปัญหาจริง จึงเป็นโอกาสที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความเป็นจริง

(๓) การเรียนรู้ความเป็นจริง ของจริง เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายเพราะสามารถนำไปใช้ได้ เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน จึงเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ผู้เรียน เกิดความใฝ่รู้อยากเรียนรู้

(๔) การให้ผู้เรียนเผชิญปัญหาและแก้ปัญหา จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตจำนวนมาก

แบบเน้นปัญหา

(ก) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Pbblem Based Instruction) เป็นการ จัดสภาพการณ์ของการเรียนการสอนที่ใช้ปัญหาเป็นเครื่องมือในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมาย โดยผู้สอนอาจนำผู้เรียนไปเผชิญสถานการณ์ปัญหาจริงๆ

(๑) ผู้สอนและผู้เรียนมีการร่วมกันเลือกปัญหาที่ตรงกับความสนใจหรือความต้องการของผู้เรียน

(๒) ผู้สอนและผู้เรียนมีการออกไปเผชิญสถานการณ์ปัญหาจริงหรือผู้สอนมีการจัด สภาพการณ์ให้ผู้เรียนเผชิญปัญหา

(๓) ผู้สอนและผู้เรียนมีการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา และหาสาเหตุของปัญหา

(๔) ผู้เรียนการวางแผนการแก้ปัญหาาร่วมกัน

(๕) ผู้สอนมีการให้คำปรึกษาแนะนำ และช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในการแสวงหา แหล่งข้อมูล การศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล

(๖) ผู้เรียนมีการศึกษาค้นคว้า และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

(๗) ผู้สอนมีการกระตุ้นให้ผู้เรียนแสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหาที่หลากหลายและ พิจารณาเลือกวิธีที่เหมาะสม

(๘) ผู้เรียนมีการลงมือแก้ปัญหา รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปและประเมินผล

(๙) ผู้สอนมีการติดตามการปฏิบัติงานของผู้เรียนและให้คำปรึกษา

(๑๐) ผู้สอนมีการประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งทางด้านผลงาน และกระบวนการ

ข) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงการเป็นหลัก (Project Based Instruction) การใช้ โครงการหรือโครงการในการสอนตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อและหลักการต่อไปนี้

(๑) โครงการหรือโครงการ เป็นกิจกรรมที่มีบริบทจริงเชื่อมโยงอยู่ดังนั้นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น จึงสัมพันธ์กับความเป็นจริง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริงจึงเป็นการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ ต่อผู้เรียน

(๒) การให้ผู้เรียนทำโครงการหรือโครงการ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าสู่กระบวนการ สืบสอบ (Process of Inquiry) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนต้องใช้การคิดขั้นสูงที่ซับซ้อน ดังนั้นจึง เป็นช่องทางที่ดีในการพัฒนากระบวนการทางสติปัญญาของผู้เรียน

(๓) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงการเป็นหลักช่วยให้เกิดผลผลิตงานที่สะท้อน ความรู้ ความคิด ทักษะอย่างเป็นรูปธรรม

(๔) การแสดงผลงานต่อสาธารณชน สามารถสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้และการทำงานให้แก่ผู้เรียนได้ ซึ่งแรงจูงใจจะมีผลต่อความใส่ใจ ความกระตือรือร้น และความอดทนในการแสวงหาความรู้ การศึกษาความรู้ และการใช้ความรู้

(๕) การให้ผู้เรียนทำโครงการหรือโครงงาน นอกจากจะให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะและกระบวนการแก้ปัญหาแล้ว ยังสามารถช่วยดึงศักยภาพต่างๆที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนออกมาใช้ประโยชน์ด้วย

แบบเน้นทักษะและกระบวนการ

ก) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการสืบสอบ (Inquiry Based Instruction) การสืบสอบด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Inquiry) เป็นกระบวนการที่จำเป็นต่อการแสวงหาและศึกษาหาความรู้ต่างๆคำถามที่เหมาะสมสามารถนำผู้เรียนไปสู่การค้นพบข้อความรู้ใหม่ๆได้

(๑) ผู้สอนมีกระบวนการสอน/กิจกรรมการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดวิเคราะห์ในเรื่องที่เรียน จนสามารถตั้งคำถามที่ต้องการจะสืบเสาะหาคำตอบด้วยตนเอง

(๒) ผู้สอนมีเอกสาร วัสดุ หรือสื่อที่ผู้เรียนสามารถใช้ประกอบการคิดวิเคราะห์ หรือการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ในเรื่องที่เรียน

(๓) ผู้เรียนมีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้/คำตอบ โดยใช้กระบวนการแสวงหาความรู้ที่เหมาะสม

(๔) ผู้สอนมีการช่วยพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในการศึกษาวิเคราะห์และสรุปข้อมูล การนำเสนอข้อมูล การอภิปรายและโต้แย้งทางวิชาการ และทำงานกลุ่มเป็นต้น

(๕) ผู้สอนมีการวัดและประเมินผลการเรียนทั้งทางด้านเนื้อหาสาระและกระบวนการสืบเสาะหาความรู้

ข) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการคิด (Thinking Based Instruction) การจัดการเรียนการสอนแบบนี้เป็นกระบวนการใช้สติปัญญา ซึ่งอาศัยสิ่งเร้าและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การฝึกทักษะการคิด การใช้ลักษณะการคิดแบบต่างๆ รวมทั้งกระบวนการคิดที่หลากหลาย จะช่วยให้การคิดอย่างจริงจังและอย่างมีเป้าหมายของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีคุณภาพ

ค) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการกลุ่ม (Group Process Based Instruction) การจัดการเรียนการสอนตามแนวนี้นมุ่งจัดเพื่อเป็นกิจกรรมการทำงานของคนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมีเป้าหมายและการดำเนินงานร่วมกัน ทำหน้าที่ในกลุ่มอย่างเหมาะสมทำให้กระบวนการสอน/ฝึกแนะนำซึ่งกันและกันในกลุ่มเป็นไปอย่างมีความหมาย เกิดการเรียนรู้ควบคู่ไปกับวัตถุประสงค์เนื้อหาสาระ และกระบวนการวิธีของกลุ่มในการทำงาน

ง) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการวิจัย (Research Based Instruction) กระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ในการแสวงหาความรู้เพื่อให้ได้ข้อมูลความรู้ที่เชื่อถือได้ การให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการวิจัยในการศึกษาหาความรู้ต่างๆ จะช่วยให้ผู้เรียนมีเครื่องมือในการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง รู้ลึกและมีความหมายแก่ผู้เรียน

จ) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Instruction Emphasizing Self-Learning Process) ผู้เรียนทุกคนมีความสนใจใฝ่รู้อยู่เป็นธรรมชาติ หากได้รับการส่งเสริมให้รับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเองและได้รับการฝึกฝนทักษะที่จำเป็นต่อการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ในสิ่งที่ตนสนใจได้ตลอดชีวิต

แบบเน้นบูรณาการ

ก) ในธรรมชาติและชีวิตจริง ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีความสัมพันธ์กัน การเรียนรู้ที่ดีควรมีลักษณะเช่นเดียวกัน ควรมีลักษณะเป็นองค์รวม ไม่ใช่แบ่งเป็นแท่งหรือเป็นท่อนที่แยกจากกันซึ่งทำให้การเรียนรู้ไม่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับชีวิตจริงและความเป็นจริงเป็นผลทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้

ข) การบูรณาการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การแก้ไขปัญหาโดยใช้ความรู้หลายด้านประกอบกัน และช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาการทั้งทางด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติไปพร้อมๆ กัน

ค) การบูรณาการช่วยเปิดโลกทัศน์ของทั้งผู้สอนและผู้เรียนให้กว้างขึ้น ไม่จำกัดอยู่เฉพาะด้านเฉพาะทาง ช่วยให้การเรียนรู้น่าสนใจ น่าตื่นเต้นผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้และมีความคิดและมุมมองที่กว้างขวางขึ้น

แบบไม่มีครู

ก) การจัดการเรียนการสอนแบบไม่มีครู (Instruction without Teacher) เนื่องจากเทคโนโลยีทางการศึกษาได้รับการพัฒนาขึ้น โดยเฉพาะโปรแกรมสำเร็จรูปช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้โดยไม่ต้องมีครูสอน ดังนั้นจึงอาจทำให้บทบาทของครู เปลี่ยนแปลงไปเป็นผู้วางแผนการสอนอำนวยความสะดวกและประเมินผลการเรียนรู้

(๑) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป (Programmed Instruction) หลักการมีดังนี้

๑.๑) การวิเคราะห์เนื้อหาและจัดแบ่งเนื้อหาสาระออกเป็นส่วนย่อยๆ ที่มีความต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจได้ดี

๑.๒) ผู้เรียนควรมีโอกาสตรวจสอบความรู้ของตนเองแล้วจะเกิดแรงจูงใจจะเรียนหน่วยต่อไป

๑.๓) การที่ผู้เรียนรู้ความสามารถของตนเองจะช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จจากการเรียน

๑.๔) การให้ผู้เรียนมีการเรียนรู้ด้วยตนเองทำให้ผู้เรียนใส่ใจต่อการเรียนรู้และเรียนรู้ที่จะรับผิดชอบและควบคุมการเรียนรู้ของตนเอง

(๒) การจัดการเรียนรู้โดยใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer Assisted Instruction)

๒.๑) คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาขยายขอบเขตความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เร็วและเรียนรู้ได้ดี รวมทั้งช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสามารถของผู้เรียน

๒.๒) เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อทั้งผู้เรียนและผู้สอน และสามารถนำไปใช้งานในทางการศึกษาด้านอื่นๆด้วย เช่น งานการบริหาร การสอบ การประเมิน เป็นต้น

(๓) การจัดการเรียนการสอนทางไกล (Distance Instruction) หลักการจัดการเรียนการสอนทางไกลโดยให้ผู้สอนถ่ายทอดความรู้ผ่านทางสื่อมวลชนและโทรคมนาคมต่าง สามารถช่วยให้ผู้เรียนจำนวนมากที่อยู่ในที่ต่างๆ ได้เรียนรู้โดยที่คุณภาพการศึกษาไม่แตกต่างไปจากการจัดการเรียนการสอนตามปกติ

(๔) การจัดการเรียนการสอนผ่านเครือข่าย www.เวปไซด์ ไรต์ เวป (Web –based Instruction) เทคโนโลยีต่างๆโดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ เป็นแหล่งทรัพยากรสารสนเทศที่กว้างขวางมาก บุคคลทั่วทุกมุมโลกสามารถเข้าถึงข้อมูล และใช้ประโยชน์จากข้อมูลได้ การให้ผู้เรียนควบคุมการเรียนรู้ของตนเองโดยการสืบค้นข้อมูล ความรู้จากเครือข่ายต่างๆในคอมพิวเตอร์ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้กว้างขวางด้วยค่าใช้จ่ายที่ถูกลง⁵⁷

สรุปได้ว่า หลักการและแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่ได้รับความนิยมมีอยู่เป็นจำนวนมาก แม้ว่าความนิยมจะเน้นไปในด้านการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแต่ก็มีได้หมายความว่าครูจะสอนโดยยึดครูเป็นศูนย์กลางไม่ได้ ดังที่หลายคนเข้าใจ ความจริงแล้วครูควรเลือกหลักการและวิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะของเนื้อหาสาระและวัตถุประสงค์ เช่น หลักการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการสอนโดยไม่มีครู ในอนาคตการจัดการเรียนการสอนมีแนวโน้มที่จะยึดหลักการสอนโดยไม่มีครูเพิ่มขึ้น เนื่องจากการจัดการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนสำนึกผลเป็นรายบุคคลมากขึ้น ซึ่งเทคโนโลยีทางการศึกษาก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับด้านบุคลากร

จากการทบทวนผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับบุคลากร จากทัศนะของนักวิชาการหลากหลาย ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหา โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

สมาน รังสิโยภุชญา ได้กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรหมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการทำงานที่ดีขึ้น ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงาน อันจะเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นหรืออีกนัยหนึ่งการพัฒนาบุคลากรเป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัย ทัศนคติและวิธีการในการทำงานอันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงาน⁵⁸

ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์ ได้กล่าวว่า การบริหารงานบุคคลเป็นศิลปะ ในการคัดเลือกบุคคลเข้าทำงานโดยให้ได้บุคคลที่เหมาะสม พัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพและใช้บุคคลนั้นๆปฏิบัติงาน

⁵⁷ ทัศนา แคมณี, ศาสตราจารย์ : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, หน้า ๑๑๙-๑๕๕.

⁵⁸ สมาน รังสิโยภุชญา, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : ประชาชน, ๒๕๓๐), หน้า ๘๓.

เกิดประสิทธิผลอย่างมีประสิทธิภาพ รักษาทรัพยากรนี้ไว้อย่างมีคุณค่าเพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิตและการบริการทั้งปริมาณและคุณภาพของอย่างสูงสุด⁵⁹

ธงชัย สันติวงษ์ ได้กล่าวว่า การบริหารงานบุคลากร หมายถึงภารกิจของผู้บริหารทุกคนที่มุ่งปฏิบัติในการกิจทั้งปวงที่เกี่ยวกับบุคลากรที่จะส่งผลสำเร็จต่อเป้าหมายในองค์การซึ่งหน้าที่ของผู้บริหารมี ๕ ประการคือ การวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุม⁶⁰

ธีรวุฒิ ประทุมพนรัตน์ ได้กล่าวว่า การบริหารงานบุคลากร หมายถึง ภารกิจอย่างหนึ่งของบุคคลผู้ที่เป็นผู้บริหารการศึกษา ที่กระทำไปตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือการวางแผนให้ได้มาซึ่งบุคลากร การสรรหา การบรรจุและแต่งตั้ง การพัฒนาการ การบำรุงขวัญและกำลังใจการจูงใจ การให้ค่าตอบแทน⁶¹

วิโรจน์ สารรัตนะ ได้กล่าวว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์หมายถึงการบริหารกิจกรรมที่เสริมสร้างความมีประสิทธิภาพให้แก่คนงาน เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การ โดยกิจกรรมเหล่านั้นจะประกอบกันขึ้นเป็นกระบวนการ เริ่มต้นจากการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การจัดคนเข้าทำงาน การพัฒนาและประเมิน การให้บำเหน็จตอบแทน และการธำรงรักษาคนงานให้มีประสิทธิภาพ⁶²

พะยอม วงศ์สารศรี ได้กล่าวว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ เดิมเรียกว่าการบริหารงานบุคคล ซึ่งหมายความว่า เป็นการวางแผน การจัดองค์การ การอำนวยความสะดวก การควบคุม การสรรหา การพัฒนา การจ่ายค่าตอบแทน การธำรงรักษา และการพ้นจากการปฏิบัติงาน แต่เมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป การบริหารงานบุคคลต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามด้วยการทำให้องค์การต้องให้ความสำคัญกับคนว่าเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งที่จะช่วยผลักดันให้องค์การดำเนินไปด้วยความราบรื่นและมีประสิทธิภาพจึงเกิดการขยายและพัฒนาแนวความคิดทางด้านงานบริหารงานบุคคลเป็นการบริหารทรัพยากรมนุษย์⁶³

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ระบุว่า กระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศาสตร์และศิลป์ในการสรรหาคัดเลือกบุคลากรที่มีคุณภาพเข้าปฏิบัติงานในองค์การได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพพร้อมทั้งสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงานด้วยการบำรุงรักษาให้มีการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ตลอดจนดูแลให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข แม้เมื่อพ้นจากการทำงานไปแล้ว ซึ่งได้กำหนดขอบข่าย / ภารกิจ ดังต่อไปนี้

๑) การวางแผนอัตรากำลังคนและกำหนดตำแหน่ง

⁵⁹ ศิริพร พงศ์ศณีโรจน์, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เทคนิค, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๐.

⁶⁰ ธงชัย สันติวงษ์, ทฤษฎีองค์การและการออกแบบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยพัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

⁶¹ ธีรวุฒิ ประทุมพนรัตน์, หลักการบริหารบุคลากรทางการศึกษา, (สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

⁶² วิโรจน์ สารรัตนะ, ผู้บริหารโรงเรียนสามมิติการพัฒนาวิชาชีพสู่ความเป็นผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙๙.

⁶³ พะยอม วงศ์สารศรี, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : คณะวิทยาการจัดการสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

- ๒) การสรรหาและบรรจุแต่งตั้ง
- ๓) การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน
- ๔) มีวินัยและรักษาวินัย
- ๕) การออกจากงาน⁶⁴

ณรงค์วิทย์ แสันทอง ได้กล่าวว่า หลักการคัดเลือกบุคลากรที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

- ๑) โดยทั่วไปแล้วงานแต่ละองค์การแต่ละตำแหน่ง หากมีลักษณะแตกต่างกันก็ควรจะได้รับ การคัดเลือกบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถแตกต่างกันเพื่อให้ได้บุคคลที่เหมาะสมกับงาน
- ๒) การคัดเลือกบุคคลต้องพยายามให้ได้บุคคลที่เหมาะสมมากที่สุด ซึ่งรวมถึงความเหมาะสม กับเพศ ความถนัดชัดเจนและเหมาะสมกับคุณภาพ
- ๓) การคัดเลือกบุคลากรต้องมีการทดสอบหรือวัดความรู้ความสามารถที่มีประสิทธิภาพ เชื่อถือได้และเป็นธรรม

๔) การคัดเลือกบุคลากรให้ดำรงตำแหน่งต่างๆที่มีของลักษณะงานต่างๆกันก็ควรใช้วิธีการที่ ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้โดยคำนึงถึงลักษณะของงานและสภาพการทำงานประกอบด้วย⁶⁵

วิเชียร วิทยอุดม, ได้กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จขององค์กรนั้น แนนอน ส่วนใหญ่ต้องมาจากทรัพยากรที่มีอยู่จริงในองค์กร เช่น ที่ดิน อาคาร เงิน ทุน ลิขสิทธิ์ หรือ เทคโนโลยี ที่องค์กรนั้นๆเป็นเจ้าของครอบครองอยู่ ซึ่งเป็นความคิดของการดำเนินธุรกิจแบบเก่าๆที่ มีความเชื่อมาอย่างช้านาน และกำลังกลายเป็นเรื่องของอดีตไปแล้วในปัจจุบันองค์กรส่วนใหญ่มัก มีความคิดและยอมรับกันว่า บุคลากรขององค์กรและทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรนั้นเป็นทรัพย์สินที่มีความสำคัญที่สุดและมีการให้ความสำคัญในคุณค่าของบุคลากรในองค์กร จึงเป็นเหตุผลหลักที่จะทำให้ การปฏิบัติงานสามารถที่จะบรรลุเป้าหมายที่องค์กรต้องการได้⁶⁶

แนตเลอร์ ผู้นำแนวคิดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้ให้คำจำกัดไว้ชัดเจนว่าการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ (Human Resource Development.HRD) คือ กระบวนการพัฒนาประสิทธิภาพของการทำงาน ของทรัพยากรบุคคลให้สามารถทันกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆใน และนอกองค์กรเพื่อช่วย เสริมสร้างความเจริญเติบโตทั้งของทรัพยากรมนุษย์ และขององค์กรในปัจจุบัน และอนาคตคำจำกัด ความดังกล่าวได้แบ่งกิจกรรมสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็น ๓ กลุ่มคือ การศึกษา การ ฝึกอบรม และการพัฒนา ซึ่งมีความหมายและจุดเน้นแตกต่างกัน⁶⁷

⁶⁴สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพื้นที่การศึกษา, ๒๕๔๖), หน้า ๕๑.

⁶⁵ณรงค์วิทย์ แสันทอง, การบริหารทรัพยากรมนุษย์สมัยใหม่ ภาคปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เอส อาร์ เซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๐.

⁶⁶วิเชียร วิทยอุดม, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธีรฟิล์ม และไซเทคส์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

⁶⁷Nadler, Development HumanResource, (Houston : GulfPublishing Company, 1970), pp. 403-88.

ภิญโญ สาร ได้ระบุว่า การบริหารจัดการบุคลากร หมายถึง การใช้คนให้ทำงานให้ได้ผลดีที่สุดภายในเวลาสั้นที่สุด สิ้นเปลืองเงินทองและวัสดุน้อยที่สุด ในขณะที่เดียวกันคนที่ทำงานนั้นมีความสุข มีความพอใจที่จะให้ผู้บริหารใช้ พอใจที่จะทำตามที่ผู้บริหารต้องการ

การบริหารจัดการบุคลากร หมายถึง การที่ผู้บริหารใช้อำนาจหน้าที่ที่มีอยู่อย่างมีศิลปะ เพื่อให้บุคลากรนั้นทำงานด้วยความเต็มใจมีความสุขมีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพนั้นๆ

การบริหารจัดการบุคลากร เป็นกระบวนการที่สำคัญมากอย่างหนึ่งสำหรับผู้บริหาร ผู้บริหารที่หวังความสำเร็จในการบริหารงาน จะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการบริหารจัดการงานอยู่เสมอๆ

ฉะนั้น การบริหารจัดการบุคลากรในสำนักเรียน หรือ โรงเรียนพระปริยัติธรรม พอจะแยกออกเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

การคัดเลือกครูใหม่ การคัดเลือกครูใหม่เพื่อทำการสอนนั้น ผู้บริหารในฐานะที่เป็นเจ้าสำนักเรียน และรับผิดชอบในสำนักเรียน จำเป็นที่จะต้องเลือกเฟ้นครูใหม่ที่เข้ามาปฏิบัติงานนั้นให้เหมาะสมโดยยึดหลัก ความสามารถและถนัดในการสอนแต่ละวิชา อาจเลือกจากศิษย์เก่าที่จบมาจากสำนักเรียนนั้นๆ หรือขอกับผู้บังคับบัญชาในระดับสูง ที่เห็นสมควรและเหมาะสม

การปฐมนิเทศครูใหม่ เป็นการแสดงออกถึงความเอาใจใส่ของเจ้าสำนักเรียน เพื่อเสริมสร้างความจงรักภักดีให้เกิดขึ้นในสำนักเรียน และเป็นการเตรียมครูใหม่ให้ปฏิบัติหน้าที่ได้ผลดี มีกำลังใจในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพสูงขึ้นอีกด้วย ทั้งนี้เพราะว่าครูใหม่ มีความต้องการในด้านที่พัก การเข้ากับครูเก่าให้ได้เร็วที่สุด เข้าใจในจุดประสงค์และนโยบายของสำนักเรียน และรู้จักชุมชนที่ได้อุปการะวัด

การอบรมครูประจำการ หมายถึง การเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ ความชำนาญ สมรรถนะภาพ และเจตคติอันเหมาะสมให้แก่ครูผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนมีประสิทธิภาพที่สุด สามารถแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ในการทำงานทั้งในปัจจุบันอนาคต และเตรียมตัวที่จะรับความรับผิดชอบสูงยิ่งขึ้นไป ได้แก่ การอ่าน และการฟังปาฐกถา การวิจัย การประชุมสัมมนา ทักษะศึกษา เป็นต้น

การสร้างขวัญหรือกำลังใจ ขวัญหรือกำลังใจ หมายถึง สภาวะของจิตใจที่แสดงออกมาให้ปรากฏอย่างใดอย่างหนึ่ง ในแง่ของความพอใจและความไม่พอใจ เช่น ความกระตือรือร้น ความมั่นใจ ความมุ่งมั่น ความเด็ดเดี่ยว ความท้อแท้ ความอดทนระอาใจ เป็นต้น ขวัญหรือกำลังใจเป็นนามธรรมที่ไม่มีรูปร่าง เป็นสิ่งที่เปราะและแตกง่าย และมักจะไม่อยู่กับร่องกับรอยถาวร ฉะนั้น การสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานของครูสอนพระปริยัติธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งมีองค์ประกอบทำให้เกิดขวัญและกำลังใจแก่ครู ดังนี้

- ๑) ลักษณะท่าทีและบทบาทของเจ้าสำนักเรียน
- ๒) ความพึงพอใจในหน้าที่การงานที่ปฏิบัติอยู่
- ๓) ความพึงพอใจต่อวัตถุประสงค์ และนโยบายการดำเนินงานของเจ้าสำนักเรียน เพื่อนครู และทายกทายิกาที่บำรุงวัด
- ๔) การให้บำเหน็จรางวัล
- ๕) สภาพของการปฏิบัติงาน

๖) สุขภาพของการปฏิบัติงานทั้งกายและทางจิตใจ⁶⁸

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบุคลากร พอสรุปได้ว่า บุคลากร หมายถึงกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับบุคคลในหน่วยงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับความต้องการของหน่วยงาน การบำรุงรักษาการพัฒนาตลอดจนการให้พ้นจากงานเพื่อให้หน่วยงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพโดยความพึงพอใจของบุคคลในหน่วยงาน ดังนั้นการบริหารจัดการบุคลากร จึงเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับบุคคล เพื่อให้ได้มาซึ่งบุคคลที่ดี มีความรู้ มีความสามารถเหมาะสมกับงาน เข้ามาทำงานให้ได้ผลดีที่สุด โดยหน่วยงานสามารถดึงดูด รักษา และพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถ ทั้งเพื่อให้หน่วยงานสามารถทำภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามความมุ่งหมาย งานบุคลากรจึงเป็นงานสำคัญงานหนึ่งที่จะทำให้ห้องคํานี้ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน เพราะงานบุคลากรเป็นกำลังสำคัญในการบริหารจัดการงานด้านอื่นๆ ให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพได้

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับด้านเทคนิคและวิธีการสอน

จากการประมวลแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการสอน จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหาโดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๒.๕.๑ ความหมายของเทคนิคและวิธีการสอน

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า เทคนิคและวิธีการสอน ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหาโดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

เทคนิคที่ใช้ในการสอนนั้นจริงๆ แล้วมีจำนวนมากมายับไม่ถ้วน แต่ส่วนใหญ่ถ้าเราทั่วไปจะเลือกกล่าวเทคนิคสำคัญๆ ที่จำเป็นต้องใช้บ่อยๆ เช่น เทคนิคการตั้งคำถาม เทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียน เทคนิคการเขียนกระดาน ขาว-ดำ เทคนิคการสรุปบทเรียน เทคนิคการเสริมแรง เทคนิคการยกตัวอย่าง เทคนิคการใช้สื่อการสอน และอุปกรณ์การสอน แต่หมายรวมถึง การใช้วิธีสอน รูปแบบการเรียนการสอน ระบบการสอน และหลักการสอนด้วย

จินตนา ยูนิพันธ์ ได้กล่าวว่า การสอน หมายถึงกระบวนการอย่างหนึ่งที่ผู้สอนเป็นผู้กระทำ แต่ความหมายของการสอนแตกต่างกันตามความเชื่อ ผู้ศึกษาสังเกตตัวอย่างได้ว่าการสอนตามแนวพฤติกรรมนิยม หรือตามทฤษฎีของ บี.เอฟ. สกินเนอร์ นั้นหมายถึงเทคนิควิธีทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยการจัดแรงเสริมเทคนิคนี้คำนึงถึงพฤติกรรมหนึ่งที่จะมีความสัมพันธ์อีกพฤติกรรมหนึ่ง เป็นการให้แรงเสริมในทางบวกและหลีกเลี่ยงการลงโทษหรือการควบคุมในทางลบสำหรับการเรียนรู้ตามแนวของ จอห์น ดิวอี้ นั้นหน้าที่ของผู้สอน คือ การส่งเสริมผู้เรียนมีอิสระในการตัดสินใจ ใช้สติปัญญาของตนอย่างเต็มที่ซึ่งกระทำได้โดยการจัดให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ต่างๆ มีโอกาสได้เลือกตัดสินใจในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองรวมทั้งจะต้องเป็นประสบการณ์ที่ทำให้หายสติปัญญาของผู้เรียนด้วย การสอนตามแนวนี้ย่อมสอดคล้องกับการสอนตามแนวของ คาร์ล โรเจอร์ส คือ เน้นผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ครูมีหน้าที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ การเรียนการสอนจึง

⁶⁸ ภิญญา สาร, อังโน มาณพ พลไพรินทร์, หลักการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๘๐-๘๒.

เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นร่วมกัน การเรียนเป็นกิจกรรมของผู้เรียนและการสอนเป็นกิจกรรมของผู้สอน ซึ่งมีความสำคัญเท่าเทียมกันและเป็นกระบวนการที่จะต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน⁶⁹

วัฒนาพร ระงับทุกข์ ได้กล่าวว่า หากเป้าหมายการเรียนการสอนหรือจุดประสงค์การเรียนรู้คือจุดหมายปลายทางของการจัดการการเรียนการสอน เทคนิควิธีการจัดการการเรียนการสอน จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ครูทุกคนจะได้ศึกษาค้นคว้าฝึกฝน ทดลองใช้จนชำนาญเพื่อเป็นทางเลือกที่หลากหลาย สอดคล้องและเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ การสอนให้การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนให้บังเกิดประสิทธิผลสามารถนำผู้เรียนไปสู่จุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด

มีเทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอนอยู่มากมายหลายวิธีที่ส่งเสริมและให้ความสำคัญกับผู้เรียนในฐานะศูนย์กลางของการเรียนการสอน ซึ่งครูสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะกับลักษณะผู้เรียน จุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหาข้อความรู้ต่างๆ

เทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เมื่อพิจารณาของลักษณะการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียนแล้วสามารถจำแนกได้ ๖ วิธีคือ

- ๑) การจัดการเรียนการสอนทางอ้อม
- ๒) การศึกษารายบุคคล
- ๓) การจัดการเรียนการสอนที่สัมพันธ์กับเทคโนโลยี
- ๔) การจัดการเรียนการสอนแบบเน้นปฏิสัมพันธ์
- ๕) การจัดการเรียนการสอนแบบเน้นประสบการณ์
- ๖) การเรียนแบบร่วมมือ ฯลฯ⁷⁰

ทิศนา ขัมณี ได้กล่าวว่า วิธีสอนประกอบไปด้วยองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเด่นที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้น วิธีสอนแต่ละวิธีจะมีลักษณะเด่นที่มุ่งให้การสอนบางจุดบางด้านบรรลุผลได้ดีเป็นพิเศษ เมื่อผู้อ่านศึกษาความหมายของวิธีสอนและวัตถุประสงค์ของวิธีสอนนั้นแล้วจะสามารถตัดสินใจในเบื้องต้นได้ว่า วิธีนั้นเป็นวิธีที่มีส่วนสอดคล้องกับความต้องการของตนหรือไม่ เทคนิคและข้อเสนอแนะต่างๆในการใช้วิธีสอนนั้นให้มีคุณภาพสูงสุด ส่วนนี้เป็นข้อมูลเสริมเกี่ยวกับเทคนิคและข้อเสนอแนะต่างๆที่ช่วยให้วิธีแต่ละวิธีได้ผลสูงสุด เพราะลำพังมีองค์ประกอบสำคัญและดำเนินการตามขั้นตอนสำคัญที่ขาดไม่ได้เท่านั้น อาจไม่ได้ผลสูงสุด เพราะเป็นองค์ประกอบ และขั้นตอนในระดับที่ต่ำสุดหรือจำเป็นที่สุดต่อการที่จะทำให้วิธีนั้นเป็นวิธีนั้นเท่านั้น การใช้เทคนิคเสริมจะช่วยให้ได้ผลเพิ่มขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ถ้ามุ่งใช้เทคนิคเสริมโดยขาดขั้นตอนหรือองค์ประกอบที่เป็นแก่นสำคัญก็เท่ากับว่าไม่ได้ใช้วิธีนั้นเพราะขาดแก่นสำคัญของวิธีนั้น ซึ่งจะมีผลทำให้การใช้วิธีนั้นไม่เกิดผลสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของวิธีนั้น ข้อดีและข้อจำกัดของวิธีสอนนั้นๆซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สอนในการตัดสินใจใช้วิธีสอนนั้นๆให้เหมาะกับวัตถุประสงค์และสถานการณ์ของตน

⁶⁹จินตนา ยูนิพันธ์, การเรียนการสอนทางพยาบาลศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑.

⁷⁰วัฒนา ระงับทุกข์, การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นอ้อ ๑๙๙๙ : ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

วิธีสอนที่จะเสนอมี ๑๔ วิธี ได้แก่

- ๑) วิธีสอนโดยใช้การบรรยาย (Lecture)
- ๒) วิธีสอนโดยใช้การสาธิต (Demonstration)
- ๓) วิธีสอนโดยใช้การทดลอง (Experiment)
- ๔) วิธีสอนโดยใช้การนิรนัย (Deduction)
- ๕) วิธีสอนโดยใช้อุปนัย (Induction)
- ๖) วิธีสอนโดยใช้ไปทัศนศึกษา (Field Trip)
- ๗) วิธีสอนโดยใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion)
- ๘) วิธีสอนโดยใช้การแสดงละคร (Dramatization)
- ๙) วิธีสอนโดยใช้การใช้แสดงบทบาทสมมติ (Role Playing)
- ๑๐) วิธีสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case)
- ๑๑) วิธีสอนโดยใช้เกม (Game)
- ๑๒) วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation)
- ๑๓) วิธีสอนโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center)
- ๑๔) วิธีสอนโดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรม (Programmed Instruction)⁷¹

ธีรยุทธ พึ่งเทียร ได้กล่าวว่า การสอน คือกระบวนการถ่ายทอดหรือกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้สอนได้จัดหรือดำเนินการให้สอดคล้องกับผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคลตามความสามารถทางปัญญา โดยบูรณาการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง ได้พัฒนาการคิดวิเคราะห์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และแสวงหาข้อมูลด้วยตนเอง ด้วยวิธีการ กระบวนการ และแหล่งการเรียนรู้หลากหลาย เชื่อมโยงชีวิตจริงทั้งในและนอกห้องเรียน มีการวัดผลและประเมินผลตามชีวิตจริง ในหลักการเหล่านี้ เช่น แนวคิด ความเชื่อ หลักการ และทฤษฎีเป็นกรอบกระบวนการทัศนความคิดตามแนวพุทธวิธีในการสอน ที่เชื่อว่าคนมีค่าอยู่ที่ชีวิต จะทำอย่างไรให้ชีวิตพ้นความทุกข์ การแก้ความทุกข์ที่เกิดขึ้นต้องแก้ด้วยการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้น การสอนที่สอดคล้องกับพุทธวิธี มีวิธีการสอนดังนี้

๑. วิธีสอนแบบบรรยาย เป็นวิธีการสอนที่ผู้สอนสามารถทำได้เลยในเบื้องต้น และเป็นวิธีที่ง่ายสำหรับครูผู้สอน โดยผู้สอนอาจดำเนินการตามขั้นตอน คือ

๑.๑) ขึ้นกรีนนำของครูเป็นการนำเสนอหลักการหรือข้อเท็จจริงต่างๆพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ

๑.๒) ขึ้นนำเสนอเนื้อหาในกรอบสาระการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การยอมรับในหลักการนั้นๆ

๑.๓) ขึ้นสรุปใจความสำคัญ⁷²

⁷¹ ทัศน ขวณ, ๑๔ วิธีสอนสำหรับครูมืออาชีพ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘-๙.

⁷² ธีรยุทธ พึ่งเทียร, การพัฒนาวิชาชีพครู, หน้า ๒๖.

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ ได้อธิบายถึง ความหมาย แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคและวิธีการสอนในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. ทฤษฎีการสอน (Teaching Theory) คือ ข้อความที่พรรณนา/อธิบาย/ทำนายปรากฏการณ์ต่างๆทางการสอนที่ได้รับ การพิสูจน์ ทดสอบและการยอมรับว่าเชื่อถือได้ ซึ่งนักจิตวิทยาหรือนักการศึกษาอาจพัฒนาหรือแปลงมาจากทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ในหลักการจัดการการเรียนการสอนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ ทฤษฎีการสอนหนึ่งๆมักประกอบไปด้วยหลักการสอนย่อยๆหลายหลักการ

๒. หลักการสอน (Teaching Principle) คือ ข้อความรู้ย่อยๆที่พรรณนา/อธิบาย/ทำนายปรากฏการณ์ต่างๆทางการสอนที่ได้รับการพิสูจน์ทดสอบและการยอมรับว่าเชื่อถือได้สามารถนำไปใช้ในการสอนผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดหลักการสอนหลายๆหลักการ อาจนำไปสู่การสร้างขึ้นเป็นทฤษฎีการสอนได้

๓. รูปแบบการสอน (Teaching Model) คือ แบบแผนการดำเนินการสอนที่ได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระบบอย่างสัมพันธ์สอดคล้องกับทฤษฎี/หลักการเรียนรู้หรือการสอนรูปแบบนั้นยึดถือและได้รับการทดสอบว่ามีประสิทธิภาพสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบนั้นๆ โดยทั่วไปแบบแผนการดำเนินการสอนดังกล่าว มักประกอบด้วยทฤษฎี/หลักการที่รูปแบบนั้นยึดถือซึ่งกระบวนการสอนมีลักษณะเฉพาะของรูปแบบนั้น โดยทั่วไปแบบแผนการดำเนินการสอนดังกล่าวมักประกอบด้วยทฤษฎีและหลักการที่รูปแบบนั้นยึดถือและกระบวนการสอนลักษณะเฉพาะอันจะนำผู้เรียนไปสู่จุดหมายเฉพาะที่รูปแบบนั้นกำหนด

๔. วิธีการสอน (Teaching Method) คือ ขั้นตอนที่ผู้สอนดำเนินการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการต่างๆที่แตกต่างกันไปตามองค์ประกอบและขั้นตอนสำคัญอันเป็นลักษณะเด่นหรือลักษณะเฉพาะที่ขาดไม่ได้ของวิธีนั้นๆ

๕. เทคนิคการสอน (Teaching Technique) คือ กลวิธีต่างๆที่ใช้ที่ส่งเสริมกระบวนการสอนขั้นตอนการสอน วิธีการสอน หรือการดำเนินการทางการสอนใดๆ เพื่อช่วยให้การสอนมีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น⁷³

หลักเกณฑ์ในการเลือกวิธีสอน

ก. วิธีสอนมีอยู่ด้วยกันมากมายหลายวิธี แต่ละวิธีมีทั้งข้อดีและข้อเสียวิธีการสอนแต่ละวิธีอาจจะเหมาะสมกับสถานการณ์บางอย่าง ซึ่งจะถือว่าวิธีการสอนวิธีใดวิธีหนึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดไม่ได้ในบางครั้งอาจต้องผสมผสานวิธีสอนหลายๆวิธีเข้าด้วยกันเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ให้มากที่สุดดังนั้นการเรียนการสอนแต่ละครั้งต้องมีการเลือกวิธีสอนที่เหมาะสมโดยมีหลักเกณฑ์ในการเลือก ดังต่อไปนี้

๑. ลักษณะเนื้อหาของวิชาที่จะสอน ถ้าผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้ง ๓ ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ ดังนั้นลักษณะเนื้อหาวิชาจึงเป็นสิ่งสำคัญในการเลือกวิธีสอน การสอนความรู้เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมทางสมอง เพื่อที่จะได้รับเนื้อหาทฤษฎีหลักการและข้อเท็จจริงต่างๆ สำหรับการสอนทักษะนั้นเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความชำนาญ ในการใช้กล้ามเนื้อและความคิดได้อย่างแคล่วคล่องว่องไว ส่วนการสอนเจตคติเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับ

⁷³ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, วิธีการสอน, เอกสารประกอบการบรรยาย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ฝ่ายวิชาการ : หน้า ๑/๔๔. (เอกสารอัดสำเนา)

ค่านิยมและลักษณะนิสัยที่ดี สิ่งเหล่านี้ต้องการวิธีการสอนที่แตกต่างกัน วิธีสอนอย่างหนึ่งอาจจะเหมาะสมต่อการสอนเนื้อหาวิชาในลักษณะหนึ่ง แต่บทเรียนโดยทั่วไปมักจะมีลักษณะปนทฤษฎีและปฏิบัติ ในการเลือกวิธีสอนผู้สอนที่ดีควรจะเลือกวิธีสอนที่เหมาะสมที่สอนสำหรับการสอนในแต่ละส่วนของบทเรียน

๒. ผู้สอน หลักการเลือกวิธีสอนในข้อนี้ ยึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สอนบางคนอาจมีเทคนิคในการพูด หรือความสามารถในการถ่ายทอด โดยใช้คำพูดเพื่ออธิบายสิ่งต่างๆได้เป็นอย่างดี แต่ในทางตรงกันข้ามผู้สอนบางคนอาจพูดไม่เก่ง ถ่ายทอดไม่เป็นอาจจะนำวิธีการสอนอย่างอื่นมาใช้แทนการพูดอธิบาย เช่น วิธีการแสดงให้เห็นเห็นจริงด้วยวิธีการสาธิต หรือด้วยการใช้สื่อการสอนต่างๆเข้ามาช่วยทั้งนี้เพื่อจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้นั่นเอง

๓. ทรัพยากรที่มีอยู่ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอีกอย่างหนึ่งในการเลือกวิธีสอน คือ ทรัพยากรต่างๆซึ่งอาจเป็นเรื่องของเวลาที่จำกัด วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ เช่น ถ้าหากวัสดุประสงค์ของบทเรียนต้องการที่จะพัฒนาทักษะของผู้เรียน วิธีสอนที่ดีที่สุดสำหรับกรณีนี้ คือ การให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ แต่ถ้าหากวัสดุที่มีอยู่ไม่เพียงพอจึงมีการพิจารณาเลือกวิธีสอนแบบใหม่ๆมาใช้ เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดทรัพยากรนี้

๔. หลักการของการเรียน ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพได้ด้วยการรับสิ่งเร้า โดยผ่านประสาทการรับรู้ในส่วนต่างๆ ยิ่งถ้าได้ประสาทรับรู้มากส่วนเพียงใด ก็ยิ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างง่ายและเร็วขึ้น ดังนั้นในการตัดสินใจเลือกวิธีสอน ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้และสิ่งอื่นๆอีก เช่น ความแตกต่างระหว่างบุคคล บรรยากาศและสิ่งแวดล้อม ความพร้อมของผู้เรียน เป็นต้น

ข.วิธีการสอน

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา ได้ดำเนินการศึกษา “ศาสตร์การสอน” (ทฤษฎีการสอน หลักการสอน รูปแบบการสอน วิธีสอน และเทคนิคการสอน) จากตำรา หนังสือ รายงานการวิจัย บทความ เอกสารสิ่งพิมพ์ และเว็บไซต์ต่างๆ พบว่าวิธีการสอนที่นิยมใช้ในปัจจุบัน มี ๑๗ วิธีโดยมีรายละเอียด (ผู้วิจัยจะขอแสดงเพียง ๓ ข้อเท่านั้น คือ ข้อ ๑๕-๑๖-๑๗ เพราะ ข้อ ๑-๑๔ ได้แสดงเป็นตัวอย่างไว้แล้วข้างต้น

๑๕) วิธีสอนโดยใช้โครงงานหรือโครงการ

๑๖) วิธีสอนแบบ M-I-A-P คือ กระบวนการที่ผู้สอนได้จัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยผ่านขั้นตอนสำคัญ ๔ ขั้นตอน คือ ๑) ขั้นสนใจปัญหา (Motivation) ๒) ขั้นศึกษาข้อมูล (Information) ๓) ขั้นพยายามหรือขั้นของการนำมาใช้ (Application) และ ๔) ขั้นสำเร็จผล (Progress) เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๑๗) วิธีสอนโดยใช้สื่อ ฯลฯ⁷⁴

สรุปได้ว่า เทคนิคและวิธีสอน หมายถึงกลวิธีต่างๆ ที่ใช้เสริมกระบวนการสอน ขั้นตอนการสอนใดๆหรือการกระทำต่างๆในการสอนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ในปัจจุบันหลักการและแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่ได้รับความนิยมมีอยู่เป็นจำนวนมาก แม้ว่าความนิยมจะเน้น

⁷⁴ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, **วิธีการสอน, เอกสารประกอบการบรรยาย**, หน้า ๔๑-๔๔. (เอกสารอัดสำเนา)

ไปในทางด้านการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แต่ก็ได้หมายความว่าครูจะสอนโดยยึดครูเป็นศูนย์กลางไม่ได้ ดังที่หลายคนเข้าใจ ความจริงแล้วครูควรเลือกหลักการและวิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะของเนื้อหาสาระของวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้กระบวนการ ขั้นตอนหรือการกระทำนั้นๆ เทคนิคการสอนเป็นสิ่งจำเป็น เทคนิคการสอนมีจำนวนมากนับไม่ถ้วน และจะมีปริมาณมากเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

๒.๕.๒ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธวิธีในการสอน

นักวิชาการ และครูอาจารย์ทั้งหลาย ได้กล่าวถึง หลักพุทธวิธีในการสอนไว้ ดังต่อไปนี้

เทคนิคและวิธีการสอนธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้เทคนิคและวิธีการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีตประเพณี ในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันในด้านแบ่งชั้นวรรณะ ไม่ว่าพระพุทธองค์จะทรงใช้เทคนิควิธีสอนแบบไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุปายในการเลือกบุคคล พระพุทธองค์ทรงรอโอกาส และจังหวะให้ผู้จะทรงสอนนั้นสั่งสมบารมี คือ คุณธรรมความดีเต็มรอบเสียก่อนแล้วจึงทรงสอน เป็นต้น จึงประสบผลสำเร็จเสมอ ความสำเร็จเช่นนี้ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังทรงอาศัยพระบารมีธรรมที่ทรงสั่งสมมาในอดีตพระชาติเพื่อทรงดำเนินหน้าที่ของพระศาสดา โดยเฉพาะที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในที่ต่างๆ ความว่า “พระผู้เป็นที่พึ่งของโลก ทรงบำเพ็ญบารมีมาให้เป็นบริบูรณ์ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เอกบุคคลเมื่อบังเกิดขึ้นในโลกแล้วย่อมบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เอกบุคคลนั้น คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”⁷⁵ ดังนั้นคุณสมบัติผู้สอน ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึง คุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร หรือองค์คุณของความเป็นกัลยาณมิตร คือครูผู้สอนไว้ ดังต่อไปนี้

ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึง องค์คุณหรือคุณสมบัติของผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรไว้ ๗ ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ๒. เป็นที่เคารพ ๓. เป็นที่ยกย่อง ๔. เป็นนักพูด ๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ ๗. ไม่ชักนำในฐานะ⁷⁶

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายความเป็นกัลยาณมิตรไว้ในหนังสือพุทธวิธีในการสอน มีเนื้อความว่า

๑.ปิโย นำรัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้ผู้ฟังอยากสนใจ อยากซักถาม

๒.ครุ นำเคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้อย่างปลอดภัย

๓.ภาวนีโย นำเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอๆ เป็นที่ยกย่อง นำเอาเยี่ยงอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้

⁷⁵ พระราชธรรมนิเทศ, (ระแบบ จิตตภาโณ), พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

⁷⁶ อก สดตค.(ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

๔. วตฺตา รู้จักว่ากล่าว คือ รู้จักพูดชี้แจงเผยแผ่ให้ได้ผล โดยอาจเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆเพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจได้

๕. วจนฺทโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำไต่ถาม คำซักถาม คำล่วงเกิน คำตักเตือน คำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆอดทนได้ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์ แม้บางครั้งอาจถูกต่อต้านจากลัทธิภายนอกมาขัดขวางต่อการสอนธรรม

๖. คมภิรณฺจ กถํ กตฺตา สามารถอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้นักสอนที่ดีต้องมีความรู้ในศาสตร์หลายๆอย่าง และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีการสอนแบบต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟังเพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามได้

๗. โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำผู้ฟังให้เดินผิดทางไปจากพุทธดำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูงแนะนำในทางที่ถูกที่ควร⁷⁷

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้อธิบายความหมายของคุณสมบัติของกัลยาณมิตรไว้ว่า ครูที่มีความกรุณาต่อศิษย์จะเป็นครูที่มีองค์คุณของกัลยาณมิตร ๗ ประการตามที่พระบรมศาสดาตรัสไว้ คือ

๑. น่ารัก น่าวางใจได้อย่างสนิทสนม อยากเข้าไปหาเพื่อปรึกษาหารือสอบถามเรื่องวิชาและอื่นๆ

๒. นำเคารพ เกิดความรู้สึกอบอุ่นที่ได้เข้าไปหาเป็นที่พึ่งพาได้อย่างปลอดภัย

๓. นำยกย่อง เป็นผู้ทรงภูมิปัญญา มีความสามารถในวิชานั้นๆและในเรื่องอื่นๆอย่างน่าทึ่ง เป็นความภาคภูมิใจของศิษย์ที่มีความรู้ดีกว่ามีอาจารย์เก่ง

๔. รู้จักพูด คอยให้คำแนะนำ ว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี รู้ว่าขณะใดควรพูดอย่างไร ให้คำแนะนำประเภทไหน อันนี้รวมถึงความสามารถที่จะสอนที่จะถ่ายทอดได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

๕. อดทนต่อถ้อยคำ พร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่างๆของศิษย์เสมอไม่เบื่อหน่าย มีวิญญานของความเป็นครู รักการสอนถ่ายทอดความรู้อย่างแท้จริง

๖. แกล้งเรื่องลึกซึ้งได้ มีความสามารถในการอธิบายเรื่องราวต่างๆได้อย่างลึกซึ้งเรื่องยากๆอธิบายให้เป็นเรื่องที่เข้าใจง่ายได้ และเรื่องง่ายๆบางครั้งก็สามารถอธิบายได้อย่างลึกซึ้งละเอียดพิสดาร

ไม่ชักนำในทางเสียหาย เป็นครูที่ดีจะต้องไม่ชักจูงให้ศิษย์ไปในทางเสียหายอันนี้รวมถึงตัวครูเองต้องมีความประพฤติดีเป็นแบบอย่างที่ดีงามของศิษย์ด้วย⁷⁸

แสง จันทร์งาม ได้กล่าวว่า ผู้สอนที่ดีควรมีลักษณะพึงประสงค์ ดังต่อไปนี้

๑. มีความความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิตใจ

๒. ไม่ถือตัวหยิ่งโส

๓. มีความอดทนใจเย็น

๔. มีความยุติธรรมไม่เห็นแก่หน้า

⁷⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๓๔.

⁷⁸ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔-๒๕.

๕. มีความรอบคอบ
๖. มีความประพฤติน่าเคารพ
๗. รู้จักภูมิสติปัญญาของผู้ฟัง^{๗๙}

ก) หลักการสอนทั่วไปซึ่งมีหลักใหญ่ๆอยู่ ๓ หลัก คือ

๑) หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน เนื้อหาที่จะสอนนั้นมีหลักสำคัญอยู่ ๗ ประการ ดังต่อไปนี้

(๑) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ดังตัวอย่าง คืออริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์อยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป

(๒) สอนเนื้อเรื่องที่ค่อนข้างลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไปอย่างที่เราเรียกว่าสอนเป็นอนุพัฟพิกกา ตัวอย่างก็คืออนุพัฟพิกกา ไตรสิกขา พุทธโอวาท ๓ เป็นต้น

(๓) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เราเรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงามด้วยการพาไปชม นางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา ให้เห็นกับตา เป็นต้น

(๔) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหาเลย

(๕) สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่างที่เราเรียกว่า สนิทาน

(๖) สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับทำให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เหมือนอย่างที่เราพุทธเจ้า เมื่อประทับอยู่ในป่า ประดูลายใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบไม้ประดูลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดูลายในพระหัตถ์กับใบป่า ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบพูลว่าใบปามากกว่า จึงตรัสว่า สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้ แต่มิได้ทรงสอนเหมือนใบประดูลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดูลายในพระหัตถ์ และตรัสเหตุผลในการที่มีได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์ มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้โดยถูกต้องนำไปสู่จุดหมาย คือพระนิพพานได้

(๗) สอนในสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เราจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง อย่างพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก ๖ ประการ ดังนี้คือ

(๗.๑) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ไม่ตรัส

(๗.๒) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ไม่ตรัส

^{๗๙} แสง จันทร์งาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๔-๓๐.

(๗.๓) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รัก, ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น
เลือกกาลตรัส

(๗.๔) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของ
ผู้อื่น ไม่ตรัส

(๗.๕) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รัก, เป็นที่ชอบใจของ
ผู้อื่น ไม่ตรัส

(๗.๖) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, เป็นที่รัก, เป็นที่ชอบใจของผู้อื่นเลือก
กาลตรัส

ข) หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

ผู้เรียนหรือผู้ฟังนั้นมีความสำคัญไม่แตกต่างจากเนื้อหาที่จะเรียน กล่าวคือผู้สอนต้องรู้จัก
แยกแยะผู้เรียนให้ออกว่าในแต่ละบุคคลนั้นมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไรบ้างในด้านใดบ้าง ทั้งนี้เพื่อ
เป็นข้อมูลในการเตรียมตัวของผู้สอนนั่นเองดังนั้นผู้สอนควรคำนึงถึงลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างของระหว่างบุคคลดังเช่นทรงคำนึงถึง
จรีต ๖ อันได้แก่ รากจรีต โทสจรีต โมหจรีต ศรัทธาจรีต พุทธิจรีต และวิตกจรีต และรู้ระดับ
ความสามารถของคน พระพุทธองค์ได้ตรัสบุคคลที่มีลักษณะแตกต่างกันไป แล้วเปรียบเทียบกับบัว ๔
ประเภท ดังที่พระองค์ทรงตรัสไว้ ดังต่อไปนี้

(๑) อุภยัตถุญ (ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน) หมายถึง ผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลันแต่พอยกหัวข้อขึ้นแสดง
เท่านั้น เทียบกับบัวพันธุ์น้ำ แต่พอสัมผัสสระมีตะวันก็จะบาน ณ วันนั้น

(๒) วิปจิตถุญ (ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ) หมายถึง บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ต่อเมื่อ
อธิบายความพิสดารออกไป เทียบกับบัวปริมน้ำ จักบานต่อวันรุ่งขึ้น

(๓) เนยย (ผู้ที่พอจะแนะนำได้) หมายถึง บุคคลผู้ที่พอจะหาทางค่อยๆ ชี้แจงแนะนำวิธีการ
ยกย่องให้เข้าใจได้ต่อไป เทียบเท่ากับบัวงามใต้พื้นน้ำ จักบานในวันต่อไป

(๔) ปทปรม (ผู้ให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ) หมายถึง บุคคลผู้แก้ปัญหาตามมิตมิต
ยังไม่อาจบรรลุคุณวิเศษในชาตินี้ได้ เทียบกับบัวจมใต้น้ำน่าจะเป็นภิกษาแห่งปลาและเต่า⁸⁰

๒) ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคลก็อาจจะใช้ต่าง
วิธีกัน

๓) นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังต้องคำนึงถึงความพร้อม
ความสุขยอม ความเกรงอกแห่งอินทรีย์ หรือญาณที่เรียกว่า ปริปาละ

๔) สอนให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจนแม่นยำและ
ได้ผลจริง เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถกผู้โง่เขลาด้วยการให้นำผ้าขาวไปรูปคลำ เป็นต้น

๕) การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความ
จริง ให้มีการแสดงความคิดเห็น ได้ตอบเสริม หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งต้องการ

⁸⁰ อด จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๒๐๒.

อิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ

๖) สอนโดยคำนึงถึงความสนใจเป็นรายบุคคลโดยผู้เรียนแต่ละคนนั้นจะมีความสนใจในแต่ละอย่างที่ไม่เหมือนกัน ผู้สอนต้องฟังสังเกตและปรับวิธีสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกและลักษณะของแต่ละบุคคลด้วย

ค) แนวคิดเกี่ยวกับหลักการสอน

การสอน หมายถึง วิธีการหรือกลอุบายประกอบการสอน ผู้สอนต้องรู้จักและปรับใช้ให้ถูกต้องและเหมาะสมกับกาลเทศะ เช่น

๑. สร้างจุดสนใจในการสอนให้ผู้เรียนรู้สึกว่ามีคุณค่า อย่างน้อยการเริ่มต้นดึงดูดความสนใจของผู้เรียนตั้งแต่เริ่มต้น ก็เป็นความสำเร็จอีกระดับหนึ่งได้

๒. สร้างบรรยากาศในการเรียนให้ปลอดภัย โปร่ง แจ่มใส เพลิดเพลิน ไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดในการเรียน ให้เกียรติผู้เรียน

๓. สอนโดยมุ่งเนื้อหาโดยมุ่งให้เกิดความเข้าใจในเรื่องที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตนข่มผู้อื่น

๔. สอนโดยเคารพ คือตั้งใจสอน ทำจริงด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งมีคุณค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียนและงานและงานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนนั้นโง่เขลาหรือเห็นเป็นคนชั้นต่ำ

๕. ใช้วาจาที่สุภาพ นุ่มนวล ไพเราะน่าฟัง สละสลวย เข้าใจง่าย ไม่หยาบคาย ไม่หยาบกระด้าง จนผู้ฟังไม่สนใจที่จะเรียนรู้

ง) แนวคิดเกี่ยวกับลีลาการสอน

การสอนของพระพุทธเจ้าในและครั้ง จะมีคุณลักษณะซึ่งเรียกได้ว่า เป็นลีลาการสอน ๔ รูปแบบ ดังนี้

๑. สนทสนา อธิบาย ให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา

๒. สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามยอมรับนำไปปฏิบัติได้

๓. สมุตเตชนา เราใจให้แก่วก้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข่งขันจะทำให้เสร็จได้ ไม่หวนต่อความเหนื่อยยาก

๔. สมปหงสนา ชโลมใจให้แช่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวังเพราะเห็นประโยชน์จากที่ตนจึงได้รับการปฏิบัติ⁸¹

⁸¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๕.

๒.๕.๓ แนวคิดเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ครูบาอาจารย์หลากหลายท่าน ได้กล่าวไว้ว่า เทคนิคและวิธีการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมไว้ ดังต่อไปนี้

พระปริยัติโกศล ได้กล่าวว่า เทคนิคในการสอนวิชาเรียงความแก่กระตุ้มธรรมไว้ดังนี้

- ๑) การเตรียมตัวทั้งครูและนักเรียน
- ๒) ให้ทำกิจเบื้องต้นในห้องเรียน
- ๓) ชี้ให้นักเรียนรู้และเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายในการเรียน
- ๔) เตือนให้นักเรียนรู้โดยล่วงหน้าถึงเวลาที่จะทดสอบ
- ๕) ชี้ให้รู้ถึงความหมายของคำว่า เรียงความแก่กระตุ้มธรรม
- ๖) ให้แนวทางในการแต่งเรียงความแก่นักเรียน
- ๗) ก่อนฝึกแต่งต้องชี้ให้นักเรียนเข้าใจในความหมายของกระตุ้มธรรมนั้นๆ ก่อน
- ๘) ฝึกให้นักเรียนรู้จักตีความหมายของกระตุ้มธรรมด้วยตนเอง
- ๙) ชี้ให้นักเรียนรู้ถึงหลักการขยายความที่เรียกว่าโวหาร
- ๑๐) ฝึกนักเรียนให้แต่งกระตุ้มธรรมได้ตามระเบียบ คือให้ประกอบด้วยหลักพระปริยัติธรรม คือ ให้อรรถาธิบายศัพท์ ตีความหมายของคำศัพท์ หลักปฏิบัติ คือให้อรรถาธิบายชี้แจงเหตุผลความเป็นจริงและหลักปฏิบัติ คือรู้จักแสดงผลดีผลเสียของการปฏิบัติตามกระตุ้มธรรมนั้นๆ
- ๑๑) ฝึกให้นักเรียนรู้จักเชื่อมความกระตุ้มธรรมต่างๆ ที่สัมพันธ์เข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน
- ๑๒) ฝึกให้นักเรียนแต่งกระตุ้มธรรมทั้งประเภทธรรมาธิฐาน และบุคลาธิฐาน
- ๑๓) มอบหมายให้นักเรียนค้นหามูลเหตุที่ทำให้เกิดกระตุ้มธรรมแต่ละบทโดยการช่วยเหลือของ

ครู

- ๑๔) ฝึกให้นักเรียนแต่งกระตุ้มธรรมจากง่ายไปหายากตามลำดับ
- ๑๕) ฝึกให้นักเรียนรู้จักยกอุปมาอุปมัยมาเทียบเคียง ยกเรื่องจากชาดกมาประกอบ
- ๑๖) ไม่ควรส่งเสริมให้ยกเรื่องส่วนตัว หรือบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่มาประกอบการแต่ง
- ๑๗) ตรวจสอบความสมบูรณ์ในความหมายของกระตุ้มที่นักเรียนเขียนส่งมา
- ๑๘) ตรวจสอบภาษาที่ใช้ตัวสะกด การันต์ ย่อหน้า วรรคตอน ในเรียงความที่นักเรียนแต่งมาส่ง
- ๑๙) รวบรวมข้อผิดพลาดในการแต่งเรียงความทั้งหมด มาชี้แจงให้นักเรียนทราบทั่วกันเพื่อ

แก้ไข

๒๐) ทำสถิติรวบรวมคะแนนที่ให้นักเรียนแต่งแต่ละครั้งเพื่อให้นักเรียนเห็นความก้าวหน้าในการเรียนของตน⁸²

พระมหาสถิตย์ ถาวโร ได้กล่าวว่า ในการแต่งเรียงความแก่กระตุ้มธรรมนั้น ควรจะให้นักเรียนใช้โวหาร ๔ ประการ คือ พรรณนาโวหาร บรรยายโวหาร สาธกโวหาร และการเทศนาโวหาร ส่วนประกอบกระตุ้มธรรมนั้นก็ต้องให้นักเรียนรู้กระตุ้มธรรมที่สำคัญ ๓ ประเภท คือ

- ๑) กระตุ้มธรรม ที่ว่าโดยผู้กล่าวนั้นๆ แยกเป็น กระตุ้มพุทธภาษิต และ ธรรมภาษิต
- ๒) กระตุ้มธรรมที่ว่าโดยอ้างถึงบุคคล คือ บุคลาธิฐาน และ ธรรมาธิฐาน

⁸²พระปริยัติโกศล, เทคนิคการสอนวิชากระตุ้มธรรมสำหรับนักธรรมเอก, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๘-๑๐๙.

๓) กระตุ้นธรรมที่ว่าโดยเหตุและผล คือ แสดงเหตุอย่างเดียว แสดงผลอย่างเดียว และ กระตุ้นธรรมที่แสดงทั้งเหตุทั้งผล นอกจากนั้นครูยังควรฝึกให้นักเรียนแต่งความทั้งแบบตีวง และแบบตั้งวง แบบตีวงเป็นการบรรยาย หรือพรรณนาความไปก่อนแล้วเอาหัวข้อกระตุ้นธรรมสรุปภายหลัง ส่วนแบบตั้งวงนั้น เป็นการยกกระตุ้นธรรมมากล่าวก่อนแล้วบรรยายขยายความออกไป⁸³

พระอมรเมธี ได้กล่าวว่า หลักการสอนวิชาธรรมเอาไว้ว่าควรประกอบด้วยลักษณะ ๖ ประการดังต่อไปนี้ คือ

๑) การอธิบายความหมาย คือ การอธิบายความหมายตามพยัญชนะ และ การอธิบายความหมายตามอรรถ

๒) การตั้งปัญหา ปัญหาที่ครูตั้งให้นักเรียนตอบควรมีลักษณะดังนี้คือ การถามความจำ การถามความเข้าใจ การถามให้แสดงเหตุผล การถามให้วินิจฉัยชี้ขาด และ การถามให้ใช้ปฏิภาณไหวพริบ

๓) การแนะนำในการตอบปัญหา ซึ่งประกอบด้วย ปัญหาตอนเดียว ปัญหาหลายตอน ปัญหาถามเหตุผล และปัญหาถามให้อธิบาย

๔) การตรวจคำตอบของนักเรียนซึ่งประกอบด้วย ตรวจหลักธรรม ตรวจหลักภาษา ตรวจวรรคตอน ถ้อยคำ และสำนวน

๕) การเฉลยปัญหาแก่นักเรียน ซึ่งมีหลัก ดังนี้ ถ้านักเรียนทำถูกหมดแสดงว่าไม่มีปัญหา ไม่ต้องเฉลย ถ้านักเรียนตอบผิดต้องแก้ต้องเฉลย

๖) การให้นักเรียนจำแบบได้ ประกอบด้วย ให้นักเรียนได้กระทำมากๆ ทำการทบทวนความจำของนักเรียน กำหนดให้นักเรียนท่องจำเป็นตอนๆ ให้นักเรียนท่องจำเนื้อหาที่จะสอบต่อไปมาล่วงหน้า ให้รางวัลแก่นักเรียนที่ขยันโดยสม่ำเสมอ และสอบได้คะแนนดี⁸⁴

พิทุร มะลิวัลย์ ได้กล่าวว่า หลักการสอนวิชาธรรมเอาไว้ว่า ควรประกอบไปด้วย สะสมวิชา ครูต้องเตรียมแผนการสอน เปิดต่านักเรียน ไร่ความสนใจของนักเรียน เขียนหัวข้อธรรม แจงหัวข้อธรรมที่จะสอนให้นักเรียนทราบ นำสู่บทเรียน การนำตัวอย่างที่เป็นบุคคลาธิฐานที่เกี่ยวข้องมาเล่าให้นักเรียนฟัง เพียรอธิบาย การพยายามทุกวิถีทางที่จะอธิบายให้นักเรียนเข้าใจธรรมที่สอน สรุปท้ายบทเรียน คือการให้นักเรียนช่วยกันสรุปว่าจะนำเอาบทเรียนนั้นไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร⁸⁵

พระเทพวิมลโมลี ได้กล่าวว่า การสอนพุทธประวัตินั้นมีหลักดังต่อไปนี้คือ สอนเพื่อให้เกิดความจำได้ คือการย่อเอาสาระนั้นๆของแต่ละตอนมาให้นักเรียนจดบันทึกไว้ กำหนดให้นักเรียนไปเตรียมตัวดูหนังสือมาล่วงหน้า แล้วครูตั้งปัญหาต่างๆถาม ตั้งปัญหาให้นักเรียนไปดูหนังสือหาคำตอบเอง ดำเนินการสอนแต่ละครั้งไม่เกิน ๑ ชั่วโมง ทำการทบทวนความจำโดยไม่ให้นักเรียนรู้ตัวด้วยการใช้ปัญหา ทำการทดสอบเป็นระยะๆทั้งให้ตอบปากเปล่าและเขียนตอบ ทำสถิติคะแนนการสอบทุก

⁸³ พระมหาสถิตย์ ถาวโร, **เทคนิคการแต่งวิชาเรียงความแก้กระตุ้นธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๙๙-๑๐๗.

⁸⁴ พระอมรเมธี, **หลักการสอนวิชาเฉพาะธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๐-๑๑๓.

⁸⁵ พิทุร มะลิวัลย์, **หลักการสอนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

ครั้งให้นักเรียนดูเพื่อเห็นความก้าวหน้าของตนและแบ่งชั้นนักเรียนออกตามภูมิปัญญาของแต่ละรูป/คน⁸⁶

พระมหาบุญมา อคฺคปณฺโณ ได้กล่าวว่า วิธีสอนวิชาพุทธประวัติเอาไว้ ๕ ประการ คือ

- ๑) สอนจากสิ่งที่รู้แล้ว ไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้
- ๒) สอนจากสิ่งที่เข้าใจง่าย ไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก
- ๓) สอนจากสิ่งที่มีตัวตน ไปหาสิ่งที่ไม่มีตัวตน
- ๔) สอนจากสิ่งที่คุ้นเคย ไปหาสิ่งที่มีเหตุผล
- ๕) สอนจากสิ่งที่ไม่มีขอบเขต ไปหาสิ่งที่มีขอบเขต⁸⁷

พระครูประจักษ์สารธรรม ได้กล่าวว่า ในการสอนวิชาพระพุทธประวัตินั้น ครูควรจะได้จัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ คือ จัดกิจกรรมจุดใจ ให้นักเรียนสนใจในบทเรียน ได้แก่

- ๑) ใช้ข่าวจากหนังสือพิมพ์รายวันมาเป็นตัวจุดใจ
- ๒) ใช้คำถามที่แสดงความสำคัญระหว่างอดีตกับเหตุการณ์ปัจจุบัน
- ๓) ครูและนักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา
- ๔) แบ่งกลุ่มนักเรียนให้ค้นคว้า
- ๕) ให้สัมพันธ์กับวิชาอื่นๆ ในหลักสูตรที่สอนให้สัมพันธ์กับวิชาอื่นๆ ในหลักสูตร⁸⁸

พระศรีวิสุทธิกวี ได้กล่าวว่า ครูผู้สอนวิชาวินัยควรมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ คือ อุดมคติ เสียสละ รักงานการสอน รักวิชาวินัย มีจิตเมตตา แตกฉานในพระวินัย และเคร่งครัดในวินัย เกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการสอนวิชาวินัยนั้น ท่านได้เสนอแนะเอาไว้ดังนี้

๑. ให้นักเรียนท่องแบบหรืออ่านแบบเสียก่อน
๒. สอนแบบครูที่ดี คือ ให้ความรู้ ให้ความเพลิดเพลิน และให้แนวปฏิบัติ
๓. สอนแบบ ๔ ส. คือ สันทัดสนา คือ ให้อยอมรับความจริงหรือให้เห็นด้วย สมาทปนา คือ ให้อยากทำตาม สมุตเตชนา คือ ให้อำนาจ สัมปหังสนา คือ ให้อำนาจเข้มแข็ง
๔. ถามปัญหาบ่อยๆ ให้นักเรียนตอบปากเปล่า
๕. ให้ทำแบบฝึกหัด
๖. อธิบายข้อพระวินัยที่เข้าใจยากด้วยการยกตัวอย่างและใช้อุปมาอุปมัย
๗. ถ้ามีเวลาพอ ครูควรเอาอันสืบของต้นบัญญัติมาอธิบายประกอบและเอาอันที่ต้นบัญญัติมาอธิบายประกอบ⁸⁹

สรุปได้ว่า เทคนิคและวิธีการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับด้านเทคนิคและวิธีการสอน พอสรุปได้ว่าเทคนิคและวิธีการสอนพระปริยัติธรรม แผนก

⁸⁶ พระเทพวิมลโมลี, **เทคนิคการสอนวิชาพระพุทธประวัติ**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

⁸⁷ พระมหาบุญมา อคฺคปณฺโณ, **วิธีการสอนวิชาพุทธประวัติ**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๖๐.

⁸⁸ พระครูประจักษ์สารธรรม, **วิธีการสอนวิชาพุทธประวัติ**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๔-๑๐๖.

⁸⁹ พระศรีวิสุทธิกวี, **วิธีการสอนวิชาวินัย**, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๓), หน้า ๑๘๔-๑๘๘.

ธรรมนั้น เป็นกระบวนการที่หวังผลทางคุณภาพ เพื่อให้ได้ผู้เรียนที่มีคุณภาพ การพัฒนาเทคนิคและวิธีการสอนเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สอนต้องกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองผลการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียน บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียน คือ พระสังฆาธิการระดับต่างๆ (เจ้าสำนักเรียน) ครูสอน อาจารย์ ต้องศึกษาค้นคว้าวิธีการ เทคนิคในการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายและนำวิธีการที่ดีที่สุดและเหมาะสมกับ จริต อัมมาสัย จึงเป็นจุดเน้นในความรอบรู้เทคนิคและวิธีการสอน ฉะนั้นจึงต้องมีวิธีการ เทคนิคในการสอนหลายๆวิธีเข้าด้วยกันเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการเรียนรู้ได้มากที่สุด

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับด้านสื่ออุปกรณ์การสอน

จากการประมวลความคิด เกี่ยวกับด้านสื่ออุปกรณ์การสอน จากนักวิชาการที่หลากหลายท่านผู้วิจัยจึงขอนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับ ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน ดังต่อไปนี้

๒.๖.๑ ความหมายของสื่ออุปกรณ์การสอน

นักวิชาการได้กล่าวถึง ความหมายของสื่ออุปกรณ์การสอนไว้ ดังต่อไปนี้

กิดานันท์ มลิทอง ได้กล่าวว่า สื่อการสอนหมายถึง สื่อชนิดใดๆก็ตามไม่ว่าจะเป็นเทปบันทึกเสียง วิดยู โทรทัศน์ วีดิทัศน์ แผ่นภูมิ ภาพนิ่ง ซึ่งใช้บรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน ใช้เป็นสื่อส่งช่องทางสำหรับการสอน ผู้สอนส่งไปถึงผู้เรียน สามารถเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้อย่างดี⁹⁰

ทัศนีย์ ศุภเมธี ได้กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนหมายถึงสื่อที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือเป็นตัวการให้การเรียนการสอนบรรลุถึงจุดหมายปลายทางอย่างมีประสิทธิภาพ โดยช่วยสร้างความสนใจ ประหยัดเวลาและให้ประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่นักเรียน สื่อการสอนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญทำให้หลักสูตรไปถึงผู้เรียนได้⁹¹

กิตติมา ปรีดีดิลก ได้กล่าวว่า หลักการในการใช้สื่อการเรียนการสอนมี ๖ หลัก ได้แก่ ๑) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเรียนการสอน ๒) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่เรียน ๓) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับเทคนิคและวิธีการสอน ๔) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับวัยและความสนใจของนักเรียน ๕) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ๖) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่หาได้ง่าย ราคาประหยัด มีความสะดวกรวดเร็วในการใช้⁹²

พระพยอม กลฺยาณ ได้กล่าวว่า ในการนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ดังนี้คือ สื่อการสอนหรืออุปกรณ์การสอนนั้น จะต้องทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกรู้สึกเกิดความเข้าใจอย่างรวดเร็ว ซึ่งอุปกรณ์นั้นมีหลายอย่างด้วยกัน สามารถที่จะนำไปใช้ตามความสะดวกและเหมาะสม อาทิ

⁹⁰กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๙.

⁹¹ทัศนีย์ ศุภเมธี, หลักสูตรและการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๓๕), หน้า ๖๘.

⁹²กิตติมา ปรีดีดิลก, การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๕.

สื่อที่เป็นธรรมชาติ ตัวครูผู้สอน สื่อที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่รูปภาพที่ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว สื่อที่ใช้กรณีศึกษาหรือจัดกิจกรรมบทบาทสมมติและข่าวจากหนังสือพิมพ์ แต่สิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดในการเรียนการสอนคือสื่อที่เป็นครูผู้สอนจะต้องมีคุณสมบัติที่ดีซึ่งควรเป็นผู้ที่มีความประพฤติ น่าเลื่อมใส น่าเอาเป็นแบบอย่างจะเป็นผลทำให้เป็นที่ดึงดูดใจให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและปฏิบัติตาม⁹³

กิดานันท์ มลิทอง ได้กล่าวว่า สื่อการสอนมิใช่เป็นเพียงวัสดุอุปกรณ์ที่มนุษย์ใช้เทคโนโลยีประดิษฐ์ขึ้นมาเท่านั้นแต่ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในโลกสามารถนำมาใช้เป็นสื่อการสอนได้ทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น แร่ธาตุ หิน แหล่งน้ำ ฯลฯ สิ่งมีชีวิต ทั้ง คน สัตว์ พืช พันธุ์ ไม้ต่างๆหรือสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยฝีมือมนุษย์ เช่น อาคาร สถานที่ วัดพิพิธภัณฑสถาน ตลาด ฯลฯ หรือแม้แต่เทคนิควิธีการ เช่น การแสดง การจัดนิทรรศการ หรือแม้แต่เทคนิควิธีการ การสาธิต สิ่งเหล่านี้นำมาเป็นสื่อการสอนเพื่อผลแห่งการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะทุกสิ่งนับเป็นทรัพยากรการเรียนรู้ตามหลักการของเทคโนโลยีการศึกษา สื่อการสอนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุได้ตามจุดมุ่งหมายเพราะจะทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติจริงและเรียนรู้ได้จากการสอนต่างๆที่มีอย่างหลากหลายนอกจากนั้นสื่อเป็นสิ่งที่ช่วยให้กิจกรรมการเรียนการสอน น่าสนใจและเข้าใจแก่ผู้เรียน⁹⁴

วิวรรธน์ จันทรเทพย์ ได้กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนหมายถึง วัสดุอุปกรณ์ หรือวิธีใดๆ ที่เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ไปสู่ผู้เรียน สื่อทุกชนิดจะมีคุณค่าและคุณสมบัติพิเศษในตัวเอง สามารถแสดงความหมายที่เหมาะสมของเนื้อหา และเทคนิคการใช้ได้อย่างมีระบบ⁹⁵

दनัย ไชโยธธา ได้กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวกลางที่ใช้ในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้สอนและผู้เรียนเข้าใจในสิ่งที่ถ่ายทอดซึ่งกันและกันได้ผลดี และทำให้การเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ สื่อการเรียนจึงหมายถึงวัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์ต่างๆทั้งที่เป็นที่ถาวรและสิ้นเปลืองรวมทั้งวิธีการที่ผู้สอนใช้ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้การจัดการเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ⁹⁶

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน กระบวนการสื่อการเรียนการสอนเป็นการสื่อสารที่เน้นการถ่ายทอดความคิดและประสบการณ์ระหว่างสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้นในผู้เรียนหรือผู้รับสาร สื่อการเรียนการสอนจึงเป็นตัวกลางเชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจระหว่างสารที่ผู้สอนส่งไปยังผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนกำหนดไว้ โดย

⁹³ พระพยอม กลฺยาณ, “การใช้สื่อการสอนจริยธรรมอย่างไรจึงจะดี” วารสารการศึกษานอกโรงเรียน, เล่มที่ ๑๑๘ (กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๒๗), หน้า ๒๔.

⁹⁴ กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีและการศึกษาเพื่อการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๑.

⁹⁵ วิวรรธน์ จันทรเทพย์, การพัฒนาหลักสูตรและการสอน, (กรุงเทพมหานคร : เสรีการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

⁹⁶ ดนัย ไชโยธธา, หลักการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๘.

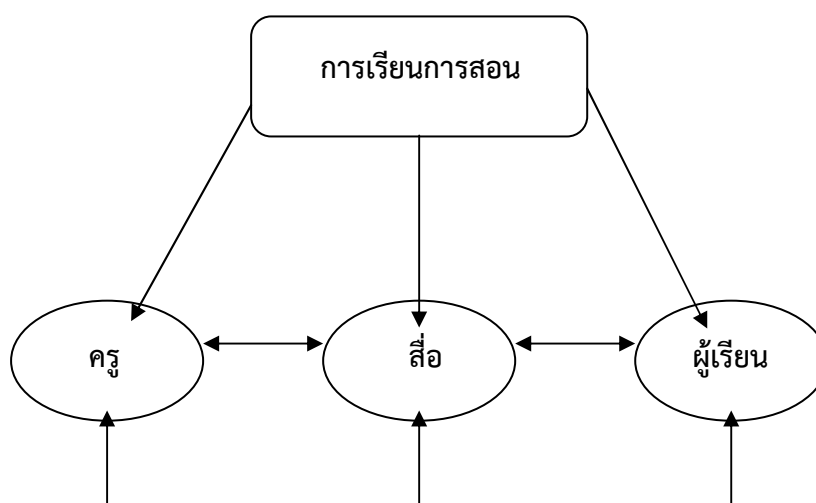
สื่อที่ผู้สอนใช้สอนเรียกว่า สื่อการสอน ถ้าผู้เรียนใช้เรียนเรียกว่า สื่อการเรียนรู้ ดังนั้นถ้าผู้ใช้คู่กันเรียกว่า สื่อการเรียนการสอน ก็แปลว่านักเรียนก็เรียนรู้ครูก็ใช้สอนด้วยนั่นเอง สื่อการเรียนการสอนจึงมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ประจวบเหมาะหลักของการสอน เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่ายมีประสิทธิภาพ⁹⁷

ธีรยุทธ พึ่งเทียร ได้กล่าวว่า สื่อการสอนนั้นเดิมเรียกว่า อุปกรณ์การศึกษาในยุคนั้นนับว่ามีความสำคัญต่อหลักสูตรมาก ซึ่งต่อมาแยกออกมาเป็นวิชาเรียนต่างหากเรียกรายวิชาว่า “โสตทัศนศึกษา” (Audio-Visual Education) และต่อมาก็ได้พัฒนาไปสู่วิชาใหม่ที่เรียกว่า “เทคโนโลยีทางการศึกษา” (Technology of Education) หรือเทคโนโลยีแห่งการสอน (Technology of Instruction) หรือแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ (Educational Resources Center) ถึงแม้ว่าจะมีชื่อเรียกที่หลากหลายออกไปก็ตาม แต่ส่วนใหญ่แล้วจะเกี่ยวข้องกับวัตถุ ที่ใช้สนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียน และช่วยการสอนของคุณมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและอาจรวมถึงวิธีการและเทคนิคต่างๆที่นำมาใช้สนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ตัวอย่างอุปกรณ์การศึกษาซึ่งหมายถึงวัสดุทุกชนิดที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น แบบเรียน หนังสืออ่านประกอบ รูปภาพ แผนที่ แผนภูมิ รูปหุ่นจำลอง วิทย์ โทรทัศน์ เครื่องอัดและเครื่องขยายเสียง เครื่องฉายภาพนิ่งชุดการสอน ชุดการสอนแถบวีดิทัศน์ फिल्मภาพยนตร์ แผ่นบันทึกเสียงดิจิทัล และคอมพิวเตอร์ ฯลฯ แต่เพื่อสะดวกในการใช้และเก็บรักษาในแต่ละครั้งจึงนิยมแบ่งประเภทของสื่อออกเป็น ๔ ชนิด คือ ๑) วัสดุสิ่งตีพิมพ์ (Printed Materials) ๒) วัสดุไม่ตีพิมพ์ (Non printed Materials) ๓) อุปกรณ์ (Equipment) ๔) เครื่องมือ (Tools)⁹⁸

ชาญชัย ยมดิษฐ์ ได้กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นตัวกลางเชื่อมโยงความรู้ ความเข้าใจระหว่างสารที่ผู้สอนส่งไปยังผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนกำหนดไว้ โดยสื่อที่ผู้สอนใช้สอนเรียกว่าสื่อการสอน ถ้าผู้เรียนใช้เรียนเรียกว่าสื่อการเรียนรู้ ดังนั้นถ้าใช้คู่กันเรียกว่า สื่อการเรียนการสอน ก็แปลว่านักเรียนก็เรียนรู้ คุณก็ใช้สอนด้วยนั่นเอง ดังนั้นสื่อการเรียนการสอนจึงมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ประจวบเหมาะหลักของการสอนเพราะเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่ายมีประสิทธิภาพมีการเกี่ยวข้องกันในแผนภาพที่ ๒.๒ ดังต่อไปนี้

⁹⁷ ชัยยงค์ พรหมวงศ์, กระบวนการสื่อการเรียนการสอน, (นนทบุรี : ชวนพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๖.

⁹⁸ ธีรยุทธ พึ่งเทียร, การพัฒนาวิชาชีพครู, หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

แผนภาพที่ ๒.๒ ความสัมพันธ์ของสื่อกับการเรียนการสอน^{๙๙}

กิดานันท์ มลิทอง ได้กล่าวว่า ความหมาย และความสำคัญของสื่อการเรียนการสอน การเลือกสื่อการสอนเพื่อนำมาใช้ประกอบการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง โดยในการเลือกสื่อผู้สอนจะต้องตั้งวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมในการเรียนให้แน่นอนเสียก่อน เพื่อใช้วัตถุประสงค์นั้นเป็นตัวชี้้นำในการเลือกสื่อที่เหมาะสมนอกจากนี้ยังมีหลักการเลือกสื่อที่สำคัญๆอีก ๓ ประการใหญ่ คือ

๑. การเลือกสื่อการสอนให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ และประสบการณ์ การเลือกสื่อให้สอดคล้องกับบทเรียนนั้น ในการเรียนการสอนนั้น วัตถุประสงค์ของการเรียนนับเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ผู้สอนจะต้องกำหนดไว้เพื่อเป็นหลักที่จะสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และได้รับประสบการณ์ด้านใดบ้างจากบทเรียนนั้นทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถเลือกสื่อการสอนได้อย่างเหมาะสมกับวิธีการสอนแต่ละอย่างด้วย จากผลงานการวิจัยของอัลเลน (Allen) เกี่ยวกับการเลือกสื่อการสอน อัลเลนได้แสดงตารางประสิทธิภาพของสื่อชนิดต่างๆเพื่อให้ผู้สอนสามารถเลือกสื่อเพื่อใช้สอนให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์และประสบการณ์การเรียนรู้จะทำให้การเรียนการสอนมีคุณค่าและได้ผลดีมากยิ่งขึ้นดังต่อไปนี้

^{๙๙}ชาญชัย ยมดิษฐ์, *เทคนิคและวิธีการสอนร่วมสมัย*, (กรุงเทพมหานคร : หลักพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๖๕.

ตารางที่ ๒.๔ แสดงประสิทธิภาพของสื่อชนิดต่างๆ

สื่อที่ใช้	ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง	ศึกษาจากของจริง	หลัก ทบ. แนวคิด	การศึกษาเป็นขั้นตอน	ปฏิบัติจริง	พัฒนาทางเจตคติ
ภาพนิ่ง	XX	XXX	XX	XX	X	X
ภาพยนตร์	XX	XXX	XXX	XXX	XX	XX
โทรทัศน์	XX	XX	XX	XX	X	XX
วัสดุ 3 มิติ	XX	XXX	X	X	X	X
เทปบันทึกเสียง	XX	X	XX	XX	X	XX
บทเรียนแบบโปรแกรม	XX	XX	XXX	XXX	X	XX
การสาธิต	XX	XX	XXX	XXX	XX	XX
สิ่งพิมพ์	XX	X	XX	XX	X	XX
การบรรยาย	XX	X	XX	XX	X	XX

(X X X) ประสิทธิภาพสูงสุด (X X) ประสิทธิภาพปานกลาง (X) ประสิทธิภาพต่ำ
 ที่มา (กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, ๒๕๔๓)

๒. การเลือกสื่อการสอนให้สัมพันธ์กับขนาดของกลุ่มผู้เรียนและกิจกรรมในการดำเนินการสอนนั้น ขนาดของกลุ่มผู้เรียนและลักษณะของกิจกรรมในการเรียนนับเป็นสิ่งที่สำคัญที่เกี่ยวกับการเลือกสื่อการสอนด้วย ทั้งนี้เพราะการที่ครูผู้สอนจะใช้สื่อการสอนประเภทใดหรือขนาดใดนั้น ย่อมจะต้องเลือกให้มีความเหมาะสมกับขนาดของกลุ่มผู้เรียน และมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมอันจะก่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้แก่ผู้เรียนด้วย โดยผู้สอนควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

๒.๑) พิจารณาถึงขนาดของกลุ่มผู้เรียนว่ามีขนาดใด ผู้เรียนมีจำนวนเท่าใด เพื่อที่จะสามารถจัดการสอนได้อย่างถูกต้อง โดยแบ่งเป็นลักษณะการศึกษารายบุคคล การสอนกลุ่มย่อยกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มธรรมดาในห้องเรียนปกติ

๒.๒) ประสพการณ์การเรียนรู้ ที่ต้องทำนั้นเป็นอย่างไร เช่น การฟัง การกระทำ การศึกษาจากของจริงหรือการศึกษาจาก หลักทฤษฎี แนวคิด เป็นต้น

๒.๓) ลักษณะของสื่อการสอนที่ต้องการใช้นั้นคืออะไร เช่น ควรใช้สื่อภาพเคลื่อนไหวของสิ่งต่างโดยใช้ หรือควรใช้เครื่องเสียงเพื่อให้ได้ฟังเสียงประกอบการเรียนด้วย

๓. หลักการเลือกสื่อให้สัมพันธ์กับองค์ประกอบต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ

๓.๑) การเลือกสื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ผู้สอนจะต้องพิจารณาว่าจะนำสื่อมาใช้ในการด้านใด เช่น จะนำมาใช้เพื่อนำเข้าสู่หน่วยหรือประกอบคำอธิบายหรือใช้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้หรือใช้เพื่อสรุปผลเรียน สื่อแต่ละประเภทที่สร้างขึ้นมา ผู้สร้างจะมีเป้าหมายที่แน่นอน

๓.๒) การเลือกสื่อให้ตรงกับเนื้อหา ให้พิจารณาที่ตัวสื่อว่ามุ่งให้ข้อมูลในด้านใด ให้เนื้อหา สาระตรงตามเนื้อหาที่จะสอนหรือไม่ ครอบคลุมเนื้อหาที่สอนเพียงใด ให้ข้อเท็จจริงถูกต้องหรือไม่ มี รายละเอียดเพียงพอไหม

๓.๓) การเลือกสื่อที่น่าสนใจ ให้พิจารณาในด้านขนาด รูปทรง สี สัน ขนาดตัวอักษรและ ความประณีต สิ่งเหล่านี้จะช่วยความดึงดูดความสนใจของผู้เรียนช่วยสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในตัว ผู้เรียน เป็นการส่งเสริมให้การถ่ายทอดความรู้ดำเนินไปด้วยบรรยากาศที่สนุกสนานและมีความพึง พอใจ

๓.๔) การเลือกให้เหมาะสมกับวัยผู้เรียน สื่อการเรียนการสอนมีหลายรูปแบบ หลายชนิด หลายระดับแต่ละระดับแตกต่างกันที่ความละเอียดลึกซึ้งของเนื้อหา การเลือกสื่อจะต้องพิจารณาให้ เหมาะสมกับอายุ ระดับสติปัญญา ความสามารถ ความต้องการและประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

๓.๕) การเลือกสื่อที่สะดวกแก่การใช้และเก็บรักษา และสื่อที่เหมาะสมต่อการสอนจะต้องไม่ ยุ่งยากในการใช้ มีเสถียรภาพให้ผลคุ้มค่า ไม่เสียเวลา เก็บรักษาง่ายใช้ทนกะทัดรัด ถ้าเป็นเครื่องมือที่ ใช้ในการสาธิตหรือการทดลองต้องมั่นใจว่าสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องไม่เกิดปัญหา ในการนำไปใช้งาน¹⁰⁰

สรุปได้ว่า ในการเลือกใช้สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนจะต้องพิจารณาถึงลักษณะเฉพาะของ สื่อแต่ละประเภทด้วย สื่อแต่ละประเภทแต่ละชนิด เมื่อนำไปใช้ในสถานการณ์หนึ่งได้ผลดี แต่อาจ นำไปใช้ในสถานการณ์อื่นได้ผลน้อย หรืออาจล้มเหลวโดยสิ้นเชิงก็ได้ สื่อแต่ละชนิดมีคุณค่าในตัวของ มันเองไม่มากนักน้อย แต่คุณค่าจะปรากฏออกมาในลักษณะที่เป็นประโยชน์มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ การเลือกไปใช้ในสถานการณ์ที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การใช้สื่ออุปกรณ์การเรียน การสอนจึงจำเป็นจะต้องเลือกให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของบทเรียนขนาดของกลุ่มผู้เรียน ประสบการณ์ ตลอดจนความสนใจของบุคคลอีกด้วย

๒.๖.๒ สื่ออุปกรณ์การสอนของพระพุทธเจ้า

พระองค์ทรงใช้สื่ออุปกรณ์เป็นประตูหรือช่องทางไปสู่กระบวนการพัฒนาปัญญา ก่อนที่ พระองค์จะทรงแสดงธรรม

พระพุทธองค์จะทรงตรววจดูโลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อทรงตรววจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรง เห็นสัตว์ทั้งหลาย บางพวกมีธูลีน้อย คือ กิเลสในตาน้อย บางพวกมีธูลี คือ กิเลสในตามาก บางพวกมี อินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกสอนให้รู้ได้ ง่าย บางพวกสอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเป็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยก็มี บางพวกไม่เห็นปรโลก และโทษโดยเป็นภัยก็มี¹⁰¹

¹⁰⁰ กิดานันท์ มลิทอง, อ่างใน พระมหาสุเมธา ฐิตฺต, “สภาพและแนวทางในการจัดการเรียนการสอนของ คณะสงฆ์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จังหวัดสระบุรี”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๐).

¹⁰¹ วิ.ม. (ไทย) ๔/๙/๑๔.

เมื่อทรงทราบล่วงหน้าเช่นนี้ ก็ทรงเลือกเรื่องและวิธีการสอนที่เหมาะสมกับฐานะของเขา บางครั้งจะยังไม่ทรงสั่งสอนทันที แต่จะรอจังหวะเสียก่อน เพื่อคอยให้คนบางคนมีปัญหาแก่กล้า พอสมควรที่จะบรรลุธรรมได้ก่อนจึงสอน

ในสมัยพุทธกาล สื่ออุปกรณ์การสอนที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อใช้ในการศึกษาอย่างเป็นระบบเหมือนในสมัยปัจจุบันไม่มี หากจะมีอยู่บ้าง ก็คงเป็นสิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ และการเผยแผ่ของพระพุทธองค์ก็คงดำเนินไปในดินแดนแคว้นต่างๆ อย่างอิสระชนิดที่ว่าผู้สอนไม่มีสัมภาระหรือสมบัติติดตัวไป ด้วยเหตุนี้ความจำเป็นที่จะใช้อุปกรณ์สื่อสารจึงมีน้อยและโอกาสที่จะอาศัยอุปกรณ์สื่อสารที่เป็นไปได้ยาก ถึงแม้จะใช้อุปกรณ์การสื่อสารอยู่บ้างก็ใช้ในแง่อุปมา คำสอนของพระพุทธองค์ในแง่อุปมามีมากแต่การใช้อุปกรณ์การสื่อสารไม่ค่อยมี¹⁰²

อย่างไรก็ตาม เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นวัสดุสิ่งของ บุคคลหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้าบางอย่าง ที่จะเป็นประโยชน์ในการสอน พระองค์ก็จะทรงหยิบยกเอาขึ้นมาเป็นสื่อในการสอนทันที แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเห็นคุณค่าของสื่อที่เรียกว่า “โสตทัศนูปกรณ์” และแสดงให้เห็นว่า การสอนของพระพุทธองค์เป็นงานประจำที่ไม่เลือกเวลาและสถานที่ จะต้องสอนทุกโอกาสที่พอจะสอนได้¹⁰³

สื่ออุปกรณ์ในพุทธวิธีมีอยู่ ๒ ประเภท คือ สื่อบุคคล และสื่อธรรมชาติ

๑) สื่อบุคคล ไม่ว่าจะเป็นบุคคลผู้ส่งสารหรือบุคคลผู้รับสารย่อมจะมีสิ่งที่เหมือนกัน คือ อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายเราเอง พระพุทธองค์ตรัสรู้ก็รู้สิ่งที่อยู่ในร่างกายและสิ่งที่ร่างกายเข้าไปสัมพันธ์ด้วย ในการอธิบายหลักธรรมพระองค์ก็ทรงยกตัวอย่างที่รู้เห็นและเข้าใจได้ง่าย คือ ร่างกายนี้เองมาเป็นสื่อในการสอน การรับรู้ขั้นพื้นฐานเป็นจุดเริ่มต้นกระบวนการพัฒนาปัญญา สื่อบุคคลที่ทำให้เกิดการรับรู้มีอยู่ ๒ อย่าง คือ สื่อภายในบุคคล และสื่อระหว่างบุคคล

๑.๑) สื่อภายในบุคคล ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่า “อายตนะภายใน” เพราะเหตุที่เป็นบ่อเกิดหรือเป็นแดนแห่งการรับรู้ อยู่ภายใน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทวาร” เพราะเป็นช่องทางหรือประตูที่ทำให้ชีวิตสามารถติดต่อเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกได้ หรือเรียกว่า “อินทรีย์” เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน สื่อภายในบุคคลนี้ เมื่อเปิดไว้จะเป็นบ่อเกิดหรือช่องทาง หรือทำหน้าที่ในการในการสัมพันธ์กับโลกภายนอก แล้วก้าวไปสู่กระบวนการแห่งการรับรู้โลกภายนอก หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรม ทั้ง ๖ อย่างนี้เรียกว่า “อายตนะภายนอก” เพราะเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อไปให้เกิดความรู้ หรือเป็นแหล่งแห่งความรู้ที่อยู่ภายนอกโดยทั่วไปเรียกว่า “อารมณ์” เพราะเป็นสิ่งที่ถูกรับรู้หรือสิ่งที่ถูกรู้¹⁰⁴

๑.๒) สื่อระหว่างบุคคล ได้แก่ กายทวาร วจิทวาร มโนทวาร ซึ่งเป็นช่องทางที่สร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น สื่อประเภทนี้มีหน้าที่แสดงออกต่อโลกภายนอก เมื่อช่องทางทั้ง ๓ นี้ได้มีโอกาสทำหน้าที่ ก็จะมีการกระทำเกิดขึ้นเรียกว่า การกระทำ การพูด การคิด เรียกทางภาษาธรรมว่า

¹⁰² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๕๒-๕๓.

¹⁰³ แสง จันทรงาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, หน้า ๗๙.

¹⁰⁴ สมชัย ศรีนอก, เอกสารประกอบการบรรยายวิชานิตยศาสตร์ในพระไตรปิฎก, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๗ ตุลาคม ๒๕๔๘), หน้า ๓๗-๓๘.

กายกรรม วชิกรรม มโนกรรม สื่อประเภทนี้เป็นสื่อที่มนุษย์สามารถพัฒนาปรุงแต่งให้เป็นไปในทางที่ดีหรือทางชั่วก็ได้

ในบรรดากรรม ๓ อย่าง มโนกรรมสำคัญที่สุดเพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่คนจะต้องคิดก่อนแล้วจึงแสดงออกทางกายและวาจา ดังนั้น กายกรรม และวชิกรรม จึงขยายผลออกมาจากมโนกรรมนั่นเอง ที่สำคัญมโนกรรมนั้น จะรวมถึงความเชื่อถือ ความเห็น ทฤษฎี แนวความคิดและค่านิยมต่างๆ เรียกว่า “ทฤษฎี” ซึ่งเป็นการกำหนดพฤติกรรมต่างๆ ไปของบุคคล ความเป็นไปในชีวิตของบุคคลและคติของสังคมทั้งหมด เมื่อเชื่อ เมื่อเห็นหรือนิยมอย่างใดก็กระทำการต่างๆ กัน พุดจาสั่งสอน ชักชวนกันไป ตามที่เชื่อ ที่เห็น ที่นิยมอย่างนั้น ถ้าเป็นสัมมาทฤษฎีการดำริ การพุดจา เป็นสัมมาทฤษฎีไปด้วยและการกระทำต่างๆ ก็ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง¹⁰⁵

๒) สื่อธรรมชาติ หมายถึง อุปกรณ์การสื่อสารที่มีอยู่โดยธรรมชาติ เช่น วัสดุ และเครื่องใช้ต่างๆ เป็นต้น นอกจากร่างกายบุคคล ตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรงใช้อุปกรณ์การสื่อสารในกรณีที่ผู้ฟังอายุยังน้อย ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม ดังเช่นเรื่องที่พระองค์ทรงสอนสามเณรราหุลเมื่ออายุ ๗ ขวบเป็นตัวอย่างในการใช้สื่อประเภทนี้ ใจความว่าพระพุทธองค์เสด็จเข้าไปหาสามเณรราหุลซึ่งกำลังพักอยู่ ณ ปราสาทชื่อว่าอัมพลัญญิกา ขณะที่พระองค์ทรงล้างพระบาททรงเหลือน้ำไว้ในภาชนะน้ำหนึ่งหนึ่ง ทรงคว่ำภาชนะน้ำนั้น ทรงหงายภาชนะน้ำนั้นแล้วตรัสถามและให้อวาทสามเณรราหุลในเชิงเปรียบเทียบว่า ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่ ก็มิอยู่น้อยหนึ่งเหมือนน้ำที่เททิ้งแล้วอย่างนี้ เหมือนภาชนะน้ำที่คว่ำแล้วอย่างนี้ เหมือนภาชนะน้ำอันว่างเปล่าอย่างนี้¹⁰⁶

อีกตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งแสดงว่าพระพุทธองค์ทรงใช้สื่อในการสอนก็คือ คราวหนึ่งพระพุทธองค์ทรงกำไ้ไม้ประดู่ลายที่ร่วงอยู่ตามพื้นดินหนึ่งชิ้นมาแล้วตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจว่าอย่างไร ไ้ไม้ประดู่ลายที่เรากำขึ้นหนึ่งชิ้นนี้มากหรือว่าไ้ไม้ประดู่ลายที่ยังอยู่บนต้นเหล่านี้มาก เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไ้ไม้ที่พระองค์ทรงกำขึ้นด้วยฝ่ามือนั้นเป็นของน้อย ส่วนไ้ไม้ที่ยังอยู่บนต้นประดู่ลายเหล่านั้นย่อมมีมากพระเจ้าข้าจึงตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย ฉันทักฉันทัน ธรรมะส่วนที่เรารู้ ด้วยปัญญาอันยิ่งแล้ว ไม่กล่าวสอนนั้นมีมากกว่าส่วนที่นำมากล่าวสอน ภิกษุทั้งหลายเหตุไรเล่าจึงไม่ตรัสสอนธรรมะส่วนนั้น ภิกษุทั้งหลายเพราะเหตุว่าธรรมะส่วนนั้นๆ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์¹⁰⁷

อีกตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการสอนโดยใช้สื่อของพระพุทธองค์ก็คือ เรื่องพระจูฬปันถกที่ถูกพระพี่ชาย ชื่อพระมหาปันถกพามาบวชด้วย ครั้นบวชแล้ว พระพี่ชายให้ท่องจำคาถาซึ่งมีความยาวเพียง ๔ บาทเท่านั้น แต่พระจูฬปันถกก็ท่องจำไม่ได้ พระพี่ชายจึงไม่ให้ไปกิจนิมนต์และขับไล่ให้ลาสิกขาออกไป พระจูฬปันถกยังไม่อยากสึกแต่จำต้องไปจึงเดินร้องไห้ไปพบพระพุทธองค์ๆ พระพุทธองค์ ทรงถามทราบเรื่องราวแล้ว จึงประทานผ้าขาวให้จูฬปันถกรับสั่งให้เอามือลูบผ้าพร้อมบริกรรมว่า “รโหโรณิ

¹⁰⁵ อิง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๔๙/๒๕๓.

¹⁰⁶ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๘/๑๑๗-๑๑๘.

¹⁰⁷ ส.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐๘/๑๑๗-๑๑๘.

รโหชน” โดยไม่คิดอะไรทั้งสิ้น เมื่อพระจุฬินทรท้าวอยู่เช่นนั้น จิตก็ตั้งมั่นเป็นสมาธิและได้บรรลุธรรมถึงขั้นพระอรหันต์¹⁰⁸

สรุปได้ว่า สื่ออุปกรณ์การสอนของพระพุทธองค์เป็นสภาวะธรรม ธรรมชาติหรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้อยู่ในสมัยนั้น เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นนามธรรมเสียส่วนใหญ่คือเน้นในด้านปฏิบัติ สมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐานในทางฝึกจิตเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ให้บรรลุพระอรหันต์อันเป็นเป้าหมายสูงสุด พระองค์จะทรงใช้อุปมาอุปมัยยกอุทาหรณ์หรือเมื่อทรงเห็นวัสดุอุปกรณ์เฉพาะหน้า พระองค์ก็จะทรงหยิบยกมาเป็นสื่อการสอนทันที และจะต้องตรวจดูด้วยซ้ำคือพระญาณถึงอุปนิสัยของแต่ละบุคคลที่จะบรรลุคุณธรรมก่อนจึงจะเสด็จไปสอน ในการสอนจึงมีเพียง ๒ วิธีคือสื่อบุคคล และสื่อธรรมชาติๆ สื่อภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สื่อภายนอกคือ รูป เสียง กลิ่น รส และ สัมผัส เป็นต้น สื่อการเรียนการสอนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ เพราะนักเรียนในสมัยปัจจุบันนี้จะเรียนรู้จากสื่อที่มีความหลากหลาย นอกจากนั้นสื่อยังเป็นสิ่งที่จะช่วยให้กิจกรรมการเรียนการสอนน่าสนใจอีกทางหนึ่งด้วย

๒.๖.๓ สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

นักวิชาการได้กล่าวถึงสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน ไว้ดังต่อไปนี้

ภิญโญ สาร ได้กล่าวว่า สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน หมายถึง วัสดุทุกชนิดที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เป็นที่ยอมรับกันในวงการศึกษาว่า สื่ออุปกรณ์การสอนจะช่วยเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ดียิ่งขึ้น เพราะนักเรียนมีโอกาสได้เห็น ได้สัมผัส ได้ยิน ได้จับ ได้คิด ได้พูดอย่างจริงๆ ได้ใช้ด้วยตัวเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เรียกว่าประสบการณ์ตรง ดังนั้นจึงถือเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่สนับสนุนให้ครูผู้สอนจัดประสบการณ์ตรงเหล่านี้ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งอุปกรณ์การสอนได้แบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. วัสดุสายเส้น ได้แก่กระดานดำ แผนที่ แผนภูมิ แผนภาพ ฯลฯ
 ๒. วัสดุมีทรง ได้แก่ วัสดุจำลอง ของตัวอย่าง ของจริง และพิพิธภัณฑ์โรงเรียน ฯลฯ
 ๓. สื่อวัสดุ ได้แก่ ระบบขยายเสียงแผ่นเสียง เครื่องอัดเสียง วิทยุ เป็นต้น
 ๔. ภาพนิ่ง ได้แก่รูปภาพ ภาพเขียน ภาพถ่าย ฟิล์มสคริปท์ คือ ภาพยนตร์นิ่ง ฉายด้วยเครื่องฉายนิ่ง ฉายทีละภาพ
 ๕. กิจกรรม ได้แก่ การแสดงนิทรรศการ การสาธิต การทดลอง และการศึกษานอกสถานที่
 ๖. หนังสือ ได้แก่ หนังสือทุกชนิดเป็นเป็นอุปกรณ์การสอนที่สำคัญมากจะขาดมิได้
- หลักการใช้อุปกรณ์การสอน** การที่จะใช้สื่ออุปกรณ์การสอนให้เกิดประโยชน์มากที่สุดควรปฏิบัติ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. การใช้อุปกรณ์การสอนให้เหมาะกับวิชาที่กำลังสอน ชั้นที่กำลังสอนและคำนึงถึงวัยของนักเรียน

¹⁰⁸ มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัย, พระธรรมปฎิพจน์ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาบัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

๒. ใช้อุปกรณ์การสอนให้ได้ประโยชน์มากที่สุด โดยอธิบายให้นักเรียนได้ทราบก่อนใช้อุปกรณ์การสอน และสรุปหลังจากที่ใช้แล้วเพื่อให้นักเรียนเข้าใจ

๓. ใช้สื่ออุปกรณ์การสอนอย่างประหยัดทั้งแรงงาน เวลาและค่าใช้จ่าย

๔. ก่อนใช้สื่ออุปกรณ์การสอนทุกครั้ง จะต้องทดลองดูก่อนว่าใช้ได้ดี สะดวกพอเหมาะกับเวลาอย่าให้การใช้สื่ออุปกรณ์ต้องติดขัดในระหว่างในระหว่างการใช้¹⁰⁹

พระมหาสุวรณ์ โสภิต ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ สื่ออุปกรณ์การเรียนรู้ว่ามีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้ใน ๓ องค์ประกอบ คือ เนื้อหาสาระ ทักษะการฝึก ปฏิบัติ กาย วาจา ใจ ด้วยเหตุนี้ครูผู้สอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมจึงต้องเป็นผู้จบในระดับนักธรรมชั้นเอกหรือเปรียญธรรม ๓ ประโยค (ป.ธ.๓) ขึ้นไป เพราะจะมีพื้นฐานความรู้ในพระพุทธศาสนาที่สามารถจะเป็นผู้สอนในระดับนักธรรมได้ นอกจากนี้ผู้สอนต้องเพิ่มเติมพื้นฐานความรู้ทางพระพุทธศาสนาของตนเองให้สูงขึ้นด้วย ซึ่งสื่ออุปกรณ์การเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ครูผู้สอนทุกคนจะพิจารณาเลือกสรร จัดหา เพื่อนำมาประกอบการเรียนรู้หรือช่วยให้ผู้เรียนสามารถบรรลุเป้าหมายในการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ครูผู้สอนยังหยิบยกข่าวสารหรือประสบการณ์ในชีวิตประจำวันให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ นั้นมาเป็นประเด็นให้ผู้เรียนวิภาควิจารณ์เพื่อจำแนกแยกแยะสิ่งต่างๆ เพื่อนำไปสู่ความคิดที่ถูกต้องหลักการในการใช้สื่อการเรียนการสอนคณะสงฆ์คำนึงถึงสื่ออุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ สื่ออุปกรณ์ที่ใช้ต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ ตรงกับเนื้อหาที่สอน ดังนั้นสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนที่คณะสงฆ์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม พอสรุปในภาพรวมใหญ่ๆได้แก่ ตำรา และหนังสือเรียน รูปภาพ และแผ่นภาพวันสำคัญ วิดีโอทัศน์พุทธประวัติ สาวก เครื่องฉาย ข้ามศีรษะ สื่อบุคคล(พระสงฆ์) การจัดกิจกรรมต่างๆที่เน้นคุณธรรม เหล่านี้เป็นต้น¹¹⁰

สรุปได้ว่า สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม คือ เครื่องมือเครื่องใช้ตลอดถึงวิธีการต่างๆ ที่ผู้สอนนำไปใช้ประกอบการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถบรรลุความมุ่งหมายของหลักสูตร นับว่ามีความสำคัญต่อการเรียนการสอนอย่างยิ่ง เปรียบดังผู้ช่วยครูและเป็นเครื่องผ่อนแรงของครูได้เป็นอย่างดีเพราะถ้าครูจะใช้คำอธิบายแต่อย่างเดียว โดยไม่มีสื่ออุปกรณ์การสอนให้นักเรียนได้ดู ได้สัมผัสแล้ว การเรียนการสอนก็คงไม่เกิดความเป็นรูปธรรม ดังคำกล่าวที่ว่า “ภาพหนึ่งภาพมีค่ามากกว่าคำพูดพันคำ” หรือสำนวนไทยที่กล่าวไว้ว่า “สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ” ดังนี้ เป็นต้น

¹⁰⁹ ภิญญู สาร, อ่างใน มานพ พลไพรินทร์, หลักการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๘๕-๘๖.

¹¹⁰ สัมภาษณ์ พระมหาสุวรณ์ โสภิต, เจ้าคณะตำบลโพธาราม เขต ๑, ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๕.

๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับด้านสภาพแวดล้อม

จากการประมวลแนวคิด เกี่ยวกับด้านสภาพแวดล้อม มีผู้ใช้คำในภาษาไทยหลายคำ เช่น สิ่งแวดล้อม สภาพแวดล้อม สภาวะแวดล้อม และภาวะแวดล้อม แต่ในที่นี้ ผู้วิจัย จะใช้คำว่า **สภาพแวดล้อม** ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

๒.๗.๑ ความหมายและแนวคิดของสภาพแวดล้อม

นักวิชาการ ได้กล่าวถึง ความหมายและแนวคิดของสภาพแวดล้อมไว้ ดังต่อไปนี้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้กล่าวว่า การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสามารถควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ได้ทั้งการส่งเสริมและบังคับให้คนทำความดีละเว้นความชั่วโรงเรียนจึงต้องจัดการอบรมสั่งสอน จัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม ครูทำตนเป็นต้นแบบ เป็นตัวอย่างที่ดี มีการแนะนำ หรือชักนำให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติในแนวทางและวิธีการที่เหมาะสม โดยผู้บริหารโรงเรียนจะต้องกำกับ ดูแลติดตามอย่างต่อเนื่อง¹¹¹

สมพงษ์ จิตระดับ ได้กล่าวว่า การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนไว้สรุปได้ดังต่อไปนี้

๑) บริเวณโรงเรียนสะอาด มีความร่มรื่น มีไม้ดอกไม้ประดับ โดยแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มรับผิดชอบ ความสะอาดและความสวยงามของโรงเรียน

๒) จัดป้ายนิเทศ เพื่อสนับสนุนการทำความดีของโรงเรียน

๓) ส่งเสริมการสร้างนิสัยในการปกครอง การเคารพกฎเกณฑ์ระเบียบวินัย

๔) การสร้างคำขวัญหรือคำนิยมที่นักเรียนส่วนใหญ่ยอมรับ เพื่อเตือนให้นักเรียนปฏิบัติตนในทางที่ถูก

๕) การสนทนาในชีวิตประจำวันเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในและนอกห้องเรียน

๖) เสนอปัญหาและข้อค้นพบทางจริยธรรมโดยให้นักเรียนค้นคว้าเพิ่มเติมจากที่กำหนดขึ้น

๗) การสวดมนต์ไหว้พระประจำวัน ประจำสัปดาห์

๘) การสร้างห้องจริยธรรม ที่มีพระพุทธรูป ภาพเกี่ยวกับคุณธรรม คติสอนใจ มุมสงบที่นักเรียนใช้สมาธิในการศึกษาจริยธรรม มีหนังสืออ่าน

๙) จัดทำประวัตินักเรียนที่เคยได้การยกย่องในเรื่อง การทำความดีให้เป็นที่เป็นที่เปิดเผย

๑๐) การบันทึกเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน การเปลี่ยนแปลงในแต่ละวัน สัปดาห์หรือเดือน

การจัดสภาพแวดล้อมดังกล่าว จำแนกออกเป็น ๒ ลักษณะ คือสภาพแวดล้อมทางกาย และสภาพแวดล้อมทางจิตใจ

๑. สภาพแวดล้อมทางกาย เป็นสภาพที่นักเรียนรับรู้ด้วยตา มีอิทธิพลต่อลักษณะนิสัยของนักเรียนได้ง่าย ซึ่งได้แก่

๑.๑) อาคารเรียนและบริเวณโรงเรียน ที่สะอาดเป็นระเบียบ

๑.๒) ป้ายแสดงคำขวัญ คำสอน คติพจน์

๑.๓) พระพุทธรูป ภาพพระพุทธรูปประวัติ หรือสัญลักษณ์ของศาสนาอื่น

¹¹¹ ดวงเดือน พันธุมนาวิน, แนวทางแก้ไขปัญหาทางจริยธรรมในสังคมไทย, จริยธรรมกับการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๖.

๑.๔) ป้ายนิเทศ แสดงผลงานของผู้มีจริยธรรมดีเด่น

๑.๕) การจัดนิทรรศการวันสำคัญทางศาสนา

๑.๖) การได้พบเห็นแบบอย่างที่ดีจากครู และบุคลากรอื่นในโรงเรียน

๒. สภาพแวดล้อมทางจิตใจ เป็นสภาพที่มีผลต่อจิตใจของนักเรียนโดยตรงกล่าวคือ นักเรียนจะมีบุคลิกลักษณะหรือเจตคติต่อจริยธรรมอย่างไรมีผลมาจากสภาพแวดล้อมซึ่งส่วนนี้ได้แก่

๒.๑) การจัดห้องจริยธรรมในห้องเรียน

๒.๒) การประกวดห้องเรียนมารยาทดีเด่น

๒.๓) การมีป้ายแสดงรายชื่อและประวัติ นักเรียนที่มีความประพฤติดี

๒.๔) การจัดโครงการสรรหานักเรียนที่มีความประพฤติดี

๒.๕) มีชุมนุมจริยธรรมในโรงเรียน¹¹²

บุญเยี่ยม จิตดอน และราศี ทองสวัสดิ์ ได้กล่าวว่า การจัดสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกห้องเรียนว่า การจัดสภาพแวดล้อมจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ซึ่งชักจูงให้เด็กสนใจและเกิดความกระตือรือร้นอยากเรียนไม่เบื่อหน่าย โดยหลักสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน มีดังต่อไปนี้

ก. สภาพแวดล้อมในห้องเรียน

หลักสำคัญในการจัดต้องคำนึงถึงความปลอดภัย ความสะอาดเป้าหมาย การพัฒนาความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งอาจจัดแบ่งพื้นที่ให้เหมาะสมกับการประกอบกิจกรรมตามหลักสูตร ฯลฯ

ข. สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมภายในอาณาบริเวณรอบๆห้องเรียน จัดรักษาความปลอดภัยในบริเวณโรงเรียนและบริเวณรอบๆนอกโรงเรียน ดูแลรักษาความสะอาด ต้นไม้ให้ความร่มรื่นรอบๆบริเวณโรงเรียน ฯลฯ¹¹³

อรพันธ์ ประสิทธิ์รัตน์ ได้กล่าวว่า สภาพแวดล้อมทางการเรียนหมายถึงสภาวะใดๆที่มีผลการเรียนรู้ของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สภาพแวดล้อมที่เป็นรูปธรรมหรือสภาพแวดล้อมทางกายภาพได้แก่สภาพต่างๆที่มนุษย์ทำขึ้น เช่น อาคาร สถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ วัสดุ อุปกรณ์ หรือ สื่อต่างๆ รวมทั้งสิ่งต่างๆที่อยู่ตามธรรมชาติ อันได้แก่ ต้นไม้ พืช ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ส่วนสภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรมหรือสภาพแวดล้อมทางจิตวิทยา ได้แก่ระบบคุณค่าที่ยึดถือซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรม ของกลุ่มสังคมข่าวสาร ความรู้ ความคิด ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดและเจตคติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นของตัวเองหรือคนอื่นก็ตามนอกจากนี้¹¹⁴ แม็คเวย์ (Mcvey 1989 : 124) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า สภาพแวดล้อมทางการเรียนด้านกายภาพประกอบด้วยแสงสว่าง สี เสียง

¹¹² สมพงษ์ จิตระดับ, การสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

¹¹³ บุญเยี่ยม จิตดอน และราศี ทองสวัสดิ์, การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : ยูไนเต็ด์โปรดักชั่น, ๒๕๒๗), หน้า ๖๖-๖๗.

¹¹⁴ สืบค้นข้อมูลจาก, <http://srithai.hypermart.net/environment.html>, (สืบค้นเมื่อ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๔).

บริเวณที่ว่าง เฟอริเจอร์ และลักษณะของสถานที่ที่ใช้เรียนรู้ส่วนสภาพแวดล้อมที่เป็นนามธรรม หรือสภาพแวดล้อมทางจิตวิทยา

วอลเบอรี่ (Wallbery.1989:533), ได้กล่าวว่า ถ้ามองกันให้แคบลงในระดับห้องเรียน สภาพแวดล้อมทางจิตวิทยา ก็คือบรรยากาศของชั้นเรียน ซึ่งเปรียบเสมือนกลุ่มของสังคมที่มีอิทธิพลต่อสิ่งที่ผู้เรียนเรียนรู้¹¹⁵

ณรงค์ ณ เชียงใหม่ ได้กล่าวว่า สภาพแวดล้อม (Environment) มีรากศัพท์เคมีจากภาษาจากภาษาฝรั่งเศสว่า Environ แปลว่า Around ฉะนั้น Environment จึงหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ล้อมรอบตัวเราทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นสสารพลังงาน ซึ่งอาจได้แก่ธรรมชาติรอบตัวเรา คือ ดิน น้ำ อากาศ ภูเขา ฯลฯ และสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา เช่น ถนน บ้านเรือนที่พักอาศัย โรงงานอุตสาหกรรม และ ประดิษฐกรรมด้านวัตถุ เช่น รถยนต์ เรือยนต์ ผงซักฟอก กระจกพลาสติก เป็นต้น¹¹⁶

เกษม จันทรแก้ว ได้กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมหมายถึง สิ่งต่างๆที่เป็นทั้งสิ่งมีชีวิต ไม่มีชีวิต เห็นได้ด้วยตาเปล่า และไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นอีกทั้งอาจเป็นรูปธรรมและนามธรรม¹¹⁷

บุญเสริม พูลสงวน ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวเรา สิ่งนี้เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติหรือเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตหรือทรัพยากรธรรมชาติก็ได้¹¹⁸

๒.๗.๒ อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางการเรียน

เดวิด (David) ได้กล่าวว่า สภาพแวดล้อมทางการเรียนมีผลกระทบโดยตรง และมีผลสนับสนุนช่วยเหลือผู้เรียน ผลกระทบโดยตรง สภาพแวดล้อมมีผลกระทบโดยตรงต่อการกระทำกิจกรรมของผู้เรียน คือช่วยอำนวยความสะดวกหรือขัดขวางการกระทำของผู้เรียน การจัดเฟอร์นิเจอร์ และเครื่องมือบางอย่างอาจเหมาะสมกับวัยผู้เรียนกลุ่มใหญ่แต่ไม่เหมาะกับกลุ่มเล็ก ผลกระทบด้านสนับสนุนผู้เรียนส่งผลในด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน คือช่วยทำให้ตื่นตัวในการเรียน และสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีที่สอดคล้องตามความแตกต่างของแต่ละบุคคลและลักษณะของกิจกรรม อิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อการเรียนการสอนในชั้นเรียนแบ่งออกได้ดังนี้คือ

อิทธิพลทางด้านเทคโนโลยี (Technological Influences)

ในปัจจุบันอัตราการเพิ่มของประชากร ดูเหมือนจะเป็นปัญหาเกือบทุกเรื่อง แม้แต่ในวงการศึกษา การเพิ่มจำนวนนักเรียนในขณะที่อาคารสถานที่และจำนวนครูเท่าเดิม ก็เป็นภาระยิ่งแก่โรงเรียน จึงทำให้ครูแสวงหาวิธีการที่จะแก้ปัญหาในเรื่องการเรียนการสอน การจัดดำเนินงานในชั้น

¹¹⁵ สืบค้นข้อมูลจาก, <http://srithai.hypermart.net/environment.html>. (เรื่องเดียวกัน)

¹¹⁶ ณรงค์ ณ เชียงใหม่, **มลพิษสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. เอส.พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๒๕), หน้า ๑.

¹¹⁷ เกษม จันทรแก้ว, **วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑.

¹¹⁸ บุญเสริม พูลสงวน, **ความรู้พื้นฐานทางสิ่งแวดล้อม**, ในวิทยาการสิ่งแวดล้อมสำหรับโรงเรียนและชุมชน, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๕.

เรียน โดยนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้ อิทธิพลของเทคโนโลยีบางประการ จะแผ่ครอบคลุมยากที่ครูจะรู้สึกได้ อิทธิพลเหล่านี้ทำให้ครู สังเกตเจตคติ ความรู้สึกนึกคิดและใช้เป็นแนวทางในการจัดชั้นเรียน ในช่วง ๒ ศตวรรษที่ผ่านมา ความเคลื่อนไหวทางด้านเทคโนโลยีกำลังเฟื่องฟูมากคนส่วนใหญ่ พยายามที่จะดำเนินชีวิตและมีความคิดเทคโนโลยี จะช่วยให้การดำเนินการใหญ่ดีขึ้นโดยเฉพาะ ทางด้านอุตสาหกรรม ส่วนในด้านครูนั้น เริ่มมองเห็นว่าการศึกษามีผลผลิตออกมาชัดเจน การเรียน การสอนจึงเพียงแค่ให้นักเรียนเลื่อนขั้นเท่านั้น แต่ที่จริงการเรียนการสอนในชั้นเรียนมีความหมาย มากกว่าการเลื่อนขั้น หรือสอบได้ ดังนั้นนักการศึกษาจึงมองไปว่าปัญหานี้จำเป็นต้องแก้ไข โดยการนำ เทคโนโลยีเข้ามาใช้ในหลายๆรูปแบบ

รูปแบบแรก ได้แก่ วิธีการเยียวยา (Medical Model) คือเป็นการเน้นที่การวินิจฉัยปัญหา ดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาและประเมินผลที่ได้ วิธีนี้ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา จะพยายามช่วยครูที่มี ปัญหาในเรื่องการเรียนการสอน วิธีนี้ไม่ค่อยได้ผลนัก เพราะการที่จะเทียบโรงเรียนให้เหมือนกับ โรงพยาบาลนั้นเป็นไปได้ยากอีกประการหนึ่ง การฝึกหัดครูได้มองได้พยายามมองปัญหาต่างๆนั้นเป็น เองยากอีกเช่นกัน

รูปแบบที่สอง คือ การใช้ยุทธวิธีที่อาศัยการวิจัยอย่างมีระบบ เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับปัญหา ทางด้านพฤติกรรมของนักเรียน วิธีการนี้เป็นผลมาจากการศึกษาค้นคว้าของนักจิตวิทยานักสังคม วิทยาและนักจิตวิเคราะห์ซึ่งเพ่งความสนใจไปที่พฤติกรรม ครูจะได้รับการฝึกฝนอบรมให้รู้จักการใช้ การเสริมแรงและการดำเนินการตามกรณี พฤติกรรมที่เหมาะสมของนักเรียนจะต้องได้รับการเสริม ใน ขณะเดียวกันพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาจะถูกกระตุ้นให้ปรับปรุงโดยวิธีการที่ใช้เครื่องเสริมแรง เช่นเดียวกัน ในรูปแบบนี้พบว่านักเรียนได้มีการเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่น่าพอใจและลดปัญหาใน ห้องเรียน

รูปแบบที่สาม ได้แก่ การใช้เครื่องมือเพื่อประหยัดเวลาและแรงงานตัวอย่างที่เห็นได้ชัดได้แก่ คอมพิวเตอร์และโทรทัศน์ การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอน ช่วยให้การเรียนเป็นรายบุคคล บรรลุวัตถุประสงค์ยิ่งขึ้น การเรียนเป็นรายบุคคล หรือการเรียนด้วยตนเอง จะลดความคับข้องใจของ ผู้เรียนในเรื่องเวลาในการเรียน หรือการแข่งขันกับผู้อื่น ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามความสามารถของ ตนเอง ในขณะเดียวกันครูก็จะมีเวลามากพอที่จะให้ความสนใจ และเอาใจใส่นักเรียนแต่ละคน มากขึ้น นอกจากนี้คอมพิวเตอร์ยังช่วยในการคิดคะแนน การเก็บ ระเบียบต่างๆตลอดจนการให้ คะแนนด้วยซึ่งก็จะช่วยลดภาระของครูในด้านธุรการอย่างไรก็ตามเนื่องจากคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือ ที่มีราคาแพง ดังนั้นจึงต้องมีมาตรการในการรักษาความปลอดภัยที่เข้มแข็งด้วย สำหรับโทรทัศน์นั้น สามารถนำมาใช้ในห้องเรียนได้ แม้ว่าจะอยู่ห่างไกลแค่ไหนนักเรียนจากจุดต่างๆทั่วประเทศสามารถ เรียนกับโทรทัศน์ที่มาจากแหล่งเดียวกันได้ นอกจากนี้ยังมีการใช้สื่อการสอนอื่นๆมากขึ้น

รูปแบบสุดท้าย ได้แก่ การเปลี่ยนสภาพแวดล้อมทางการเรียนด้านกายภาพ ทั้งสถาปนิก และ ผู้ออกแบบห้องเรียนและโรงเรียน ได้ให้ความสนใจและปรับปรุงแบบอาคารสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สอนและผู้เรียนในอันที่จะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สะดวกและรวดเร็ว นอกจากนี้ ยังได้พยายามออกแบบให้นักเรียนมีความสบายใจ มีบรรยากาศที่เอื้อแก่การศึกษาหาความรู้ การสร้าง ห้องเรียนเอนกประสงค์ที่สามารถปรับเปลี่ยน เพื่อใช้ในการเรียนที่เป็นกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อยได้

สะดวก ออกแบบทางเดิน ทางติดต่อระหว่างห้องเรียน ให้มีการเคลื่อนย้ายสถานที่เรียนให้คล่องแคล่ว และรวดเร็ว

๒.๗.๓ การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน แบ่งได้เป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ
๒. สภาพแวดล้อมทางด้านจิตภาพ
๓. สภาพแวดล้อมทางด้านสังคม

๑) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เป็นสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคารสถาน โต๊ะ เก้าอี้ สื่อ อุปกรณ์การสอนต่างๆรวมทั้งสิ่งต่างๆที่อยู่ตามธรรมชาติได้แก่ต้นไม้ พืช ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ เป็นต้น สภาพแวดล้อมทางการเรียนด้านกายภาพจะส่งผลต่อการเรียนการสอน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนแบ่งออกเป็นสภาพแวดล้อมในห้องเรียนและสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน

๑.๑) สภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ประกอบด้วยห้องเรียนและอุปกรณ์การเรียนต่างๆ แสงสว่าง สี เสียง อุณหภูมิเหล่านี้เป็นต้น

๑.๑.๑) ห้องเรียนและอุปกรณ์การเรียน ได้แก่ ห้อง พื้นห้อง ผนัง ประตู หน้าต่าง ขนาดและพื้นที่ว่างภายในห้องเรียน โต๊ะ เก้าอี้ กระดานดำ อุปกรณ์ตกแต่งห้องเรียน เช่น แจกัน ดอกไม้และภาพวาดเป็นต้น

๑.๑.๒) แสงสว่าง ได้แก่ แสงจากธรรมชาติจากดวงอาทิตย์ และแสงประดิษฐ์ซึ่งเป็นแสงจากหลอดไฟประดิษฐ์

๑.๑.๓) เสียง ได้แก่ เสียงบรรยายของผู้สอน เสียงการสนทนาระหว่างผู้เรียนและผู้สอนหรือผู้เรียนกับผู้เรียน เสียงจากเครื่องขยายเสียง เหล่านี้จะต้องมีระดับความดังเป็นปกติ

๑.๑.๔) อุณหภูมิ ได้แก่ ระดับความชื้นของอากาศ การถ่ายเทของอากาศการระบายอากาศโดยธรรมชาติและการระบายอากาศจากอุปกรณ์อำนวยความสะดวกได้แก่ พัดลม เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น

๑.๒) สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน ได้แก่ แหล่งความรู้ต่างๆ เช่น แหล่งวิทยบริการ ห้องปฏิบัติการ ห้องทดลอง โรงฝึกงานห้องสมุด ศูนย์วัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการเรียน และการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจากห้องเรียน

๒) สภาพแวดล้อมทางด้านจิตภาพ ได้แก่สภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อ ความรู้สึกจิตใจ เจตคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอน แบ่งออกเป็นองค์ประกอบใหญ่ๆ ๒ องค์ประกอบ คือ

๒.๑) องค์ประกอบด้านนักเรียน

๒.๑.๑) บุคลิกภาพและพฤติกรรมของนักเรียน จะมีความสัมพันธ์และอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน บุคลิกภาพ และพฤติกรรมของนักเรียนที่สำคัญ ได้แก่ การร่วมกิจกรรม การเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ การสมาคมภายในกลุ่ม ความมีระเบียบในการทำงาน ความเป็นประชาธิปไตย เป็นต้น

๒.๑.๒) ระดับสติปัญญา ระดับสติปัญญาของนักเรียนมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพล ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรเลือกเนื้อหาสติปัญญาให้เหมาะสมกับระดับสติปัญญาของนักเรียนด้วย

๒.๑.๓) สถานภาพทางครอบครัวจากงานวิจัยพบว่า พื้นฐานทางครอบครัวจะส่งผล สัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่าอาชีพและรายได้ของบิดามีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอีกทั้ง การเอาใจใส่ของผู้ปกครองจะส่งผลทางตรงกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนั้นการจัดการศึกษาก็ควร คำนึงถึงสิ่งนี้ด้วย หากพบว่านักเรียนมาจากสภาพครอบครัวอย่างไรแล้ว ก็จะได้จัดสภาพทางการเรียน ให้เหมาะสม เช่น การจัดทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่มีสภาพครอบครัวที่ยากจนเพื่อที่นักเรียนจะได้มี กำลังใจที่จะศึกษาเล่าเรียนมากยิ่งขึ้น

๒.๒) องค์ประกอบด้านผู้สอน

๒.๒.๑) บุคลิกภาพและพฤติกรรมของครูผู้สอนมีความสัมพันธ์ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนของนักเรียน จากงานวิจัยพบว่าบุคลิกภาพและพฤติกรรมของครูที่นักเรียนต้องการได้แก่ อารมณ์ดี ร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่ดูด่านักเรียนโดยไม่มีเหตุผล พูดจาไพเราะอ่อนหวานไม่หยาบคาย ไม่ดื่มสุรายาเสพติด และเล่นการพนัน

๒.๒.๒) ความรู้และประสบการณ์ มีความสัมพันธ์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งนี้ จากงานวิจัย พบว่าวุฒิครูมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กล่าวคือ นักเรียนที่เรียนกับครูที่ มีวุฒิสูง จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนกับครูที่มีวุฒิต่ำ ทั้งนี้ครู ผู้มีวุฒิสูงกว่าย่อมจะผ่านกระบวนการและเทคนิควิธีการสอนและวิชาการมากกว่าครูที่มีวุฒิต่ำและยัง ถ้าหากได้สอนตรงหรือสอดคล้องกับสาขาที่ได้เรียนมาแล้วจะทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

๒.๒.๓) เทคนิคการสอน การสอนของครูเริ่มตั้งแต่การวางแผนการสอน การ ดำเนินการสอนและการประเมินผล จากงานวิจัยพบว่า การวางแผนการสอนเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผล สัมฤทธิ์ทางการเรียน หากครูผู้สอนมีการวางแผนการสอนที่ดี จะทำให้การสอนดำเนินไปอย่างมี ประสิทธิภาพ และทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น

๓) สภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่สภาพแวดล้อมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับนักเรียนด้วยกัน นักเรียนกับครูผู้สอนรวมถึง กฎระเบียบ และ ข้อบังคับต่างๆของโรงเรียน องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมทางสังคม เช่น

๓.๑) การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน จากงานวิจัย พบว่าบรรยากาศในชั้นเรียนมี ความสัมพันธ์ในทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

๓.๒) การสร้างแรงจูงใจ หากนักเรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเรียน จะทำให้ผลการเรียนดีขึ้น แรงจูงใจจะมีทั้งภายนอกและภายในสำหรับแรงจูงใจภายนอกนั้นผู้สอนสามารถกระตุ้นเพื่อให้ นักเรียนสามารถแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ต้องการได้

๓.๓) ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ความสำเร็จด้านวิชาการและพฤติกรรมของ นักเรียนมีผลมาจากความสัมพันธ์ที่มีระหว่างครูกับนักเรียน กล่าวคือคุณภาพของความสัมพันธ์และ การให้ความสนับสนุนร่วมมือกันส่วนบุคคลในชั้นเรียนมีผลต่อระดับความต้องการของนักเรียนแต่ละ

คน เนื่องจากสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ และความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และมีผลโดยตรงต่อความสำเร็จในการทำกิจกรรมด้านการเรียน¹¹⁹

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของสถานที่ในการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ทั้งภายในและภายนอก **สรุปได้ว่า** สภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอน จะมีผลต่อการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนส่งผลถึงผลสัมฤทธิ์ด้านการเรียนของนักเรียนเป็นอย่างมาก ในการจัดการเรียนการสอนจึงต้องตระหนักถึงการ จัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนต่างๆ ดังที่กล่าวมาอย่างรอบคอบและจริงจังจึงจะบังเกิดผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างแท้จริง จากอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางการเรียนดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าสภาพแวดล้อม ทางการเรียนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมภายนอกโรงเรียน ที่มีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียนหรือสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนและที่ใกล้ชิดตัวผู้เรียนมากก็คือสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียนยังมีผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนมาก

ดังนั้น สภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอนจึงเป็นสิ่งที่ควรให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ไม่ควรเพิกเฉยเลย เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของผู้เรียนแต่ละคน แต่โดยในสภาพความเป็นจริงนั้นเป็นที่สังเกตว่าสภาพแวดล้อมทางการเรียนต่างๆดังกล่าว ไม่ค่อยได้รับความเอาใจใส่เท่าใดนัก ส่วนใหญ่จะมองข้ามไปจนเกิดผลเสียต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนั้นถ้าครู หรือผู้บริหารที่เป็นพระสังฆาธิการระดับต่างๆ ต้องตระหนักถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอน ทำความเข้าใจและจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอนให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนของผู้เรียน ก็จะช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้ของผู้เรียนดียิ่งขึ้น¹²⁰

๒.๘ การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ตามพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร มีการยกเว้นสามเณรผู้รู้ธรรมไม่ต้องเข้าเกณฑ์ทหารกองประจำการ ทางมหาเถรสมาคมจึงได้กำหนดองค์ของสามเณรผู้รู้ธรรมขึ้น และจัดการสอบไล่เพื่อให้สามเณรที่กำลังเรียนบาลีไม่ต้องสีกไปเป็นทหารเกณฑ์ จึงเป็นต้นกำเนิดของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงรจนาหนังสือนวโกวาทขึ้น เพื่อทรงสอนพระภิกษุใหม่ผู้บวชชั่วคราวในระหว่างเข้าพรรษา เป็นเวลา ๓ เดือน และเพื่อให้ได้ประโยชน์ทั่วไปจึงได้ให้ใช้หนังสือนวโกวาทเป็นแบบเรียน สำหรับนักธรรมชั้นตรี ทรงรจนา ธรรมวิภาคปริจเฉทที่ ๒ เป็นแบบเรียนสำหรับนักธรรมชั้นโท ทรงรจนาวินัยมุขกับพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ เป็นแบบเรียนของนักธรรมชั้นเอกรวมทั้งได้ให้มีการแต่งเรียงความแก่กระทุ้ธรรม เพื่อให้ นักเรียนได้รู้จักแต่งเทศน์และแสดงธรรมเป็น ในขั้นต่อมาเมื่อคฤหัสถ์มีความประสงค์จะเรียนและสอบความรู้นักธรรม ทางคณะสงฆ์ก็จัดให้มีการสอบธรรม สำหรับคฤหัสถ์เรียกว่าธรรมศึกษา แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก ในส่วนของพระภิกษุ

¹¹⁹ อรพันธ์ ประสิทธิ์รัตน์, อ้างใน ไพฑูรย์ ศรีฟ้า, (Online). Available URL : [www. http://srithai.hypermart.net/environment.html](http://srithai.hypermart.net/environment.html).

¹²⁰ สืบค้นข้อมูลจาก, <http://srithai.hypermart.net/environment.html>, อ้างอิง : ไพฑูรย์ ศรีฟ้า. [Online]. Available URL: (สืบค้นเมื่อ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๔).

สามเณรเรียกว่านักธรรม เรียกว่า นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก นักธรรมชั้นตรี จัดเป็นนวกภูมิเป็นบุพภาคของการเรียนบาลีประโยค ๓ นักธรรมชั้นโทจัดเป็นมัชฌิมภูมิ เป็นบุพภาคของการศึกษาบาลีในชั้นประโยค ๔ ถึงประโยค ๖ นักธรรมชั้นเอกจัดเป็นเถรภูมิ เป็นบุพภาคของการศึกษาบาลีประโยค ๗ ถึงประโยค ๘ และเปลี่ยนมาใช้ชื่อว่า “เปรียญธรรม” ซึ่งได้เรียกชื่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

สำนักเรียนหรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้จัดการศึกษาตามโครงสร้างของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมให้แก่พระภิกษุสามเณรในพื้นที่คณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในสำนักเรียนหรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม โดยเป็นการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดย ก.พ.เทียบวิทยฐานะนักธรรมชั้นตรีให้เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนต้น ซึ่งหลักสูตรนักธรรมที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน คือ กำหนดให้พระภิกษุและสามเณรได้ศึกษาวิชาต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม คือ การหัดอธิบายธรรมให้ผู้อื่นเข้าใจอย่างมีที่มาที่ไป

๒) วิชาธรรมวิภาค คือ คำสอนในพระพุทธศาสนา

๓) วิชาพุทธประวัติ คือ ประวัติ หรือความเป็นมาในพระพุทธศาสนา

๔) วิชาวินัยบัญญัติ คือ สิกขาบท ที่พระภิกษุ และสามเณรต้องศึกษาและนำมาปฏิบัติ

ซึ่งวิชาที่ดำเนินการสอนทั้ง ๔ วิชา อันเป็นการฝึกเทศนา เพื่อใช้ในการสั่งสอนผู้อื่นต่อไป และการฝึกหัดแปลธรรมบท เพื่อให้สามารถอ่านแปลภาษาบาลีได้ ตามสมควรแก่ภูมิชั้นของตนเอง ทั้งนี้ การจัดการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ จังหวัดราชบุรี ยังคงมุ่งที่จะตอบสนองตามวัตถุประสงค์ของโครงสร้างการจัดการศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม กล่าวคือ เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรมีความรู้ในพระพุทธศาสนาทั้งในด้านคำสอน ประวัติความเป็นมา และสิกขาบทที่ต้องปฏิบัติตามตลอดจนสามารถอธิบายสั่งสอนผู้อื่นในเรื่องพระพุทธศาสนาได้ตามควรแก่ภูมิชั้นของตนเป็นสำคัญ และจากประกาศคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี เรื่องกำหนดวิธีบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔ ซึ่งคณะสงฆ์ได้ดำเนินการปรับปรุงวิธีบริหารการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ของสำนักเรียนคณะจังหวัดราชบุรี ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๔ ให้มีประสิทธิภาพอันก่อให้เกิดประสิทธิผลแก่ทุกฝ่าย เป็นการพัฒนาพระสงฆ์สามเณร ครูสอน และพระภิกษุสามเณร นักเรียน ให้มีความพร้อมสมแก่ตำแหน่งหน้าที่และภาวะจึงได้กำหนดการจัดการเรียนการสอนในแต่ละสำนักเรียนหรือโรงเรียน ตลอดจนกำหนดหน้าที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑) ผู้ที่รับผิดชอบนักธรรมชั้นตรี คือ เจ้าคณะตำบลนั้นๆและเจ้าอาวาส (เจ้าสำนัก) ของวัดที่จัดการเรียนการสอน นักธรรมชั้นโท คือ เจ้าคณะอำเภอและเจ้าอาวาส (เจ้าสำนัก) ที่จัดการเรียนการสอน นักธรรมชั้นเอก คือ เจ้าคณะจังหวัดและเจ้าอาวาส (เจ้าสำนัก) ของวัดที่จัดการเรียนการสอน มีหน้าที่ควบคุมดูแลให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยตลอดเวลา และคอยอำนวยความสะดวกให้แก่พระภิกษุสามเณร นักเรียน ครูสอน อาจารย์ผู้ปกครอง ผู้ช่วยอาจารย์ ผู้ปกครองและผู้ตรวจการตามสมควรแก่หน้าที่

๒) ผู้กำกับดูแล คือ อาจารย์ผู้ปกครองพร้อมผู้ช่วย มีหน้าที่ไปประจำสถานที่จัดการเรียนการสอนทุกวัน คอยกำกับดูแลพระภิกษุสามเณร นักเรียน หากรูปใดไม่เข้าห้องเรียนให้สอบถามเจ้าอาวาส

พร้อมทั้งกำชับให้ส่งผู้อยู่ในปกครองไปเรียนทุกวัน หากครูสอนไม่ไปทำการสอนด้วยเหตุใดก็ตาม ให้ผู้กำกับดูแลพร้อมทั้งผู้ช่วยเข้าทำการสอนทันที แล้วรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้จังหวัดทราบโดยเสนอผ่านผู้ตรวจการ

๓) ผู้ที่เป็นครูสอน มีหน้าที่สอนตามวิชาการที่ได้รับมอบหมาย หากพระภิกษุสามเณรรูปใดไม่เข้าห้องเรียนต้องแจ้งให้อาจารย์ผู้ปกครองหรือผู้ช่วยทราบโดยเสนอผ่านผู้ตรวจการ

๔) ผู้ที่เป็นผู้ตรวจการ มีหน้าที่ออกตรวจตามสถานที่จัดการเรียนการสอนที่ได้รับมอบหมาย หากพบปัญหา และอุปสรรคเกี่ยวกับสถานที่และบุคคลอื่นอาจจะทำให้การเรียนการสอนไม่เรียบร้อยเสียหาย ให้รีบดำเนินการแก้ไขทันทีและรายงานให้จังหวัดทราบทุกระยะ

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรีเป็นการจัดการเรียนการสอนให้แก่พระภิกษุสามเณรที่จะทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ผูกพัน จนกระทั่งเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ โดยคณะสงฆ์จะยึดหลักวิธีการสอนแบบผสมผสานทั้งประยุกต์ใช้ศาสตร์ทางโลก และศาสตร์ทางธรรม และดำเนินตามแนวทางพระพุทธวิธีในการสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งสามารถสรุปการจัดการเรียนการสอนในภาพรวมกว้างๆได้ ดังต่อไปนี้

๑) การสอนแบบ **บรรยาย** ผู้สอนบอกเล่า อธิบาย ถ่ายทอดจากเนื้อหาของหลักสูตรที่สอน เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถของผู้สอนของแต่ละคน บางครั้งใช้ร่วมกับวิธีการสอนอื่นๆ เช่น วิธีการสอนแบบอภิปราย วิธีการสอนแบบอุปมาอุปไมย วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา เป็นต้นเพื่อดึงความสนใจผู้เรียน ผู้สอนจะอธิบายเพิ่มเติมหรือสรุปบทเรียนจากสิ่งที่ได้ศึกษามาแล้ว ก่อนลงมือปฏิบัติกิจกรรมอื่นๆต่อไป

๒) การสอนแบบ **อภิปราย** เป็นการพูดสนทนาแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สอนและนักเรียนในประเด็นหรือหัวข้อที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เพื่อพิจารณาคำตอบ แนวทาง ข้อสรุป หรือการแก้ไขปัญหาร่วมกันในประเด็นที่กำหนดให้ แล้วให้ผลสรุปของกลุ่มออกมา ซึ่งจะเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งหมายให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมกันอย่างอิสระ ฝึกกระบวนการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ ซึ่งจะทำให้พิจารณาผู้เรียนได้ ๓ ด้าน คือ พุทธิวิสัย และทักษะพิสัย

๓) การสอนแบบ **อุปมาอุปไมย** ผู้สอนจะบรรยาย อธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยาก เปรียบเทียบกับสิ่งที่นักเรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ ในการเปรียบเทียบกับอุปมา อุปไมย จะเลือกตัวอย่างชัดเจนตรงกับเนื้อหาและตรงกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนในเรื่องนั้นๆมากที่สุด

๔) การสอนแบบ **ปจฉาวิสัชนา** ใช้การถาม-ตอบระหว่างผู้สอนกับนักเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบหรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบเพราะในการถาม-ตอบนี้ ผู้สอนไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นและส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบ ทำให้นักเรียนเกิดปัญญาคิดเป็นทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

๕) การสอนแบบ **ธรรมสากัจฉา** ผู้สอนจะเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติศีล หรือการขาดหลักธรรม ให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรม โดยมีลักษณะการสนทนา เช่น อภิปรายตามหัวข้อธรรมในหมู่นักเรียน จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ มีการซักถามกันระหว่างนักเรียนกับครูสอน หรือนักเรียนและครูผู้สอนผลัดกันถาม-ตอบจนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้เป็นต้น

นอกจากการใช้การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญแล้วคณะสงฆ์ยังมุ่งให้นักเรียนสามารถสร้างความรู้สึกรู้ได้ด้วยตนเอง โดยมีกระบวนการที่สำคัญ คือ กระบวนการคิดวิเคราะห์และกระบวนการกลุ่ม กล่าวคือ ให้ผู้เรียนแต่ละคนสนับสนุนช่วยเหลือกันโดยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในหลักธรรมคำสอนระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เป็นต้น จนบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ ซึ่งกิจกรรมต่างๆมีผลต่อผู้เรียน คือผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียน มีทักษะการทำงานร่วมกันและรู้จักตนและรู้จักคุณค่าของพระพุทธศาสนา¹²¹

สรุปได้ว่า เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ได้ดำเนินการไปในทิศทางและแนวทางเดียวกันทั่วประเทศไทย การสอบธรรมสนามหลวงจึงเป็นมาตรฐานกลางที่จะวัดผลการเรียนการสอน ผลการสอบธรรมสนามหลวง จึงเป็นข้อบ่งชี้ถึงคุณภาพและประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในแต่ละสำนักเรียนหรือโรงเรียนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะโรงเรียนหรือสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนภายใต้หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของแม่กองธรรมสนามหลวงโดยเคร่งครัดมาตลอด

๒.๙ ลักษณะของอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

วัดในอำเภอโพธารามจำแนกตามเขตตำบล อำเภอโพธารามนั้น ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดราชบุรี ๒๕ กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร ๘๘ กิโลเมตร มีทางหลวงแผ่นดินสาย ๔ (เพชรเกษม) ผ่าน ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ ๒๕ นาที สำหรับการเดินทางจากตัวอำเภอโพธารามถึงจังหวัดราชบุรี มีรถโดยสาร และรถยนต์สายใต้ผ่าน อำเภอโพธารามมีพื้นที่ ๔๑๗,๐๐๙ ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดข้างเคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี และอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี

สำหรับพื้นที่อำเภอโพธารามจะมีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองจะเป็นพื้นที่ราบลุ่มทั้งหมด ได้แก่ ตำบลบ้านสิงห์ ตำบลดอนทราย ตำบลเจ็ดเสมียน ตำบลคลองข่อย ตำบลคลองตาต ตำบลบ้านฆ้อง ตำบลบ้านเลื่อ ตำบลดอนกระเบื้อง และตำบลหนองโพ

ส่วนทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำแม่กลอง พื้นที่ราบลุ่มจะอยู่เรียบริมน้ำ ได้แก่ตำบลสร้อยฟ้า ตำบลท่าชุมพลตำบลชำระ และตำบลบางโตนด บริเวณเขตพื้นที่ราบลุ่มในเขตตำบลต่างๆที่กล่าวมานี้ จะเป็นเขตพื้นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำอุปโภคบริโภค และน้ำเพื่อการเกษตร ตลอดจนจึงมีความเจริญทางการคมนาคม การสาธารณสุขปลอดภัยค่อนข้างสมบูรณ์ ประชากรจึงเข้าไปอยู่อาศัยหนาแน่น¹²² ในเขตพื้นที่ต่างๆของอำเภอโพธารามจะมีประชากรไทยเชื้อสายจีน มอญ ลาว และญวน ต่างเชื้อชาติและ

¹²¹ สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, เอกสารประกอบการประชุมพระสังฆาธิการ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๔, (ราชบุรี : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดราชบุรี, ๒๕๕๔), หน้า ๙/๕. (เอกสารเย็บเล่ม)

¹²² นิวัฒน์ ฉิมพาลี, ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์นพรัตน์ตั้ง เซ็นเตอร์, ๒๕๓๖), หน้า ๒๐๑-๒๐๒.

วัฒนธรรมประเพณี แต่ประชาชนส่วนมากก็นับถือพระพุทธศาสนา จึงอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุขมาโดยตลอด ก็เพราะมีพระพุทธศาสนาเป็นที่รวมใจของทุกๆ คน

วัดในอำเภอโพธารามมี มหานิกาย ๖๗ วัด ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ทั้ง ๑๓ ตำบลของอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ดังแสดงใน

ตารางที่ ๒.๕ แสดงรายชื่อวัดในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

ที่	เขตปกครองตำบล/เจ้าคณะ	ที่	วัดในเขตปกครอง	รายนามเจ้าอาวาส	จำนวน พระภิกษุ
๑	ตำบลโพธาราม เขต ๑ พระมหาสุวรรณ โสภิตโต วัดโพธิ์โพโรจน์	๑	โพธาราม	พระครูโพธิวราร	๑๗
		๒	โพธิ์โพโรจน์	พระครูสมุห์สังวาลย์	๑๑
		๓	โชค	พระครูกันตชัยธรรม	๑๐
		๔	จอมปราสาท	พระอธิการนิพล	๑๔
		๕	กลาง	พระครูสังฆรักษ์สุเทพ	๖
		๖	วิหารสูง	พระครูปลัดยอด	๗
๒	ตำบลโพธาราม เขต ๒ พระครูโพธิวราร วัดโพธาราม	๑	ไทรอารีรักษ์	พระครูไกรสรวรคุณ	๑๘
		๒	คงคาราม	พระครูสันตยาภิรัต	๑๔
		๓	ป่าไผ่	พระสมุห์ทวีป กิตติสารโ	๑๓
		๔	บ้านหม้อ	พระครูสุภัทรากร	๑๒
		๕	ดอนกระเบื้อง	พระมหาเสรี คุณวโร	๑๐
๓	ตำบลโพธาราม เขต ๓ พระครูคุณสารานุกุล วัดโบสถ์	๑	เจ็ดเสมียน	พระครูสุวรรณพิศาล	๑๘
		๒	มณีโชติ	พระครูประโชติธรรมภิรัต	๑๑
		๓	สนามชัย	พระสมุห์หยุด คุณวโร	๑๐
		๔	ใหม่ขำนาญ	พระอธิการบุญเหลือ	๑๐
		๕	ตึกท้าวราษฎร์	พระอธิการยงยุทธ	๑๐
๔	ตำบลบ้านสิงห์ เขต ๑ พระครูโสภณกิตติคุณ วัดบ้านซ้อง	๑	บ้านซ้อง	พระครูโสภณกิตติคุณ	๑๓
		๒	หนองอ้อ	พระครูสุนทรพิพิธการ	๖
		๓	บางกะโด	พระครูวิชัยพัฒนาภรณ์	๑๒
		๔	บ้านสิงห์	พระครูสุภัทรรกิจโสภณ	๒๔
		๕	บ่อมะกรูด	พระครูวิสุทธิวีรธรรม	๘
		๖	ดียบอน	พระอธิการวิรัช วิรโช	๙
๕	ตำบลบ้านสิงห์ เขต ๒ พระครูสุนทรพิพิธการ วัดหนองอ้อ	๑	กำแพงเหนือ	พระครูสันติภิธรรม	๒๔
		๒	กำแพงใต้	พระอธิการวิโรจน์ คุณวโร	๒๙
		๓	ดอนทราย	พระครูวิมลปัญญาคุณ	๖
		๔	บางลาน	พระครูสารธรรมประสิทธิ์	๑๒
		๕	ท่ามะขาม	พระครูสุธรรมวิชัย	๒๓

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

ที่	เขตปกครองตำบล/เจ้าคณะ	ที่	วัดในเขตปกครอง	รายนามเจ้าอาวาส	จำนวน พระภิกษุ
๖	ตำบลบ้านเลือก-หนองโพ พระครูสาธกธรรมกิจ วัดบ้านเลือก	๑	บ้านเลือก	พระครูสาธกธรรมกิจ	๑๐
		๒	โบสถ์	พระครูโพธารามพิทักษ์	๑๙
		๓	พระศรีอารย	พระครูวิทิศพัฒนโสภณ	๑๗
		๔	หุบมะกล่ำ	พระอธิการมานัส	๗
		๕	หนองรี	พระครูสารกิจสุนทร	๑๒
		๖	หนองโพ	พระมหาสมคิด	๒๗
๗	ตำบลสร้อยฟ้า-ชำแระ พระครูวิสุทธาธิคุณ วัดหนองกลางดง	๑	หนองกลางดง	พระครูวิสุทธาธิคุณ	๑๕
		๒	ขนอน	พระครูพิทักษ์ศิลปาคม	๑๓
		๓	ม่วง	พระครูพัฒนวิหาธรรม	๑๓
		๔	เกาะ	พระอธิการสุรินทร์	๖
		๕	สร้อยฟ้า	พระครูวีรธรรมากร	๑๓
๘	ตำบลท่าชุมพล-บางโตนด พระครูพิทักษ์บุญวิมล วัดสมณะ	๑	สมณะ	พระครูพิทักษ์บุญวิมล	๑๐
		๒	ท่าหลวงพล	พระครูสถิตธรรมวัฒน์	๓๙
		๓	บางโตนด	พระอธิการสุชิน สุธมโม	๑๘
		๔	เฉลิมอาสน์	พระครูโชติสุวรรณคุณ	๑๔
		๕	ศรีประชุมชน	พระอธิการถวิล ถาวโร	๑๒
๙	ตำบลเตาปูน พระครูวิสุทธานันทคุณ วัดเขาช่องพราน	๑	เขาช่องพราน	พระครูวิสุทธานันทคุณ	๑๙
		๒	โคกทอง	พระครูสมุทรทองใบ	๑๓
		๓	เขาตินสวรณคีรี	พระครูใบฎีกาชัยวุฒิ	๕
		๔	เขาค้าง	พระครูจิรธรรมพิพัฒน์	๑๒
		๕	ชัยรัตน์	พระอธิการประพัฒน์	๗
		๖	นครทิพย์	พระอธิการปัญญา	๓
๑๐	ตำบลธรรมเสน-นางแก้ว พระครูรัตนคุณาทร วัดแก้วฟ้า	๑	แก้วฟ้า	พระครูรัตนคุณาทร	๑๘
		๒	ถ้ำสาริกา	พระอธิการเจด็จ	๗
		๓	เนินม่วง	พระอธิการมานพ	๖
		๔	ศรีมฤคทายวัน	พระปลัดสุมิตร สมจิตโต	๙
		๕	นางแก้ว	พระครูสุวรรณรัตนคุณ	๕
๑๑	ตำบลเขาชะงุ้ม พระครูสังฆรักษ์สุชิน วัดเขาส้ม	๑	เขาส้ม	พระครูสังฆรักษ์สุชิน	๑๕
		๒	เขาพระ	พระครูวรวิสุทธิวัตร	๑๓
		๓	เขาชะงุ้ม	พระครูไพศาลพัฒนโกศล	๑๕
		๔	เขาราบ	พระอธิการยันต์ อธิมุตโต	๙
		๕	หนองมะค่า	พระเปี่ยม ฉนทกาโม	๑๑

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

ที่	เขตปกครองตำบล/เจ้าคณะ	ที่	วัดในเขตปกครอง	รายนามเจ้าอาวาส	จำนวน พระภิกษุ
๑๒	ตำบลเขาชะงุ้ม-นางแก้ว พระครูวรวิสุทธีวัตร วัดเขาพระ	๑	เขาแหลม	พระครูพลธรรมาภีรต์	๖
		๒	เขาเขียว	พระน่วม ตปสมปนโน	๗
		๓	พลึง	พระอธิการศุภกร สุภกิจโจ	๘
		๔	เขาสะแก	พระอธิการชูชีพ อภสสโร	๙
		๕	ถ้ำน้ำ	พระครูใบฎีกาเงิน ขนดีโก	๕
๑๓	ตำบลเขาชะงุ้ม- หนองกวาง เจ้าอธิการสถิตย์ อนาวีโล วัดหนองไยบัว	๑	หนองไยบัว	เจ้าอธิการสถิตย์ อนาวีโล	๒๗
		๒	หนองกวาง	พระอธิการเต็มพงษ์	๙
		๓	หนองกวาง ใหม่	พระครูสังฆรักษ์อินสม	๖
		๔	ระฆังทอง	พระอธิการนิเวศน์	๘
		๕	หนองครีเม	พระอธิการสนอง	๙

สรุปได้ว่า วัดในอำเภอโพธารามมีจำนวนทั้งสิ้น ๖๙ วัด รวมทั้งมหานิกาย และ ธรรมยุติกนิกายในเขตพื้นที่ทั้ง ๑๓ ตำบลของอำเภอโพธารามที่ประกอบไปด้วยคนไทยหลายๆเชื้อชาติได้แก่ลาว มอญ ญวน และจีน ดังนั้นจึงมีหลากหลายวัฒนธรรม และประเพณี อย่างไรก็ตามแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติประเพณี และทางวัฒนธรรมที่หลากหลายแบบ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ของอำเภอโพธารามก็อยู่ร่วมกันอย่างสันติสงบร่มเย็นมาโดยตลอด เพราะว่ามีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคนในอำเภอโพธาราม

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เคยมีผู้ศึกษาไว้ ผู้วิจัยจึงขอนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประกอบ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๒.๑๐.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพ

มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพไว้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกเพื่อใช้ประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

พระครูโสภณปริยัติคุณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง“ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอโพธารามจังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑)ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน ๒)ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่าสถานภาพส่วนบุคคลด้านอาชีพ มีผลทำให้ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพด้าน เพศ อายุ วุฒิ

การศึกษา และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ประชาชนมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ๓) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดพระสังฆาธิการควรดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะเฉพาะที่จำเป็น เน้นการปฏิสังขรณ์ที่มุ่งรักษาศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ในโบราณสถานของวัด อันถือเป็นมรดกที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น พระสังฆาธิการควรสนับสนุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ ให้ได้รับความรู้ทางพระธรรมวินัย ข้อวัตรปฏิบัติและเมื่อมีการประพาศิทธิคุณพระธรรมวินัยหรือละเมิดกฎของวัด พึงใช้มาตรการลงโทษพระภิกษุสามเณรที่ประพฤติดังกล่าวสมควรแก่โทษนั้น พระสังฆาธิการควรจัดตั้งกองทุนเพิ่มทุนและแจกทุนการศึกษาเพื่อสนับสนุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนเยาวชนในชุมชนอันเป็นที่ตั้งของวัดอย่างต่อเนื่อง โดยจัดสรรจากงบประมาณที่นำไปก่อสร้างเสนาสนะที่ไม่มีความจำเป็นใช้งานพระสังฆาธิการควรจัดบุคลากรฝ่ายคฤหัสถ์เข้ามาดูแลรับผิดชอบคลังพัสดุ โดยมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยพระภิกษุที่คณะสงฆ์แต่งตั้งให้เป็นใหญ่ในการคลัง¹²³

พระครูวินัยธรรมชยา สุวิชาโน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑) ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน ๒) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ทดสอบสมมติฐาน โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม พบว่าสถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรีแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านอื่นๆ ไม่พบความแตกต่าง ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี พบว่า (๑) ด้านการปกครอง ผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับชั้นควรลงพื้นที่เพื่อดูแล ให้คำปรึกษาและบำรุงขวัญกำลังใจแก่ผู้ใต้ปกครองเป็นประจำ การออกกฎระเบียบภายในวัด นอกจากจะต้องเป็นไปในพระธรรมวินัยแล้ว ผู้ปกครองควรจัดประชุมโดยให้ผู้ใต้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการบัญญัติ กฎ ระเบียบ แสดงทัศนคติ แล้วจึงตั้งโดยใช้มติในที่ประชุม นั้น (๒) ด้านการศาสนศึกษา ควรจัดอาคารเรียนหรือห้องเรียนพระปริยัติธรรมแยกออกเป็นเอกเทศ เพื่อใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมโดยเฉพาะ คณะสงฆ์ควรจัดให้มีการอบรมนักเรียนก่อนสอบในทุกระดับ ทั้งชั้นมัธยมศึกษา ตริ-โท-และเอก โดยจัดสรรผู้ที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นวิทยากร ซึ่งอาจจะกระทำโดยจัดให้เป็นกิจกรรมอบรมนักเรียนประจำอำเภอก่อนสอบ ควรจัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ตลอดทั้งปี เว้นไว้เพียงวันธัมมัสสวนะ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเทศกาลสำคัญประจำปีเท่านั้น ควรจัดหาเครื่องมือ และสื่อการสอนที่ทันสมัย (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรกระจายทุนศึกษาสงเคราะห์ ให้เข้าถึงผู้ที่มีความต้องการอย่าง

¹²³ พระครูโสภณปริยัติคุณ, (เสรี คุณวโร), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

แท้จริง (๔)ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรเลือกวิธีการนำเสนอและนำเทคนิคในการเผยแผ่ที่สามารถกระตุ้นและสร้างความสนใจแก่ประชาชนในกลุ่มวัยรุ่นได้ ควรทำงานเชิงรุก เผยแผ่โดยอาศัยสื่อกลางในชุมชนนั้นๆ อาทิเสียงตามสายของหมู่บ้าน (๕)ด้านการสาธารณูปการ ควรประสานงานและขอความช่วยเหลือจากส่วนราชการหรือองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามาให้การสนับสนุนเงินทุนในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะแก่วัดในสังกัดพื้นที่ (๖)ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ คณะสงฆ์ควรประสานงานและร่วมมือกับส่วนราชการหรือองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นในการสงเคราะห์คนในชุมชน¹²⁴

พระครูเกษมสมุทรรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า ๑)ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๔ ส่วนด้านอื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมากทุกด้าน ๒)ผลการเปรียบเทียบระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามมีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีผลทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ๓)ข้อเสนอแนะในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ (๑)ด้านการปกครองควรมีการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะความรู้ด้านการบริหารจัดการพระสังฆาธิการทุกระดับ และควรจัดประชุมพระสังฆาธิการระดับอำเภอเป็นประจำอย่างน้อยปีละ ๔ ครั้ง เพื่อประโยชน์ด้านการปกครองคณะสงฆ์ (๒)ด้านการศาสนศึกษาควรสรรหาบุคลากรครูสอนพระปริยัติธรรมให้เพียงพอและมีประจำอยู่ในทุกสำนักเรียน และควรจัดอุปกรณ์การสอนที่ทันสมัยเพื่อช่วยประหยัดเวลาในการเรียนการสอนที่สูญเสียไปโดยไม่จำเป็น (๓)ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรมีการประสานงานกันระหว่างวัด เพื่อกระจายการสนับสนุนทุนการศึกษาไปในทุกๆ สถานศึกษา และวัดควรประสานงานกับภาครัฐและเอกชนที่ให้การอุปถัมภ์หรือมีหน้าที่ในการสนับสนุนการศึกษาแก่สถานศึกษาในพื้นที่ เพื่อมิให้การสงเคราะห์นั้นทับซ้อนกัน (๔)ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรพัฒนาด้านศักยภาพด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ เพื่อให้มีความรู้สามารถให้การอบรมสั่งสอน พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม แก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพกับคนทุกเพศทุกวัย และพระสังฆาธิการควรทำงานในเชิงรุก คือ ไม่รอให้คนไปหาถึงวัด แต่เป็นฝ่ายนำธรรมะมาให้ประชาชนถึงบ้าน (๕)ด้านการสาธารณูปการ ควรรณรงค์ให้พระสังฆาธิการดูแลรักษาเสนาสนะที่มีอยู่มากกว่าการก่อสร้างขึ้นมาใหม่ และรณรงค์การก่อสร้างเสนาสนะที่มีเอกลักษณ์ของศิลปะประจำถิ่น

¹²⁴ พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการคณะสงฆ์ ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

และ (๖)ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ควรประสานงานและร่วมมือกับส่วนราชการหรือองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อป้องกันปัญหาการสงเคราะห์ที่ซ้ำซ้อน เกิดประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ และควรกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ที่ชัดเจนก่อนลงมือปฏิบัติงาน¹²⁵

พระครูปลัดเจริญ สุวิโร (มีประเสริฐ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า ๑)ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านบุคลากร ด้านการบริหาร ด้านอาคารสถานที่ และด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับมากทุกด้าน ๒)ผลเปรียบเทียบระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านพรรษา และวุฒิการศึกษาทางธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคล ด้านอายุ วุฒิกศศึกษาสามัญ และตำแหน่ง ไม่พบความแตกต่าง ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓)ข้อเสนอแนะสำหรับพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ด้านบุคลากรควรจัดให้มีการสรรหานักเรียนเข้ามาศึกษาเล่าเรียน เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาที่ดีและให้ทุกส่วนภาค ด้านการบริหาร ควรจัดบริการแนะแนวทางการศึกษาแก่นักเรียน โดยผ่านทางกิจกรรมปฐมนิเทศนักเรียน กิจกรรมทางวิชาการ และการพบปะอาจารย์ที่ปรึกษาประจำ ด้านอาคารสถานที่ควรมีการแบ่งสัดส่วนที่ชัดเจนในอาคารสถานศึกษาเล่าเรียน และด้านการศึกษาสงเคราะห์ ผู้บริหารควรเป็นผู้เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้รับประโยชน์จากการให้การสงเคราะห์ โดยเอื้อประโยชน์และสงเคราะห์ด้วยการให้ทุนการศึกษาแก่เด็กผู้ยากไร้ และควรมีการติดตามผลการศึกษาของเด็กที่ได้รับทุนไป¹²⁶

พระภพ สุนทรธมโม (สุนทรภัก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑)พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวกจังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ ๒)การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่าพระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิกศศึกษาสามัญ วุฒิกศศึกษานักธรรม และตำแหน่งต่าง ๆ กันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันทุก

¹²⁵ พระครูเกษมสมุทรคุณ, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

¹²⁶ พระครูปลัดเจริญ สุวิโร (มีประเสริฐ), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ในจังหวัดสมุทรสงคราม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ด้านจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ๓) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการของ พระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี **ด้านการปกครอง** ควรมีการชี้แจงกฎระเบียบ และมีพระผู้ใหญ่ดูแลความประพฤติและจริยวัตรต่างๆ ของพระภิกษุสามเณรและควรเพิ่มมาตรการ กวดขันในการดูแล เพื่อให้พระภิกษุสามเณรในสังกัดอยู่ในระเบียบดีงามและเคร่งครัดในพระธรรม วินัย ทั้งภายใต้พระวินัยบัญญัติกฎหมายอาญา และระเบียบแบบแผนอันดีของพระสังฆาธิการ ผู้ปกครอง **ด้านการศาสนาศึกษา** ควรมีการอบรมทุกอาทิตย์ เพื่อบอกประโยชน์และคุณค่าของ การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด และควรมีมาตรการในการดูแล **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** ควรจัดหาทุนในการช่วยเหลือให้เป็นระบบมีผู้ดูแลอย่างชัดเจนและเข้มแข็ง เพื่อการประสานงานที่ดี **ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา** ควรมีเอกสารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเพียงพอและทั่วถึง ต่อพุทธศาสนิกชนที่มีความต้องการ **ด้านการสาธารณูปการ** ควรมีการเพิ่มที่พักอาศัยให้เพียงพอ และ**ด้านการสาธารณสงเคราะห์** ควรให้มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อช่วยกันในการให้ความช่วยเหลือแก่สังคม¹²⁷

ชัยวัฒน์ คงสวัสดิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของแผนกสโตร์ บริษัท บางกอก เทเล คอม เอ็นจิเนียริ่ง จำกัด” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ ระดับความคิดเห็นของการศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของแผนกสโตร์ บริษัท บางกอก เทเล คอม เอ็นจิเนียริ่ง จำกัด พบว่า พนักงานให้ความสำคัญกับด้านกระบวนการในการทำงานและการ บริหารจัดการวัสดุอุปกรณ์ และโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านการประสานงาน ระหว่างหน่วยงานอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนิษฐา สง่างาม (๒๕๕๙) ได้ทำการ วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ลำดับความสำคัญของสินค้าคงคลังด้วยวิธี Weighted Linear Optimization ผลการวิจัยพบว่า การจัดกลุ่มของสินค้าคงคลังเป็นกลุ่ม ABC ได้อย่างถูกต้องสอดคล้องกับการ ปฏิบัติงานจริงเป็นการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารสินค้าคงคลังและเพื่อลดความเสี่ยงของ การขาดแคลนวัตถุดิบกลุ่ม C อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารสินค้าคงคลังในเรื่อง การเก็บสต็อก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิวพร จุลามา ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการ สินค้าคงคลังในโครงข่ายการกระจายสินค้าด้วยเทคนิคอีอาร์พี ผลการวิจัยพบว่าทางการจัดการที่มี ประสิทธิภาพย่อมจะส่งผลให้สามารถลดต้นทุนและค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานลงได้ ในขณะที่ลูกค้า ได้รับความพึงพอใจในการใช้บริการมากขึ้นอันจะทำให้องค์กรสามารถแข่งขันในตลาดซึ่งนับวันจะทวี ความรุนแรงมากขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๒) ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการศึกษาประสิทธิภาพ การบริหารงานของแผนกสโตร์ บริษัท บางกอก เทเลคอม เอ็นจิเนียริ่ง จำกัด จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พนักงานของแผนกสโตร์ บริษัท บางกอก เทเลคอม เอ็นจิเนียริ่ง จำกัด ที่มีเพศต่างกัน จะมีความคิดเห็นต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานของแผนกสโตร์ บริษัท บางกอก เทเลคอม เอ็นจิเนียริ่ง จำกัด ทั้งในภาพรวมและรายได้ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พ.ท.ธนพทุทธ์ รัตนจาตุรนต์ ศึกษาเรื่ององค์ประกอบที่มีผลต่อมาตรการที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการป้องกัน สินค้าเสียหายของแผนกป้องกันการสูญเสีย ซึ่งส่วนใหญ่ บริษัท โฮมโปรดักส์ เซ็นเตอร์ จำกัด(มหาชน)

¹²⁷ พระภพ สุนทรธมโม, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๔).

สาขาวิชาชีพพบว่าเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อมาตรการที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการป้องกันสินค้าเสียหายของแผนกการป้องกันการสูญเสียซึ่งส่วนใหญ่ของพนักงานที่ตอบแบบสอบถามทั้งเพศชายและเพศหญิงพนักงานที่ตอบแบบสอบถามมีความคิดต่อมาตรการที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการป้องกันสินค้าเสียหายของแผนกป้องกันการสูญเสียว่าโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน¹²⁸

เอกลักษณ์ ญัฐฤทธิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารโรงพยาบาลบ้านแพ้ว (องค์การมหาชน) จังหวัดสมุทรสาคร” ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังการปรับเปลี่ยนเป็นองค์การมหาชนอยู่ในระดับดี ในด้านทรัพยากร ด้านความสามารถในการบริหาร ด้านความสอดคล้องระหว่างเป้าหมายขององค์กรและเป้าหมายของบุคลากรและด้านประสิทธิภาพในการให้บริการ ปัญหาในการบริหารงานในโรงพยาบาลบ้านแพ้ว ได้แก่ โครงสร้างองค์กรและการบริหาร โครงสร้างมีการปรับเปลี่ยนบ่อยเกินไป โครงสร้างใหม่มีความซับซ้อนยากแก่การเข้าใจ การกระจายอำนาจ รวมทั้งผู้บริหารมีการปรับเปลี่ยนนโยบายหรือคำสั่งบ่อยเกินไป ด้านเจ้าหน้าที่มีการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการปรับเปลี่ยนโรงพยาบาลเป็นองค์การมหาชนและยังติดวัฒนธรรมองค์กรระบบราชการ ไม่ยอมปรับวิธีการทำงานและทัศนคติ¹²⁹

เพ็ญประภา เปี่ยมมุก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการทางการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน” ผลการวิจัยพบว่า ระดับประสิทธิภาพเฉลี่ยภายใต้ข้อสมมติฐานผลตอบแทนต่อขนาดการผลิตคงที่ (Constant Return to Scale : CRS) ระดับประสิทธิภาพเฉลี่ยภายใต้ข้อสมมติฐานผลตอบแทนต่อขนาดการผลิตไม่คงที่ (Variable Return to Scale : VRS) และระดับประสิทธิภาพเฉลี่ยอันเนื่องมาจากขนาดการผลิต (Scale Efficiency : SE) เท่ากับ ๐.๖๓๓ ๐.๗๓๑ และ ๐.๘๕๙ ตามลำดับ โดยสถาบันอุดมศึกษาเอกชนส่วนใหญ่กำลังอยู่ช่วงผลผลิตต่อขนาดการผลิตน้อยถอยลง แสดงว่า ปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีการใช้ปัจจัยการผลิตมากเกินไปเหมาะสม จากผลที่กล่าวมาข้างต้นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนจึงควรลดระดับการใช้ปัจจัยการผลิตเพื่อให้มีระดับการใช้ปัจจัยการผลิตที่เหมาะสม¹³⁰

สมศักดิ์ นรสิงห์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวคิดในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานปกครองท้องถิ่นของคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดพิษณุโลก” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานปกครองท้องถิ่นของคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดพิษณุโลก ส่วนใหญ่มีการบริหารงานอยู่ในระดับมากและจากการเปรียบเทียบการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลที่มีรายได้แตกต่างกัน ในภาพรวมมีการบริหารงานไม่แตกต่างกันแต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียด

¹²⁸ ชัยวัฒน์ คงสวัสดิ์, “การศึกษาประสิทธิภาพการบริหารงานของแผนกโลจิสติกส์ บริษัท บางกอก เเทเล คอม เอ็นจิเนียริง จำกัด”, วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๑).

¹²⁹ เอกลักษณ์ ญัฐฤทธิ์, “ประสิทธิภาพการบริหารโรงพยาบาลบ้านแพ้ว (องค์การมหาชน) จังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗).

¹³⁰ เพ็ญประภา เปี่ยมมุก, “ประสิทธิภาพการจัดการทางการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน” วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

ต่างๆ ยังพบว่าองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดเล็กที่มีรายได้ไม่เกิน ๓ ล้านบาท มีการบริหารงานและการดำเนินงานด้านต่างๆ แตกต่างกัน¹³¹

ทักษิณา ธีรภาพกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ต้นทุนและประสิทธิภาพการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนภาครัฐและเอกชน และการมีส่วนร่วมของการศึกษาต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ” ผลการวิจัยพบว่า ระดับประสิทธิภาพเทคนิคเฉลี่ยในการจัดการศึกษาไม่แตกต่างกันและอยู่ในระดับค่อนข้างสูง ทั้งนี้ปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อความไม่มีประสิทธิภาพของโรงเรียน คือ จำนวนนักเรียน จำนวนนักเรียนต่อขนาดของห้องเรียนและประสบการณ์การสอนของครู¹³²

อัมพร สิมันต์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการทางการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า ระดับประสิทธิภาพทางเทคนิคการจัดการทางการศึกษาเฉลี่ยของสถาบันอุดมศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเท่ากับ ๐.๗๕๗ โดยมหาวิทยาลัยทั่วไปมีค่าสูงสุดเท่ากับ ๐.๘๒๔ ส่วนค่าต่ำสุดเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏ มีค่าเท่ากับ ๐.๓๓๔ เมื่อพิจารณาตามประเภทของสถาบันอุดมศึกษาพบว่า ระดับประสิทธิภาพทางเทคนิคการจัดการทางการศึกษาเฉลี่ยของมหาวิทยาลัยทั่วไป มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลและมหาวิทยาลัยราชภัฏมีค่าเท่ากับ ๐.๗๖๒, ๐.๗๖๑ และ ๐.๗๕๓ ตามลำดับ¹³³

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพ พบว่า การศึกษาเรื่องประสิทธิภาพของงานวิจัยต่างๆ เป็นการศึกษารูปแบบของการปฏิบัติงาน ว่ามีประสิทธิภาพอยู่ในระดับสูงหรือในระดับต่ำ มีประสิทธิภาพ และในทางตรงกันข้าม หากผลการปฏิบัติงานดีก็ถือว่ามีประสิทธิภาพในการทำงานสูง ดังกล่าวนี้นี้ กระทำได้โดยพิจารณาจากปัจจัยนำเข้าเปรียบเทียบกับผลที่ได้ เป็นการวัดผลการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นจากการแสดงพฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้

๒.๑๐.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการนี้ มีผู้ทำการศึกษามากมาย ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกเพื่อใช้ประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

พระครูโสภณปุรารักษ์ (สุทธิวรรณอาภา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการอบรมการปฏิบัติธรรมของวัด ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑)การบริหารจัดการคณะสงฆ์ด้านการอบรมการปฏิบัติธรรมเป็นหน้าที่หลักของเจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ เป็นธุระในการอบรม และสั่งสอนธรรมะแก่พุทธบริษัทให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสมาธิปฏิบัติเพื่อเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีต่อไป ๒)

¹³¹ สมศักดิ์ นรสิงห์, “การศึกษาแนวคิดในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารงานปกครองท้องถิ่นของคณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดพิษณุโลก”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๔๙).

¹³² ทักษิณา ธีรภาพกุล, “ต้นทุนและประสิทธิภาพการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนภาครัฐและเอกชน และการมีส่วนร่วมของการศึกษาต่อความเติบโตทางเศรษฐกิจ”, *วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗).

¹³³ อัมพร สิมันต์, “ประสิทธิภาพการจัดการทางการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา”, *วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

ความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติธรรมต่อการบริหารจัดการคณะสงฆ์ด้านการอบรมการปฏิบัติธรรมของวัดในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พบว่าทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านสถานที่ในการอบรม ด้านรูปแบบการอบรม ด้านเนื้อหาสาระ และด้านวิทยากร อยู่ในระดับมากทุกด้านโดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๐๘, ๔.๑๖, ๔.๒๕, และ ๔.๒๔ ตามลำดับ ๓)แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการอบรมปฏิบัติธรรม ควรให้ความสำคัญกับเอาใจใส่ปรับปรุงการอบรมอย่างสม่ำเสมอ ด้านสถานที่ควรให้มีความสัปปายะแยกที่พิกัดที่ปฏิบัติให้เป็นสัดส่วน ที่ปฏิบัติสงบปราศจากสิ่งรบกวนเหมาะสำหรับเป็นที่ปฏิบัติธรรมเพิ่มสื่อการสอนฝึกอบรมควบคู่เข้าไปด้วย เช่น ฉายบททำวัตรด้วยโปรเจคเตอร์ ควรกำหนดเวลาทำกิจกรรมให้ชัดเจน ควรมีตารางประจำวันให้ทราบ ควรสอนตรงจุดตรงประเด็นโดยใช้ภาษาที่ฟังง่ายเหมาะสมกับชาวบ้าน เน้นสาระธรรมที่เป่าประโยชน์นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ วิทยากรควรมีน้ำใจ ยิ้มแย้ม แจ่มใส เป็นผู้มีความรู้ดีและความประพฤติดี¹³⁴

พระใบฎีกามานะ สุมะโร (มากมุล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑.การบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านสถานที่ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านที่เหลืออีก ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านค่าใช้จ่าย ด้านการพัฒนาการศึกษา ด้านการบริหารการศึกษา และด้านอื่นๆ อยู่ในระดับมาก ๒.ผลการเปรียบเทียบระดับการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของ พระสังฆาธิการ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษาสามัญ มีผลทำให้ความเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบุรี แตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้าน อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม และตำแหน่ง ไม่พบความแตกต่าง ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓. ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบุรี พบว่า ด้านสถานที่ ควรจัดสภาพแวดล้อมภายในอาณาบริเวณ โรงเรียน และบริเวณรอบนอกโรงเรียน โดยดูแลรักษาความสะอาด ปลุกต้นไม้ให้ความร่มรื่น มีบรรยากาศที่สะอาด สงบ และสว่าง เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการศึกษา ตลอดจนจัดรักษาความปลอดภัยในแก่นักเรียน, ด้านค่าใช้จ่าย ควรจัดสรรรายได้ประจำปีของวัดมาช่วยเหลืองานด้านการศึกษาสงเคราะห์อย่างชัดเจน โดยจัดสรรเป็นงบประมาณประจำในแต่ละปี, ด้านการพัฒนาการศึกษา ควรปรับกระบวนการทัศนในการพัฒนา เริ่มที่การพัฒนาครูผู้สอนเป็นประการแรก โดยการปลูกฝังค่านิยมทางคุณธรรม จริยธรรม ให้ครูเป็นตัวอย่างทางความประพฤติแก่นักเรียน, ด้านการบริหารการศึกษา ควรจัดบริการแนะแนวทางการศึกษาแก่นักเรียน โดยผ่านทางกิจกรรมปฐมนิเทศนักเรียน กิจกรรมทางวิชาการ กีฬา กิจกรรมทางศาสนา และการพบปะอาจารย์ที่ปรึกษาประจำวัน เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนเก่งและดี และ ด้านอื่นๆ ควรประสานงานกับผู้นำชุมชน

¹³⁴ พระครูโสภณปุราภิรักษ์ (สุทธีวรรณอาภา), “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ด้านการอบรมการปฏิบัติธรรมของวัด ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

หรือตัวแทนหมู่บ้าน หรือประชาชนผู้ที่อาศัยในชุมชนที่วัดและโรงเรียนตั้งอยู่ เพื่อรับทราบและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร¹³⁵

กาญจนา มีลาดกำ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ของกองทุนมูลโค-กระบือ ตำบลห้วยสามพาด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุตรดิตถ์” ผลการวิจัยพบว่า ๑) กองทุนมูลโค-กระบือก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๘ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสามพาด โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุน ๔ ฝ่าย ประกอบด้วยฝ่าย (๑) คณะกรรมการฝ่ายบริหาร (๒) คณะกรรมการฝ่ายผลิต และพนักงานผลิตปุ๋ย (๓) คณะกรรมการฝ่ายการตลาดและขนส่ง (๔) คณะกรรมการฝ่ายการเงินและการบัญชี ๒) การดำเนินงานบริหารจัดการกองทุนจนถึงปีปัจจุบัน (๒๕๕๑) มีกำไรคิดเป็นร้อยละ ๒๕.๔๓ พนักงานสามารถผลิตปุ๋ยอินทรีย์ได้ด้วยตนเองและทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น โดยไม่มีผลกระทบต่อสุขภาพของผู้เกี่ยวข้องและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผู้ใช้ปุ๋ยได้ซื้อปุ๋ยราคาถูกทำให้ลดค่าใช้จ่าย ๓) องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสามพาดให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิต ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านเทคโนโลยี ด้านบุคลากร และด้านการประชาสัมพันธ์ ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร แต่การผลิตมีอุปสรรคด้านสภาพอากาศในฤดูฝนที่ทำให้ปุ๋ยที่ผลิตแห้งช้า ๔) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการปุ๋ยอินทรีย์ให้สำเร็จมากยิ่งขึ้น ประกอบด้วย ๔ ข้อได้แก่ การใช้วัตถุดิบที่แห้งในการผลิตปุ๋ย กระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการผลิต เพิ่มการประชาสัมพันธ์ และปรับปรุงงานของศูนย์การเรียนรู้อย่างเป็นระบบ¹³⁶

อุทิศ รุ่งธีระ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการโดยใช้ยุทธศาสตร์การบริหารแบบหลอมรวมของผู้บริหารสถานศึกษากับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) การบริหารจัดการโดยใช้ยุทธศาสตร์การบริหารแบบหลอมรวมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดเพชรบุรีอยู่ในระดับมาก ๒) ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูที่มีต่อการบริหารจัดการโดยใช้ยุทธศาสตร์การบริหารแบบหลอมรวมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดเพชรบุรีอยู่ในระดับมาก ๓) ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูที่มีต่อการบริหารจัดการโดยใช้ยุทธศาสตร์การบริหารแบบหลอมรวมของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดเพชรบุรีในสถานศึกษาต้นแบบและสถานศึกษาเครือข่ายไม่แตกต่างกัน ๔) การบริหารจัดการโดยใช้ยุทธศาสตร์การบริหารแบบหลอมรวมของผู้บริหารมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดเพชรบุรีที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๑¹³⁷

¹³⁵ พระใบฎีกามานะ สุเมธโส (มากมูล), “การบริหารจัดการด้านการศึกษาสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการ จังหวัดเพชรบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

¹³⁶ กาญจนา มีลาดกำ, “การบริหารจัดการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ของกองทุนมูลโค-กระบือ ตำบลห้วยสามพาด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุตรดิตถ์”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๑).

¹³⁷ อุทิศ รุ่งธีระ, “ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการโดยใช้ยุทธศาสตร์การบริหารแบบหลอมรวมของผู้บริหารสถานศึกษากับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดเพชรบุรี”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๘).

ธนรัตน์ มั่งคะโชติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการบริหารการจัดการคุณภาพ การศึกษาด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของโรงเรียนประชาสามัคคี สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต ๒” ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาการบริหารการจัดการคุณภาพ ด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ นักเรียนมีปัญหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ขาด คุณลักษณะสำคัญที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ครูมีภาระงานสอนและสอนพิเศษมาก และยังขาดความรู้ความ เข้าใจในเรื่องการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จากการพัฒนาระบบการบริหารคุณภาพ การศึกษาด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ทำให้ได้ระบบการบริหารคุณภาพการศึกษาด้าน การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสาระสำคัญที่มีกระบวนการ ๗ ขั้นตอน ดังนี้ คือ การจัดโครงสร้าง องค์กร การวางแผน การดำเนินการพัฒนาทีมงาน การนิเทศแบบกัลยาณมิตร การประเมินเพื่อ ทบทวน การปรับปรุง และการสรุปรายงาน ผลการทดลองใช้ระบบ พบว่า ครูสามารถเขียนแผนการ จัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอยู่ในระดับดี ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญ และสามารถจัดทำงานวิจัยในชั้นเรียนอยู่ในระดับพอใช้ ครูและผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจต่อ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการคุณภาพการศึกษา ด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ อยู่ในระดับมาก ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพฤติกรรมที่ดีขึ้น ตามจุดประสงค์ที่กำหนด¹³⁸

ปิยวรรณ เพชรภา ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๔” ผลการวิจัย พบว่า ๑)ความคิดเห็นของข้าราชการครูเกี่ยวกับการบริหารจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น สำคัญของผู้บริหารการศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๔ โดย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูง ๓ อันดับแรก คือ ด้านการวางแผน รองลงมาได้แก่ ด้านการจัดการและด้านการนำ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการควบคุม ๒)ผลการเปรียบเทียบ ความคิดเห็นของข้าราชการครูเกี่ยวกับการบริหารจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๔ สถานศึกษา ใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๔ จำแนกตามโรงเรียน โดยภาพรวมพบว่า ข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดใหญ่มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันที่ระดับ นัยสำคัญทางสถิติ ๐.๐๕¹³⁹

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ พบว่า การศึกษาเรื่อง การจัดการ ของงานวิจัยต่างๆ มีหลายแบบสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติ ธรรม แผนกธรรม เกี่ยวกับกระบวนการวางแผน กำหนดนโยบาย และการนำแผนไปปฏิบัติ ในการ จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ให้มีคุณภาพตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ผลของ

¹³⁸ ธนรัตน์ มั่งคะโชติ, “การพัฒนาระบบการบริหารการจัดการคุณภาพการศึกษาด้านการจัดการเรียนรู้ที่ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของโรงเรียนประชาสามัคคี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต ๒”, **วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลย์สงคราม, ๒๕๕๐).

¹³⁹ ปิยวรรณ เพชรภา, “การบริหารจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต ๔”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๕๑).

การปฏิบัติจะเป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้หรือไม่ขึ้นอยู่กับการบริหารการจัดการที่เป็นระบบแบบมีหลักการ การที่จะทำให้การจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอนเป็นแบบที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี มีการลงมือปฏิบัติเพื่อให้การจัดการเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๑๐.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนี้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้มากมาย ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกเพื่อใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

พระปลัดเรวัต เรวตโต ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนในโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : กรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในอำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชายมีจำนวน ๑๕๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๖๔ มีอายุ ๑๗ ปี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๑๔ สังกัดโรงเรียนสายธรรมจันทร์ จำนวน ๑๙๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๙๐ ระดับชั้น ม.๖ จำนวน ๑๓๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๙๕ มีผลการเรียน ๒.๕๑-๓.๐๐ จำนวน ๑๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๒๖

การจัดการเรียนการสอนในโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในอันดับมาก ($x=๓.๕๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอยู่ในระดับมากทุกด้าน ยกเว้นด้านการใช้สื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ($x=๓.๓๑$)

เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำแนกตาม เพศ อายุ สังกัดโรงเรียน ระดับชั้นและผลการเรียน พบว่านักเรียนที่มีสังกัดโรงเรียนระดับชั้นและผลการเรียนแตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนในโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนนักเรียนที่มีเพศและอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนในโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ไม่แตกต่างกัน¹⁴⁰

พระอำพล สุภโท (แช่ลิ้ม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑)พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอาคารสถานที่ อยู่ในระดับมากที่สุดด้านที่เหลืออีก ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านการประชาสัมพันธ์ อยู่ในระดับปานกลาง ๒)ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันทุกด้าน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ๓)ข้อเสนอแนะ

¹⁴⁰พระปลัดเรวัต เรวตโต, “การจัดการเรียนการสอนในโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย : กรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในอำเภอตำบเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

แนวทางในการพัฒนาสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี พบว่า ด้านบุคลากร ควรมีนโยบายในการสรรหานักเรียนผู้ที่จะเข้ามาบวชศึกษาเล่าเรียนให้มีทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ และควรเน้นบุคลากร และรักษาบุคลากรทางการศึกษาเอาไว้ ด้านอาคารสถานที่ ควรมีการแบ่งสัดส่วนที่ชัดเจนในอาคารสถานที่การศึกษาเล่าเรียน ด้านงบประมาณ ควรจัดหาทุนในการช่วยเหลือให้เป็นระบบและมีผู้ดูแลอย่างชัดเจนและเข้มแข็ง เพื่อการประสานงานที่ดี ด้านวัสดุอุปกรณ์ ควรมีผู้ดูแลและซ่อมแซมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ให้มีสภาพการใช้งานได้นานและประหยัด ด้านประชาสัมพันธ์ ควรมีการประชาสัมพันธ์อย่างแพร่หลาย เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรที่จะมาศึกษาได้รับและเพื่อให้สาธุชนได้มีส่วนในการสนับสนุนการศึกษาของพระภิกษุและสามเณร¹⁴¹

พระมหาสมศักดิ์ ยติสโกโก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จังหวัดสมุทรสาคร” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ผู้บริหารและครูสอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในด้านการวางแผน การจัดองค์การ การจัดการเกี่ยวกับบุคคล และงบประมาณ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ๒) ผู้บริหารและครูสอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในด้านการจัดองค์การและด้านการจัดการเกี่ยวกับบุคคล ส่วนด้านอื่นๆ ไม่แตกต่างกัน ๓) ปัญหาเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม คือ งบประมาณไม่เพียงพอ การวางแผนยังไม่เป็นระบบ บุคลากรมีไม่เพียงพอ และการจัดการยังไม่สมบูรณ์ชัดเจน¹⁴²

พระมหาชูศักดิ์ กิจจกาโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ($\bar{X} = 3.97$) ด้านศาสนบุคคล ($\bar{X} = 3.69$) ด้านการดำรงพุทธศาสนา ($\bar{X} = 3.63$) ด้านการปฏิบัติศาสนกิจ ($\bar{X} = 3.57$) และด้านการเผยแผ่ศาสนา ($\bar{X} = 3.40$) ตามลำดับ ๒) พฤติกรรมการสอนของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการเตรียมการเรียนการสอน ($\bar{X} = 3.73$) ด้านการวัดและการประเมินผล ($\bar{X} = 3.63$) และด้านการสอน ($\bar{X} = 3.61$) ตามลำดับ ๓) ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวก อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .๖๗ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.01$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าสัมพันธ์กับประสิทธิผลสหสัมพันธ์เท่ากับ .๕๔ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.01$)

¹⁴¹ พระอำพล สุภทโท, “สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

¹⁴² พระมหาสมศักดิ์ ยติสโกโก, “กระบวนการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔).

รองลงมา คือ ด้านการเตรียมการเรียนการสอน และด้านการวัดและการประเมินผล ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากันคือ .๕๙ ตามลำดับ อย่างมีนัยสำคัญ ($p < 0.01$)¹⁴³

พระมหาเจริญ ปณณาคาโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาแผนกธรรมของโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่ จังหวัดลำพูน” ผลการวิจัยพบว่า ทั้งผู้บริหารและครูผู้สอนแผนกธรรมมีความเห็นว่า การจัดการศึกษาแผนกธรรม มีการดำเนินในระดับปานกลาง ทั้งโดยรวมและแต่ละงาน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ งานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไป สภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่ จังหวัดลำพูน คือ ไม่มีการสอนที่เป็นระบบ การเรียนการสอนไม่สม่ำเสมอ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติยังให้การสนับสนุนงบประมาณการศึกษาพระปริยัติธรรมน้อย บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของการสอนธรรมอย่างถ่องแท้การบริหารงานยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหาร หรือขาดความชำนาญในการบริหารการศึกษา แนวทางพัฒนา คือ จัดให้มีการอบรมหลักสูตรเพื่อให้หลักสูตรเป็นไปตามสภาพการณ์ปัจจุบัน ควรสนับสนุนงบประมาณตามความเหมาะสมแก่การศึกษา ควรมีการอบรมพัฒนาครูผู้สอนเพื่อให้มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ทันสมัย ควรมีการอบรมสัมมนาผู้บริหารเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหารการศึกษา¹⁴⁴

พระมหาชิต กุมบุรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลกระทบจากการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดสงขลาที่มีต่อพระพุทธศาสนาและสังคม” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ด้านสภาพการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม ผู้บริหารส่วนใหญ่อยู่ในวัยสูงอายุ ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยและขาดประสบการณ์ด้านการสอน ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นสามเณร งบประมาณที่ได้รับจัดสรรน้อย เนื้อหาหลักสูตรแผนกบาลี แผนกธรรมจัดตามแม่กองบาลีและกองธรรมกำหนด ส่วนแผนกสามัญศึกษาจัดตามกรมวิชาการกำหนด วัตถุประสงค์การจัดการศึกษาแผนกบาลีมุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจด้านไวยากรณ์และการใช้บาลี แผนกธรรมมุ่งให้ผู้เรียนศึกษาหลักพระธรรมวินัยขั้นพื้นฐาน แผนกสามัญมุ่งให้ผู้เรียนศึกษาวิชาสามัญ การวัดผลและการประเมินผลแผนกบาลีและนักธรรม กำหนดโดยแม่กองบาลีและแม่กองธรรม ผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษาแผนกบาลีและนักธรรมมีจำนวนน้อย ๒) ปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม คือ ผู้บริหารขาดประสบการณ์ด้านการจัดการศึกษา ขาดแคลนและไม่ได้รับการบรรจุทำให้เปลี่ยนแปลงบ่อย ผู้เรียนไม่ตั้งใจเรียน งบประมาณไม่เพียงพอ เนื้อหาหลักสูตรแผนกบาลีและนักธรรมยากและมากเกินไป แผนกสามัญศึกษาขาดเนื้อหาภาคปฏิบัติ การบริหารบุคลากรมีปัญหาเกี่ยวกับการคัดเลือกครูสอนและนักเรียน วัดไม่จัดทำข้อมูลครูและผู้เรียน การเรียนการสอนแผนกบาลีและแผนกธรรมยังยึดรูปแบบและวิธีการเดิมๆ ข้อสอบที่ใช้วัดผลและการประเมินผลยากเน้นเฉพาะความจำอย่างเดียว ผู้เรียนขาดสอบ สอบตกและทุจริตกันมาก นอกจากนี้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาในแต่ละชั้นมีคุณภาพด้อยลงไม่สามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดแก่ผู้อื่นได้ ๓) ผลกระทบจากการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมที่มีต่อพระพุทธศาสนา ด้านศาสนธรรมส่งเสริม

¹⁴³ พระมหาชูศักดิ์ กิจจกาโร, “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของสำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๒).

¹⁴⁴ พระมหาเจริญ ปณณาคาโร, “การจัดการศึกษาแผนกธรรมของโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่ จังหวัดลำพูน” *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ๒๕๔๙).

พระภิกษุและประชาชนให้ได้ศึกษาหลักธรรมแล้วนำไปปฏิบัติและเผยแผ่สร้างความมั่นคงให้แก่ศาสนธรรม ด้านศาสนบุคคลเป็นการผลิตบุคลากรด้านการศึกษาและการปกครอง ส่วนผลกระทบต่อสังคม การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมช่วยให้ประชาชนได้ศึกษาหลักธรรมและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สร้างความสงบสุขแก่สังคมและเพิ่มโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสได้เข้ามาบวชเพื่อศึกษาต่อ เป็นการยกระดับการศึกษาและสถานะภาพทางสังคม และยังเป็นส่งเสริมให้วัดและชุมชนมีความเข้าใจบทบาทระหว่างกันมากขึ้น¹⁴⁵

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง **สรุปได้ว่า** ประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัดหรือสำนักเรียนในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จะมีประสิทธิภาพมาก หรือน้อยมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสอนของครูเป็นสำคัญที่ผู้ศึกษาเห็นว่ามีความสัมพันธ์ และจะส่งผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของคณะสงฆ์ได้ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันนี้ยังมีสภาพที่ยังไม่ชัดเจน โดยเฉพาะด้านโครงสร้างของการบริหารการจัดการ เนื่องจากคณะสงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาเฉพาะส่วนบน แต่ไม่ให้ความสนใจมอบหมายให้ผู้รับผิดชอบได้ทำหน้าที่ด้านการจัดการเรียนการสอนในระดับล่างอย่างชัดเจน ทำให้การจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ต้องประสบปัญหาในด้านต่างๆหลายด้าน หลายประการที่รบกวนการประชุมแก้ไขทั้งด้านการบริหารการจัดการ ทั้งด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ และด้านการวัดและประเมินผล เมื่อไม่ชัดเจนจึงมีผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์ได้

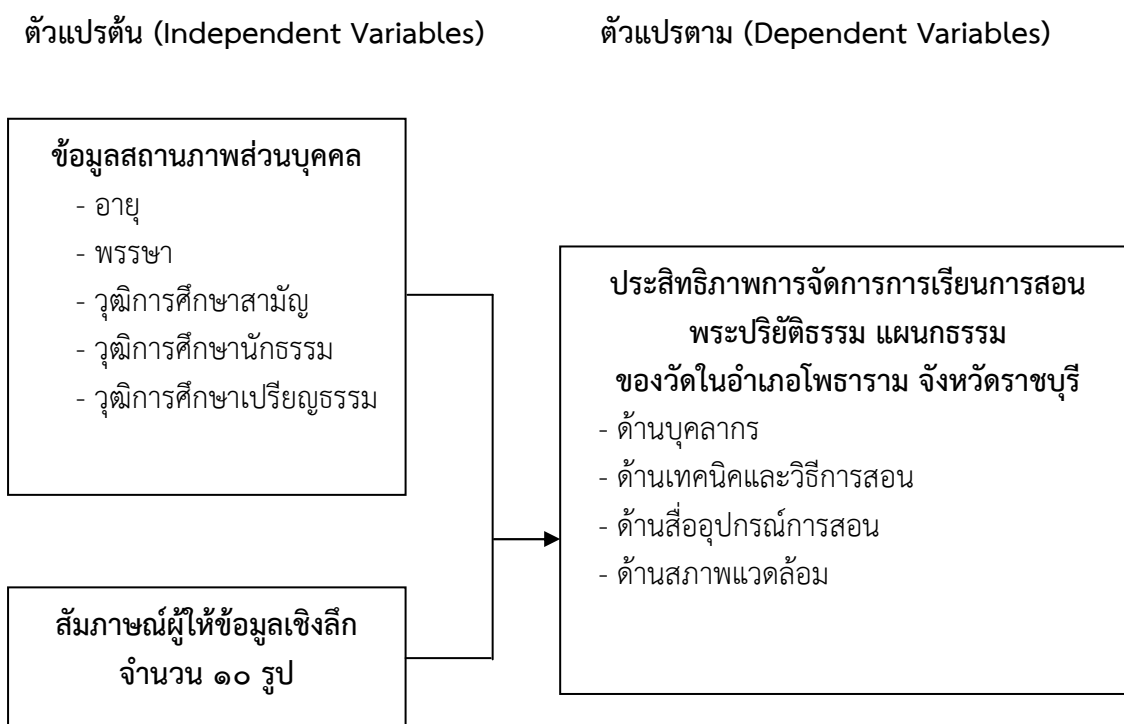
๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัดในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก จำนวน ๑๐ รูป

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ประสิทธิภาพการจัดการ การเรียนการสอน พระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของวัด ในอำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี รวม ๔ ด้านได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านเทคนิคและวิธีการสอน ด้านสื่ออุปกรณ์การสอน และด้านสภาพแวดล้อม ดังแสดงใน **แผนภาพที่ ๒.๓** ดังต่อไปนี้

¹⁴⁵ พระมหาชิต กุมบุรี, “ผลกระทบจากการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดสงขลาที่มีต่อพระพุทธศาสนาและสังคม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๖).

แผนภาพที่ ๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย